

Доклад 16 на изследователски център „Иноченти“

Светове на влияние

Какво определя
благосъстоянието на децата в
богатите държави

Автори на *Доклад 16 на „Иноченти“* са Анна Громада, Гуидър Рийс и Екатерина Чжен с участието на Доминик Ричардсън, Селин Литъл и Дейвид Антъни. Цитираните в доклада факти са проверени от Алесандро Караро. Отговорни редактори Гунила Олсон и Присила Иделе. Редактор Мадлен Дроен.

Изследователският център „Иноченти“ на Детския фонд на ООН (УНИЦЕФ „Иноченти“) благодари за щедрата подкрепа на правителството на Италия за *Доклад 16 на „Иноченти“*.

Всяка част от настоящия доклад на „Иноченти“ може да се възпроизвежда свободно, като се цитира по следния начин:

UNICEF Innocenti, 'Worlds of Influence: Understanding what shapes child well-being in rich countries', *Innocenti Report Card 16*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence, 2020.

Поредицата доклади на „Иноченти“ проследява и сравнява начините, по които икономически развитите държави гарантират правата на децата.

През 1988 г. Детският фонд на Организацията на обединените нации (УНИЦЕФ) създаде изследователски център, чрез който да подкрепя застъпническата си работа за децата по цял свят и да определя и проучва настоящи и бъдещи насоки за своята дейност. Основните цели на изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти“ са по-добро международно разбиране на проблемите, свързани с правата на децата, по-лесно прилагане на Конвенцията за правата на детето и подкрепа на застъпничеството за децата по цял свят. Центърът цели да създаде цялостна рамка за научни изследвания и натрупване на знания в организацията в подкрепа на нейните глобални програми и политики. Чрез укрепване на изследователските партньорства с водещи академични институции и мрежи за развитие и в Севера, и в Юга УНИЦЕФ „Иноченти“ се стреми да привлече допълнителни ресурси и застъпничество в подкрепа на усилията за политически реформи в полза на децата.

Публикациите на изследователския център допринасят към глобалния дебат за децата и не е задължително да съвпадат с политиките или подходите на УНИЦЕФ. В тях са изразени личните мнения на авторите.

Изследователският център „Иноченти“ получава финансова подкрепа от правителството на Италия, а финансиране по определени проекти се осигурява от други правителства, международни институции и частни източници, включително от националните комитети на УНИЦЕФ.

Снимка на корицата © Dissolve/fStop

©United Nations Children’s Fund (UNICEF), 2020

ISBN: XXX-XX-X-XXXXXX-X

eISBN: XXX-XX-X-XXXXXX-X

ISSN на печатното издание: XXXX-XXXX

1605-7317 ISSN на онлайн изданието: XXXX-XXXX

UNICEF Office of Research – Innocenti

Via degli Alfani 58

50121 Florence, Italy

Тел.: +39 055 2033 0

Факс: +39 055 2033 220

florence@unicef.org

www.unicef-irc.org

@UNICEFInnocenti facebook.com/UnicefInnocenti/

Графичен дизайн: MCC Design, UK (mccdesign.com)

Печат: Сара Маршант, изследователски център на УНИЦЕФ „Иноченти“

Доклад 16 на „Иноченти“

Светове на влияние

Какво определя
благосъстоянието на децата в
богатите държави

РЕЗЮМЕ

Един нов поглед към децата в най-богатите страни по света очертава смесена картина на тяхното здраве, на уменията им и на тяхното щастие. Психичното благосъстояние, физическото здраве и възможностите за развитие на умения на прекалено много деца са застрашени от проблеми като бедността, социалното изключване и замърсяването. Дори страни с добри социални, икономически и екологични условия са все още далеч от постигането на целите на Дневен ред 2030 г. за устойчиво развитие. Необходими са целенасочени и ускорени действия за постигане на целите.

Доказателствата от 41 държави членки на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и Европейския съюз (ЕС) са красноречиви в най-различни насоки: от въпроса за шансовете на децата да оцелеят, да растат и да бъдат закриляни до въпросите дали се учат, дали се чувстват изслушвани, дали родителите им имат подкрепа и средства да дадат на децата си най-добрите възможности за здраво и щастливо детство. Докладът разкрива детските преживявания на фона на политиката на техните страни и социалните, образователните, икономическите и екологичните условия в тях.

От какво зависи пълноценното детство?

Психично благосъстояние

Положителните преживявания и доброто психично здраве са ключови аспекти на качеството на живота. В богатите страни обаче поразително голям брой деца не се радват на психично благосъстояние:

- В 12 от 41 държави под 75 процента от 15-годишните деца са много доволни от живота.
- Няма надеждни сравними данни за психичното здраве на децата в тази групи богати страни. Но самоубийството е сред водещите причини за смъртността сред юношите на възраст между 15 и 19 години.

Добро физическо здраве

Здравните показатели разкриват тревожни факти:

- Всяко 15-то бебе в богатите страни се ражда с ниско тегло – основен риск за неговото оцеляване.
- В 10 държави най-малко всяко трето дете е с наднормено тегло или със затлъстяване. Броят на децата със затлъстяване (на възраст от 5 до 19 години) по света се очаква да нарасне от 158 милиона на 250 милиона до 2030 година.

Умения за живот

Мнозина навършили 15-годишна

възраст не притежават основни академични и социални умения:

- Средно 40 процента от децата на 15-годишна възраст не са придобили основни умения по четене и смятане. В седем държави относителният им дял надхвърля половината от всички деца.
- Що се отнася до друг също толкова важен набор от умения – самочувствие в създаването на междуличностни отношения – повечето деца са съгласни, че лесно се сприятеляват. Но в 18 страни над една четвърт от децата не са съгласни с това твърдение.

Защо не всички деца в богатите държави се радват на пълноценно детство?

Лошо качество на личните взаимоотношения

- Добрите лични взаимоотношения имат първостепенно значение за децата. Психичното благосъстояние е на по-високо ниво при децата, което се радват на подкрепа в семейството.
- Много деца смятат, че нямат възможност да участват във вземането на решения у дома и в училище.
- Тормозът от връстници продължава да бъде тежък проблем с трайни отрицателни

последници за взаимоотношенията и здравето. Често тормозените деца имат средно по-ниска удовлетвореност от живота.

- В някои страни най-малко всеки десети родител съобщава, че няма роднини или приятели, на които да разчита за помощ при отглеждането на децата.

Липса на ресурси

- В почти половината от богатите държави над 20 процента от децата живеят в бедност. В редица страни най-бедните деца са изложени на повишен риск от депресия, затлъстяване и слаб успех в училище.
- Децата, които нямат книги у дома, за да си помагат с тях в училището, изостават в училище.
- По-продължителното време за игри навън се свързва с много по-високи нива на щастие. Но много деца споделят, че кварталът им няма добри условия за игра и отдих.

Пропуски при услугите

- Имунизиранието против морбили намалява в 14 от 35-те страни, за които има времеви статистически редове.
- Наличието на услуги за образование и грижа в ранна детска възраст за образование и грижи в ранна детска възраст създава стимулираща социална и образователна среда и помага за намаляване на социално-икономическите препятствия. Въпреки това в 29 европейски държави не са удовлетворени потребностите от услуги за образование и грижи в ранна детска възраст на средно всеки седми родител с дете под тригодишна възраст.
- Юношите, които не учат и не

работят, са изправени пред трудно начало на живота след навършване на пълнолетие. В пет богати държави над 10 процента от младежите на възраст между 15 и 19 години не учат, не се обучават и не работят.

Пропуски в семейната политика

- В пет богати държави родителският отпуск е под 10 седмици (еквивалент на пълна заетост). Запазеният дял на отпуска по бащинство представлява едва една десета от целия родителски отпуск.
- Очакванията работата да е на първо място могат да доведат до удължено работно време и стрес, които намаляват времето и енергията на родителите за техните деца. Средно 40 процента от работниците и служителите в Европа заявяват, че поне няколко пъти месечно им е трудно да изпълняват семейните си задължения.

По-общият контекст

- Безработицата, която засяга семейните отношения и благосъстоянието на децата, в някои държави все още не е спаднала под равнищата отпреди голямата рецесия.
- В 11 от 41 държави най-малко 5 процента от домакинствата не разполагат с безопасно управлявана вода.
- Силното замърсяване на въздуха продължава да застрашава физическото и психичното здраве на децата, които са най-тежко засегнати от него.

Какво трябва да се направи?

За да може всяко дете да се радва на пълноценно детство, УНИЦЕФ призовава страните с високи доходи да предприемат действия в три направления:

- **Да се допитват до децата**
Децата виждат света от различен ъгъл, изразяват голяма тревога за бъдещето на околната среда и заявяват колко много ценят човешките взаимоотношения и участието им във вземането на решения.
- **Да свързват политиките**
Внимателно свързаните политики, които взаимно се допълват и подсилват, са ключ към по-добро благосъстояние на децата.
- **Да градят здрави основи**
Целите за устойчиво развитие очертават пътна карта за благосъстоянието на децата сега и занапред. Правителствата следва да активизират и ускорят усилията си за постигане на тези цели, включително:
 1. Да намаляват бедността и да осигуряват достъп на всички деца до необходимите им ресурси;
 2. Да подобряват достъпа до висококачествени грижи в ранна детска възраст за всички деца на достъпни цени;
 3. Да подобряват услугите за деца и юноши в областта на психичното здраве;
 4. Да прилагат съобразени със семейството политики на работното място и да разширяват техния обхват;
 5. Да намаляват упорито високите нива на замърсяване на въздуха;
 6. Да укрепват усилията децата да бъдат имунизирани против предотвратими болести.

РАЗДЕЛ 1

УВОД

Кризата с COVID-19, която обхвана целия свят през 2020 година, поражда нови заплахи за благосъстоянието на децата. Дори преди кризата в най-богатите страни по света всекидневието на милиони деца по никакъв начин не можеше да се нарече „пълноценно детство“. Те страдаха от стрес, тревожност и депресия, изоставаха от връстниците си в училище и се чувстваха физически зле. Животът в богата държава не им носеше щастие. Нито им гарантираше по-добро здравеопазване или образование.

През изминалите 20 години поредицата *доклади на „Иноченти“* беше първата, която направи сравнителен анализ на благосъстоянието на децата в богатите държави. *Доклад 16* го доразвива чрез многопластов подход, за да разкрие как благосъстоянието на децата се влияе от действията и човешките взаимоотношения на самите

деца, от мрежите и ресурсите на разположение на хората, които се грижат за тях, и от държавната политика и условията в страната. Подходът е съобразен с Конвенцията на ООН за правата на детето от 1989 г. и залегалото в нея разбиране за отговорностите на правителствата, семействата и общностите за реализиране на правата на децата и подобряване на тяхното благосъстояние.

В доклада се установява, че голям брой от най-богатите страни не успяват да превърнат добрите икономически и социални условия в трайни добри резултати за благосъстоянието на децата. Посочва се, че нито една държава не заема челно място във всички направления и че има какво да се подобрява – и то значително – във всички 41 държави. Подобриенето е спешно необходимо, ако най-заможните държави в света искат да изпълнят своите

ангажименти, поети преди пет години с приемането на Целите за устойчиво развитие до 2030 година. Въпреки това са налице тревожни признаци за отстъпление по такива въпроси като имунизациите, ученето и психичното здраве.

Кризата с COVID-19 поражда и нови предизвикателства. Тя започна като здравна, но впоследствие обхвана всички аспекти на икономиката и обществото. Децата няма да пострадат от най-тежките преки здравни последици от вируса. Но както знаем от предишни кризи, именно те ще понесат най-остро по-дългосрочното ѝ отрицателно въздействие. В доклада представяме благосъстоянието на децата в богатите държави непосредствено преди началото на сегашната криза. В придружаващия документ обръщаме поглед към начина, по който кризата може да засегне благосъстоянието на децата през

идните години.

Сега е моментът държавите да засилят усилията си за реализиране на правата на всички деца. Многопластовият подход към благосъстоянието на децата може да допринесе за постигането на тази цел като предоставя реалистична картина. В него се изясняват връзките между индивидуалните резултати за децата, хората и общностите около тях и държавата, в която живеят. Редица държави притежават всички необходими предпоставки да поддържат благосъстоянието на децата на високо равнище – богатство, чиста околна среда и щедра социална политика. И все пак голям брой деца в тези страни все още не се радват на пълноценно детство.

Нашата рамка

Според нас детството е пълноценно, ако децата имат положителни преживявания в детството и перспективи за добро бъдеще.¹ Прилагаме многопластов подход към благосъстоянието на децата и го адаптираме за целите на международните сравнения. Нашият модел на концентрични сфери на влияние е сходен с разработения от американския психолог Ури Бронфенбренер, който обяснява как децата взаимодействат със средата и как тя влияе върху тяхното развитие (вж *Фигура 1*).²

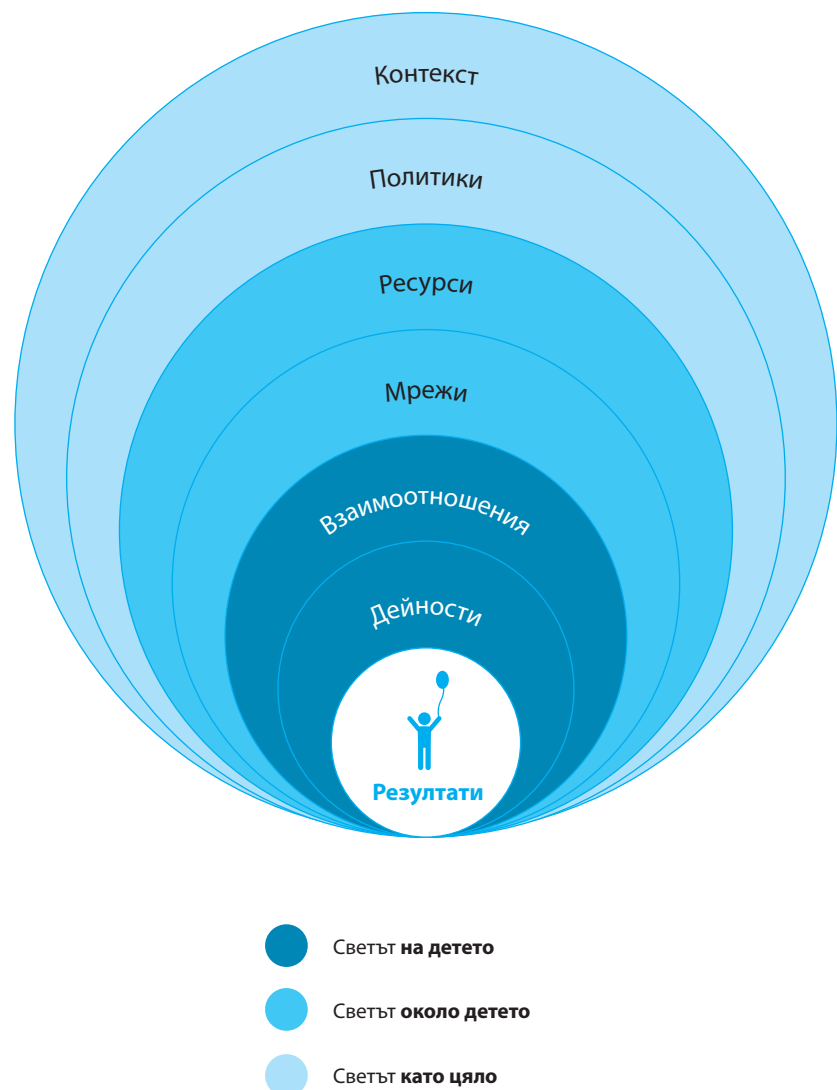
В центъра на рамката стои детето. Резултатите по отношение на благосъстоянието на децата се проявяват обективно например чрез детската смъртност или успеха в училище. Но те могат да бъдат и субективни и изразени от гледната точка на детето – например дали е доволен от живота и дали според него се сприятелява лесно.

Резултатите се влияят от света на детето, от света около детето и от света като цяло. Светът на детето (в тъмносиньо) представлява факторите, които детето преживява пряко: дейностите и взаимоотношенията на детето примерно със семейството и връстниците. Светът около детето (в яркосиньо) се състои от ресурси и мрежи. Ресурсите обхващат икономическото положение на домакинството и качеството на

живот в квартала, където живее детето. Мрежите представляват връзките между хората около детето. То може да не ги преживява пряко, но мрежите могат да повлияят на неговото благосъстояние. Пример в това отношение са служебните ангажменти на родителите. Това са четирите вътрешни кръга на рамката, които обясняват различията *между* децата в една и съща държава.

Светът като цяло съдържа

Фигура 1: Многопластова рамка на благосъстоянието на децата

Акцент 1 За използваните в доклада данни

Това е нашето трето поред проучване на многоизмерното благосъстояние на децата в богатите страни, което надгражда предишните. Доклад 7 беше новаторски със своето сравнение на благосъстоянието на децата в 21 държави. Докладът повлия значително на обществените дискусии и на управляващите. Доклад 11 увеличи броя на изследваните страни на 29 и актуализира класациите. В Доклади 7 и 11 се възприе обобщено представяне на показателите в единна схема с оценка на физическото, познавателното и психичното благосъстояние на децата.

Доклад 16 въвежда многопластова рамка и разширява обхвата на благосъстоянието на децата както концептуално, така и географски. Той изследва 41 държави с високи доходи (държави членки на ОИСР и/или ЕС). Освен това в него се възприема по-широка представа за благосъстоянието на децата. Така например според нас социалните умения са също толкова важни, колкото академичните и затова сме включили нов показател – лесно сприятеляване. Обръщаме по-голямо внимание също така на екологичните фактори, като имаме предвид колко много се тревожат децата за бъдещето на планетата.

Тези новости, както и някои липсващи данни, намаляват възможностите за сравнения на Доклад 16 с Доклади 7 и 11. Въпреки това с оглед на проследяването на тенденциите в благосъстоянието сме актуализирали елементите от предишните доклади, за които имаме нови данни.

Критерии за подбор на данните

Доклад 16 използва разнообразни данни от висококачествени административни бази данни и международни изследвания. Бяха избрани представителни данни за ключовите понятия в нашата рамка (вж Фигура 1). Изборът на ключови показатели за сравнителните таблици беше определен от следните критерии:

- **Обхват** Данните да са налични за огромното мнозинство от всички 41 държави, включени в доклада
- **Актуалност** Наличните данни да се отнасят до 2016 г. или след това.
- **Относителност** Данните да бъдат подходящи за сравнения между различни държави.
- **Изменчивост** Показателите да бъдат с достатъчна изменчивост между страните, за да бъде съдържателна информацията.
- **Сравнимост** В показателите да се влага едно и също съдържание при различни култури.

Последният критерий е предизвикателство за обективните и субективните показатели. Например

броят на книгите в дома на детето често пъти се ползва като обективен измерител на домашните образователни ресурси, но той има различно значение в различните страни.³ Субективните показатели също може да имат различен смисъл. Може например да има културни различия в самооценката на удовлетвореността от живота,⁴ въпреки че е възможно по-голямата част от различията между страните да се обяснят със средните оценки за удовлетвореността от живота на основата на социално-икономическите условия в страната.⁵

Когато на посочените критерии отговаряха няколко варианта, давахме приоритет на приемствеността с показателите от предишни многоизмерни доклади.

Недостиг на данни

В редица случаи изборът ни беше ограничен или липсваха изчерпателни данни. Някои от най-важните области, в които забелязахме недостиг на данни или пропуски в данните при търсенето на показатели, бяха следните:

- **Психично благосъстояние** Ограничени са данните за положителното усещане у децата за благополучие и процъфтяване. Данни за най-добрия показател, който успяхме да намерим – удовлетвореност от живота, – бяха налице за 33 от 41 държави. Не достигат също сравними международни данни за психичното здраве на децата. Използвахме процента на самоубийствата като заместител, но за редица страни най-новите данни бяха отпреди 2015 година.
- **Насилие и закрила** Не успяхме да намерим сравними показатели за преживяното от деца насилие или за политиката за закрила на детето.
- **Участие** В повечето международни проучвания почти не се засяга темата за отношението на децата към възможността да участват, да бъдат чути или да правят избор. Само едно проучване – „Световите на децата“ – което в момента обхваща малка част от страните в ОИСР/ЕС задава въпроси по тези теми или за това доколко децата познават своите права.

Това са трите теми, по които националните статистически институти и международната научна общност следва да предприемат спешни стъпки.

Прилагането на рамката на благосъстоянието към кризата с COVID-19 е представено в Rees, Gwyther, Anna Gromada, Dominic Richardson and Alessandro Carraro, *Childhood in a Time of Crisis: Understanding how the COVID-19 pandemic is shaping child well-being in rich countries*, United Nations Children's Fund Office of Research – Innocenti, Florence, 2020.

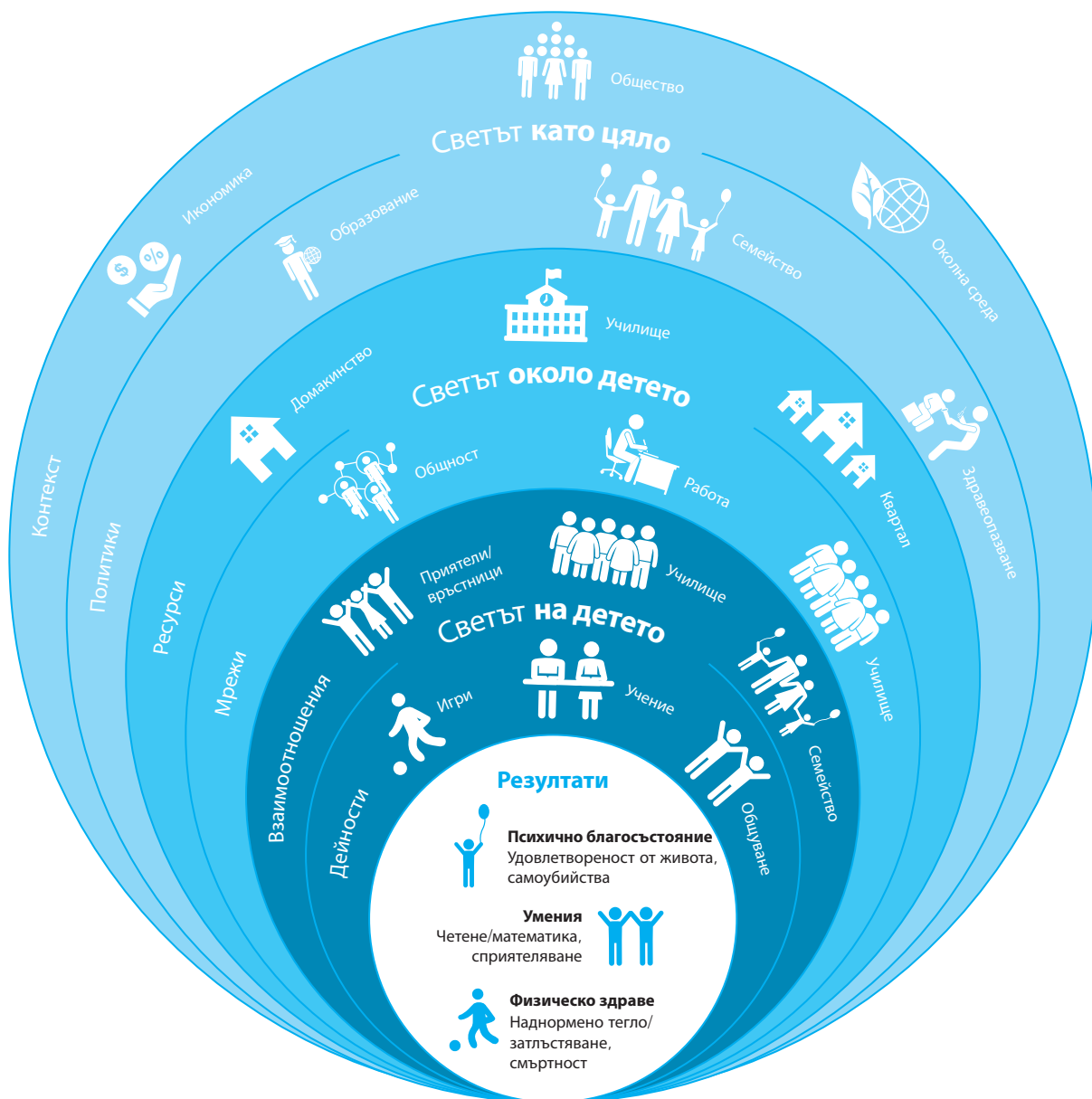
политики и контекст (двата външни кръга в светлосиньо). Политиките се отнасят до националните програми в пряка връзка с детето, включително социалната, образователната и здравната политика. Контекстът обхваща по-широките икономически, социални и екологични фактори, които влияят пряко или косвено върху благосъстоянието на децата. Политиката и контекстът са

националните условия за благосъстоянието, които потенциално обясняват различията в благосъстоянието на децата *между* отделните страни.

Фигура 2 показва как прилагаме рамката, представена във Фигура 1 на доклада. В избора на измеренията в отделните сфери на рамката сме се ръководили от наличните

данни. Бъдещата работа с рамката би могла да включи допълнителни измерения. Така например в сферата на политиката може да се добавят закрилата на детето и упражняването на правата на детето, а в контекста – мирът и сигурността.

Фигура 2: Преглед на приложението на рамката в доклада

Карте 1: Използвани в доклада показатели

	Измерение	Компоненти	Показатели	Източник
Резултати	Психично благосъстояние	Удовлетвореност от живота	Процент деца на 15-годишна възраст, които са много доволни от живота	„Програма за международно оценяване на учениците“ (PISA), 2018 г.
		Самоубийства сред юношите	Самоубийства на възраст от 15 до 19 години	СЗО, база данни „Смъртност“, 2015 г.
	Физическо здраве	Смъртност сред децата	Смъртност сред децата на възраст (по всички причини) от 5 до 14 години	Проект на междуведомствената група на ООН за изчисляване на смъртността сред децата (IGME), 2018 г.
		Наднормено тегло	Процент деца с наднормено тегло от 5 до 19-годишна възраст	„Положението на децата по света“, 2016 г.
	Умения	Грамотност	Процент грамотни по математика и четене на 15-годишна възраст	PISA, 2018 г.
		Социални умения	Процент деца на 15-годишна възраст, които лесно се сприятеляват в училище	PISA, 2018 г.
Дейности	Игри	Игри навън	Честота на игрите навън при 10-годишните (дни седмично)	„Световите на децата“, 2017-2019 г.
	Цифрови	Ползване на интернет	Средна продължителност на времето, което децата прекарват в интернет	„Децата на ЕС онлайн“, 2018-2019 г.
Взаимоотношения	Семейство	Подкрепа от семейството	Равнище на подкрепата от семейството според децата на 15-годишна възраст	„Здравословно поведение на деца в училищна възраст“ (HBSC), 2017/18
		Участие на семейството	Процент на десетгодишните деца, които са напълно съгласни, че участват във вземането на решения у дома	„Световите на децата“, 2017-2019 г.
	Връстници	Тормоз от връстници	Честота на тормоза сред 15-годишните	PISA, 2018 г.
	Училище	Принадлежност към училището	Чувство на принадлежност към училището при 15-годишните	PISA, 2018 г.
		Участие в училище	Процент на десетгодишните деца, които са напълно съгласни, че участват във вземането на решения в училище	„Световите на децата“, 2017-2019 г.
Мрежи	Родители – общност	Мрежи за подкрепа на родителите	Основни източници на подкрепа за родителите при отглеждането на децата	Обзор на европейското качество на живота, 2016 г.
	Родители – трудова заетост	Съчетаване на трудови и семейни ангажименти	Процент на работниците и служителите, които трудно се справят със семейните отговорности	Обзор на европейското качество на живота, 2016 г.
		Отработени часове	Отработени часове на основното работно място средно за седмицата	ОИЦР на основата на статистика за пазара на труда, 2017 г.
	Родители – училище	Взаимоотношения с училището	Оценка от родителите за взаимоотношенията им с училището	Обзор на европейското качество на живота, 2016 г.
Ресурси	Ресурси в домакинството	Учебници у дома	Процент на 15-годишните деца с книги у дома в помощ на ученето	PISA, 2018 г.
	Ресурси в квартала	Детски площадки и съоръжения за игра в квартала	Процент на десетгодишните деца, които са съгласни, че има достатъчно места за игра в квартала	„Световите на децата“, 2017-2019 г.
Политики	Семейна политика	Родителски отпуск	Седмици родителски отпуск в еквивалент на пълна заетост	ОИЦР, база данни „Семейство“, 2018 г.
		Бедност сред децата	Процент деца в домакинства с под 60% от медианния доход	Евростат, Обзор на динамиката в домакинствата, доходите и труда в Австралия (HILDA), Транснационален информационен център в Люксембург (LIS) и национални статистически институти, 2018 г.
	Образование	Образование и грижа в ранна детска възраст	Процент деца, обхванати от услуги за образование и грижа в ранна възраст и предучилищна подготовка	ЮНЕСКО, 2017 г., Доклад 75 и статистическа служба на ООН (UNSTATS)
		Младежи, които не учат, не работят и не се обучават (NEET)	Процент 15- до 19-годишни, които не учат, не работят и не се обучават	ОИЦР, база данни „Семейство“ и Евростат, 2018 г.
	Здравеопазване	Имунизации	Имунизация против морбили	СЗО/УНИЦЕФ, 2018 г.
		Ниско тегло при раждане	Процент новородени с тегло под 2 500 г	ОИЦР, база данни „Здраве“ и СЗО, 2017 г.
Контекст	Икономика	Доходи	Брутен национален доход на глава от населението (международни долари)	Световна банка, 2018 г.
		Работни места	Безработица (процент от активното население)	Световна банка, 2019 г.
	Общество	Социална подкрепа	Процент възрастни, които имат на кого да разчитат	Световно проучване на „Галъп“, 2016-2018 г.
		Насилие	Убийства	Световна банка, 2017 г.
	Околна среда	Замърсяване на въздуха	Средно съдържание на фини прахови частици PM2.5	Проучване на глобалната тежест на заболяванията, 2017 г.
		Качество на водата	Процент от населението с безопасно водоснабдяване	Съвместна програма за наблюдение на СЗО/УНИЦЕФ, 2017 г.

РАЗДЕЛ 2

РЕЗУЛТАТИ

В този раздел разглеждаме два въпроса:

1. Как децата възприемат живота си в момента?
2. Какви са перспективите им за бъдещето?

Въпросите са взаимосвързани. Например доброто здраве води до благополучие в момента и в бъдеще. За да намерим отговора на тези въпроси, използвахме показатели, които пряко описват резултатите за благосъстоянието на децата.

Класацията според резултатите за благосъстоянието на децата съответства на най-вътрешния кръг в нашия модел (вж *Фигура 3*). Състои се от три измерения (вж *Каре 1*):

- **Психично благосъстояние:** Тук се включват както положителните, така и отрицателните аспекти на психичното благосъстояние – удовлетвореност от живота и самоубийства.
- **Физическо здраве:** Посочени са относителните дялове на децата с наднормено тегло и затлъстяване, които ги засягат сега и в бъдеще, както и смъртността сред децата.
- **Умения:** Това измерение се насочва както към

академичните умения (грамотност по четене и математика), така и социалните умения (самооценка за лесно сприяеляване).

Включването на тези компоненти, показатели и техните източници е аргументирано по-нататък в същия раздел. В сравнителната таблица по резултати за благосъстоянието не успяхме да включим 3 от 41 държави – Израел, Мексико и Турция – поради недостига на данни (вж *бележката към Фигура 3*). Трите държави обаче са включени в останалите части на доклада, когато това е възможно.

В класацията по резултати води Нидерландия, следвана от Дания и Норвегия. Тези три страни заедно с Швейцария и Финландия заемат места в челната тройка и по трите резултата. Чили, България и Съединените американски щати са в дъното на таблицата. Само Чили, САЩ и Малта са на последните три места и по трите резултата в благосъстоянието. Очевидно националният доход не е гаранция за най-високи резултати. Ако таблицата се раздели на три части, всяка трети обхваща държави с

крайно различни равнища на доходите. Например Словения изпреварва Швеция в горната трети, докато в долната Литва се справя по-добре от САЩ.

Някои държави се класират много различно по отделните резултати. Например Република Корея е в горната трети по показателите физическо здраве и умения, но е в долната трети по психично благосъстояние. За разлика от нея Румъния се нарежда на четвърто място по психично благосъстояние, но е в долната трети по измеренията физическо здраве и умения.

Корелацията между измеренията физическо здраве и умения е умерена ($r=0.58$), което означава, че ако една държава показва добри резултати по едното измерение, има вероятност резултатите да са добри и по другото. Но уменията нямат толкова силна корелация с психичното благосъстояние ($r=0.30$), а физическото здраве и психичното благосъстояние са още по-слабо свързани ($r=0.10$). Това разкрива многоизмерния характер на резултатите свързани с благосъстоянието на децата.

Психично благосъстояние
„Психично благосъстояние“

Фигура 3: Сравнителна таблица по резултати за благосъстоянието на децата: психично благосъстояние, физическо здраве, академични и социални умения

Общо класиране	Държава	Психично благосъстояние	Физическо здраве	Умения
1	Нидерландия	1	9	3
2	Дания	5	4	7
3	Норвегия	11	8	1
4	Швейцария	13	3	12
5	Финландия	12	6	9
6	Испания	3	23	4
7	Франция	7	18	5
8	Белгия	17	7	8
9	Словения	23	11	2
10	Швеция	22	5	14
11	Хърватия	10	25	10
12	Ирландия	26	17	6
13	Люксембург	19	2	28
14	Германия	16	10	21
15	Унгария	15	21	13
16	Австрия	21	12	17
17	Португалия	6	26	20
18	Кипър	2	29	24
19	Италия	9	31	15
20	Япония	37	1	27
21	Република Корея	34	13	11
22	Чехия	24	14	22
23	Естония	33	15	16
24	Исландия	20	16	34
25	Румъния	4	34	30
26	Словакия	14	27	36
27	Великобритания	29	19	26
28	Латвия	25	24	29
29	Гърция	8	35	31
30	Канада	31	30	18
31	Полша	30	22	25
32	Австралия	35	28	19
33	Литва	36	20	33
34	Малта	28	32	35
35	Нова Зеландия	38	33	23
36	Съединени щати	32	38	32
37	България	18	37	37
38	Чили	27	36	38

Забележка: Светлосиният фон показва място в първата третина от класацията, яркосиният показва място в средната, а тъмносиният – в последната една трета. Класирането в таблицата е определено по следния начин: (1) Изчислихме стандартизирана z-оценка за всеки показател (обърната, когато е необходимо, така че по-висока стойност да представлява по-положителен резултат); (2) изчислихме средната величина на двете z-оценки по всяко измерение; (3) изчислихме z-оценка за всяка средна величина; (4) за общото класиране изчислихме средната величина на средните z-оценки за всяко измерение. Таблицата включва 38-те страни от ОИСР/ЕС, в които има достатъчно качествени данни за поне пет от шестте показателя за резултатите в Каре 1. Не можахме да включим Мексико и Турция поради ограничения обхват на изследването на Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) през 2018 г. (което дава три от шестте показателя за класацията). Израел също не можахме да включим поради липсата на данни по два от шестте показателя.

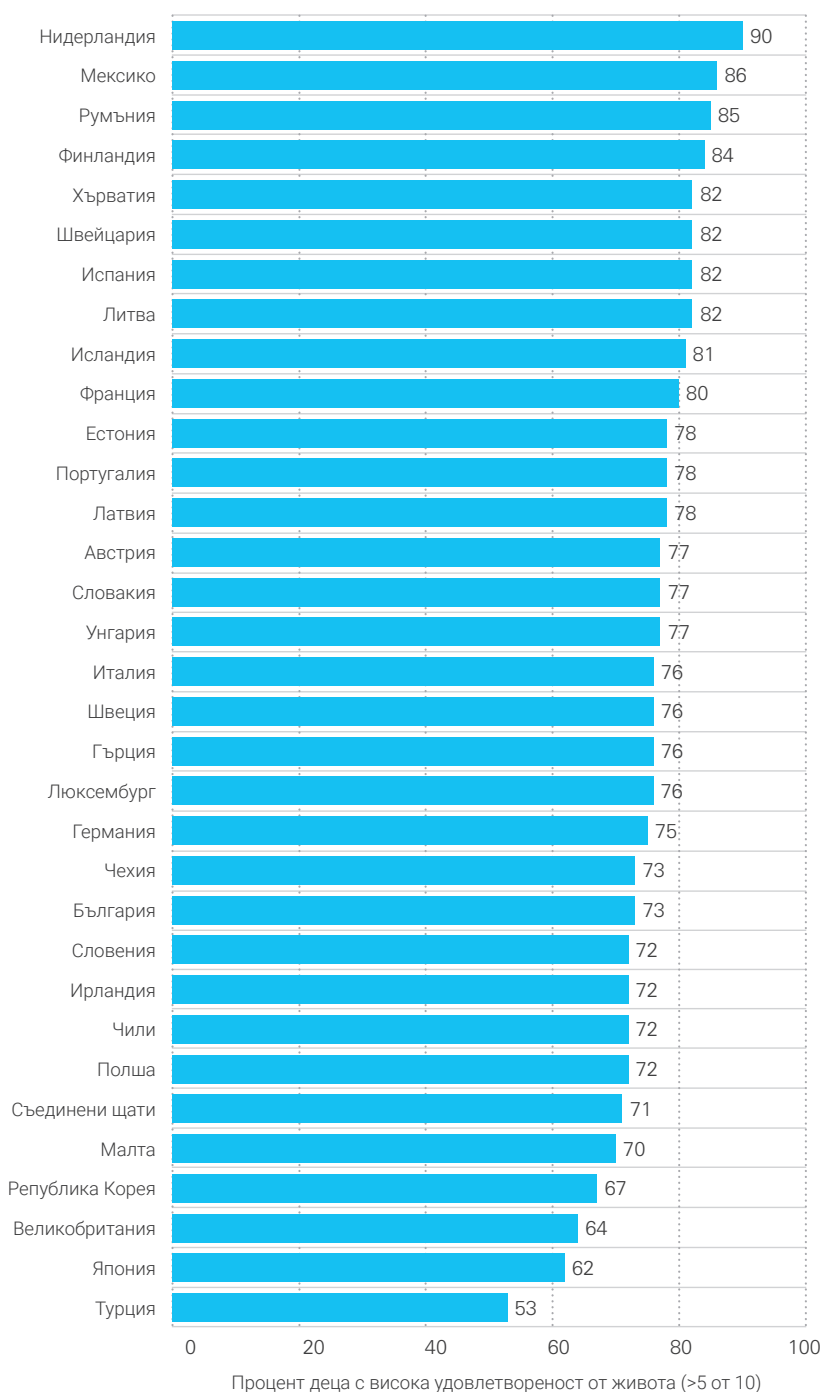
означава не просто липса на психични разстройства, но и положително функциониране в по-широк смисъл.⁶ Представяме и двата аспекта в първата сравнителна таблица.

Положителното функциониране обхваща различни компоненти, включително такива емоции като чувство на щастие, удовлетвореност от живота и усещане за процъфтяване. В таблицата е включен въпрос за удовлетвореността от живота от Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) на основата на критериите за подбор на показателите (вж Акцент 1). Децата на 15-годишна възраст бяха попитани поотделно доколко доволни се чувстват от живота си като цяло по скала от 0 (възможно най-лош живот) до 10 (възможно най-хубав живот). Във всички държави повечето деца са доста доволни от живота си (оценката е над средата на скалата), но по този въпрос има различия между страните – от по-малко от 55 процента от децата в Турция до 90 процента от децата в Нидерландия (вж Фигура 4).

Радостно е, че повечето деца са доста удовлетворени от живота си. И все пак трябва да анализираме какво означават тези проценти с оглед на големия брой деца, които изразяват ниска удовлетвореност от живота. Тук не става дума просто за „миг щастие“. Едно проучване във Великобритания например разкрива, че в сравнение с децата, които изразяват средна до висока удовлетвореност от живота, децата с ниска удовлетвореност съобщават за семейни

В някои държави много доволни от живота са по-малко от две трети от децата

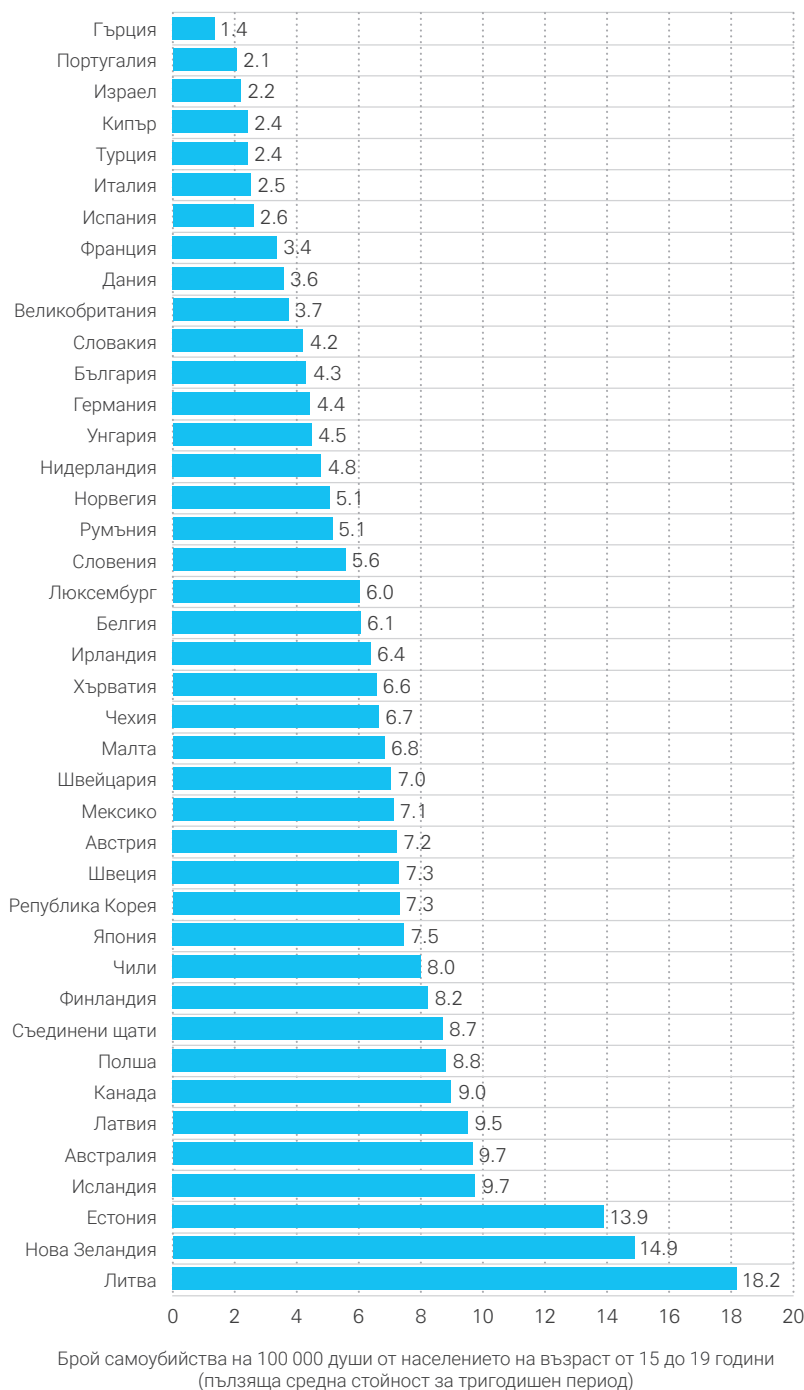
Фигура 4: Процент деца на 15-годишна възраст, които са много удовлетворени от живота

Забележка: Процент деца с оценка над 5 от 10 по скалата на Кантрил за удовлетвореност от живота като цяло. Няма данни за Австралия, Белгия, Дания, Израел, Канада, Кипър, Нова Зеландия и Норвегия.
Източник: Programme for International Student Assessment (PISA) 2018.

В някои богати държави се самоубиват над 10 на 100 000 юноши на възраст от 15 до 19 години

Фигура 5: Брой самоубийства на 100 000 юноши на възраст от 15 до 19 години

Бележки: Данните са усреднени за тригодишния период 2013-2015 г. със следните изключения: (1) в Гърция, Нова Зеландия и Словакия имаше данни само за две от посочените три години; (2) за Исландия, Кипър и Люксембург – страни с по-малко от 50 000 души в тази възрастова група – бяха използвани усреднени данни за петгодишен период.
Източник: World Health Organization Mortality Database (брой самоубийства) и World Bank database (демографски разчети).

конфликти около осем пъти по-често, шест пъти по-вероятно е да чувстват, че не могат да изразят мнение, пет пъти по-голяма е вероятността да бъдат тормозени и повече от два пъти е по-вероятно да нямат особено желание да ходят на училище.⁷ Едва 64 процента от децата, чиято самооценка на благосъстоянието е ниска, чувстват, че имат близки, които ги подкрепят, в сравнение с 93 процента от останалите деца. Освен това 24 процента от децата с ниска самооценка на благосъстоянието твърдят, че не се чувстват в безопасност у дома, в сравнение с едва един процент от останалите деца.

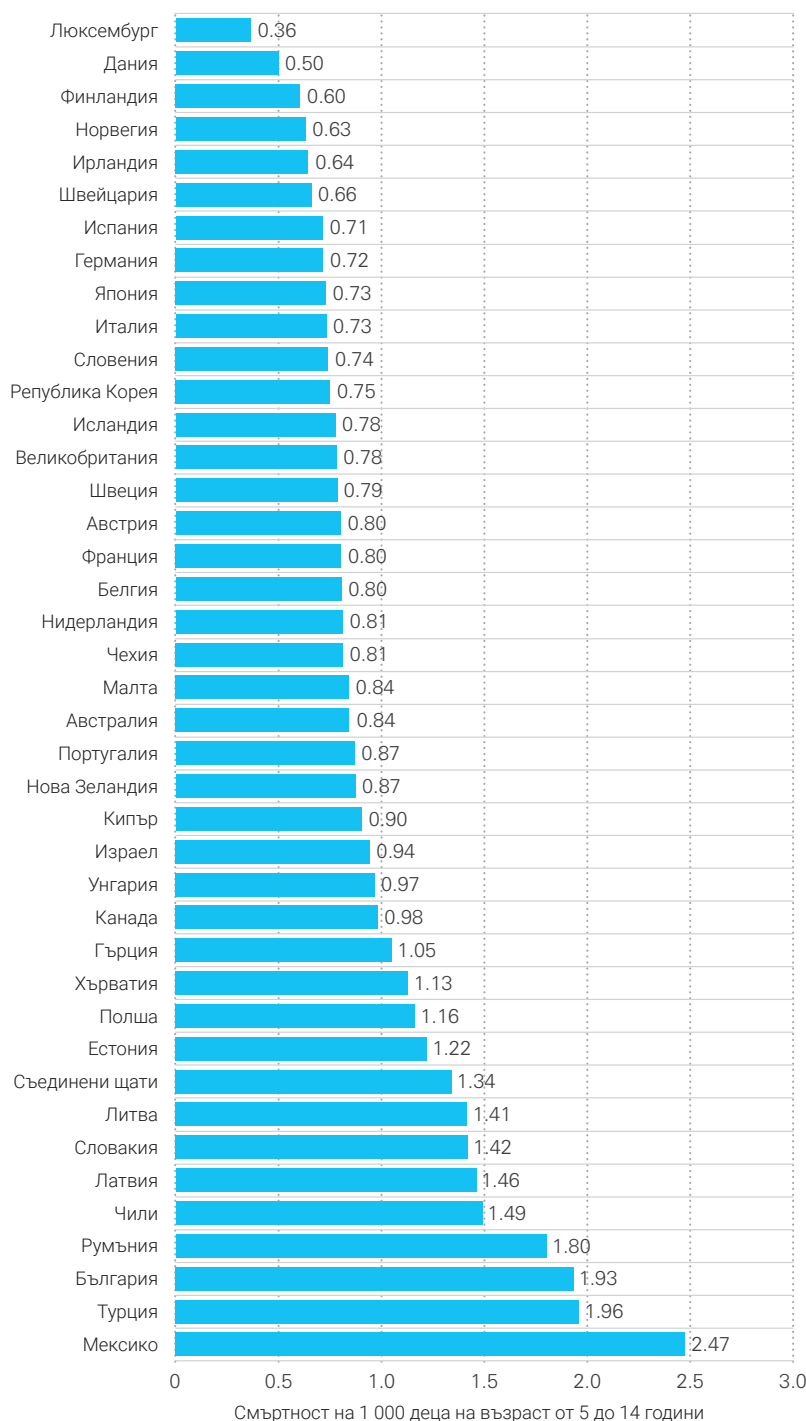
Липсват надеждни и сравними данни за психичните разстройства у децата в глобален мащаб. Както и в предишните *доклади*, използвахме относителния дял на самоубийствата сред юношите на възраст от 15 до 19 години като най-подходящ сред наличните показатели. За съжаление данни по принцип има само до 2015 година. Самоубийствата в тази възрастова група са над 10 на 100 000 в Литва, Нова Зеландия и Естония, а делът им е най-малък в Гърция, Португалия и Израел.

Физическо здраве

Значимостта на резултатите в здравословното състояние по време на детството и юношеството ще се прояви напълно едва по-късно в живота. Въпреки това има някои полезни показатели във връзка с физическото здраве в детска възраст. Тук разглеждаме два показателя, използвани и в предишни наши *доклади*: смъртност сред децата и наднормено тегло (включително

В над една четвърт от страните смъртността сред децата продължава да е над 1 на 1 000

Фигура 6: Смъртност на 1 000 деца на възраст от 5 до 14 години, 2018 г.

Източник: United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation project.

затлъстяване).

За смъртността сред децата ползваме смъртността сред децата на възраст между 5 и 14 години по данни на Междуведомствената група на ООН за изчисляване на смъртността сред децата.⁸

Фигура 6 показва различни равнища, като смъртността в Мексико е около четири пъти по-висока, отколкото във всяка от шестте страни с най-ниска смъртност сред децата. Сред изследваните 41 държави смъртността сред децата е показателят за резултатите, който е най-тясно свързан с националния доход и неравенството (вж Акцент б). Сред по-богатите държави в списъка се открояват Съединените щати. Смъртността сред децата там е по-висока, отколкото в страни със сходни равнища на дохода на глава от населението.

Вторият показател за физическото здраве е наднорменото тегло и затлъстяването. „Наднормено тегло“ означава индекс на телесната маса (ИТМ или BMI) над 25, а затлъстяване е налице при ИТМ над 30. Затлъстяването е тежък проблем както от медицинска, така и от психологическа гледна точка. То е фактор за диабет, сърдечно-съдови заболявания, хипертония, рак, жлъчно-каменна болест и по-кратка продължителност на живота.⁹ Социалната и емоционалната му цена се изразява в ограничено участие в обществения живот и по-ниско самочувствие.

През последните години наднорменото тегло и

затлъстяването нарастват значително в страните с високи доходи. В САЩ например затлъстяването сред децата и юношите на възраст от 2 до 19 години се увеличава с над една трета през изминалите 15 години.¹⁰ Мрачна е картината и за света като цяло. Броят на децата и юношите със затлъстяване на възраст от 5 до 19 години по света се очаква да нарасне от 158 милиона през 2020 г. на 254 милиона към 2030 година.¹¹ Новият скок в затлъстяването видимо е свързан с промените в начина на живот и недостатъчното регулиране на производството и рекламирането на храни, включително агресивни търговски практики, за които правителствата могат да предприемат мерки.¹²

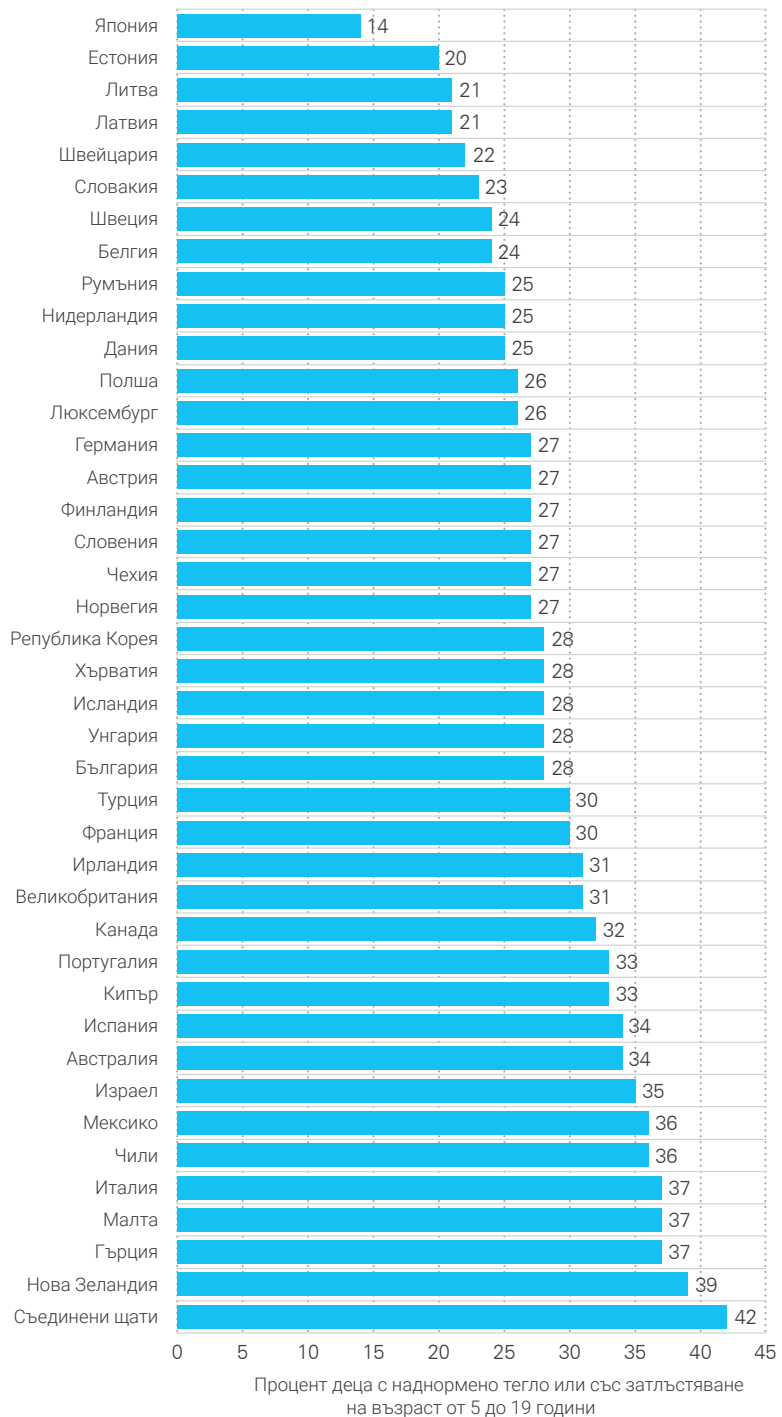
За разлика от показателя смъртност, тук няма ясна връзка между наднорменото тегло/затлъстяването и националният доход в богатите държави, включени в настоящия доклад. Проявяват се обаче някои географски закономерности. По-ниски равнища са характерни главно за страните в северната част на Европа и Източна Азия. По-високи са предимно в страните от Средиземноморието, Северна и Южна Америка и Океания.

Умения

Придобиването на нови умения може да е както удовлетворяващо преживяване в настоящето, така и основа за бъдещия живот след навършване на пълнолетие. Индексите за детското благосъстояние често включват показатели за развитието на умения, но обикновено се обръща внимание

В 10 държави над 30 процента от децата и юношите са с наднормено тегло (включително със затлъстяване)

Фигура 7: Процент млади хора на възраст от 5 до 19 години с наднормено тегло или със затлъстяване през 2016 г.

Източник: United Nations Children's Fund, *The State of the World's Children 2019. Children, Food and Nutrition: Growing well in a changing world*, UNICEF, New York, 2019.

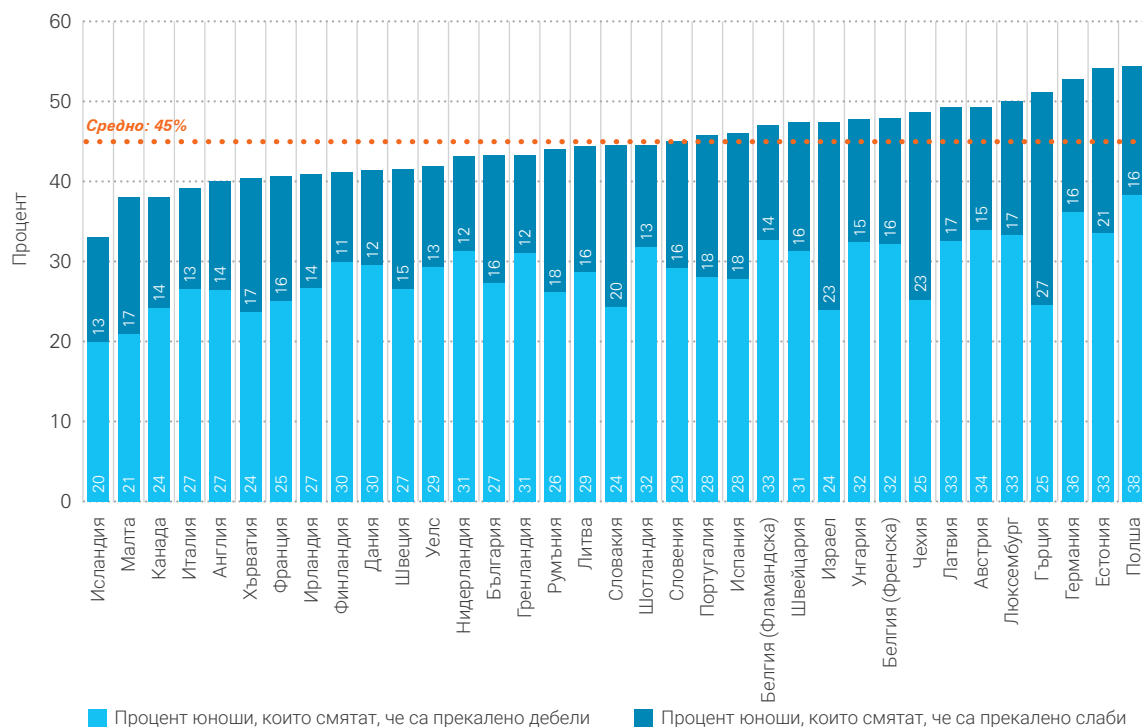
Акцент 2 Самооценката на външността е свързана с удовлетвореността от живота два пъти по-често при момичетата, отколкото при момчетата

Начинът, по който юношите възприемат външността си, влияе на тяхното благосъстояние. Положителната представа за собственото тяло се свързва с по-високо самочувствие. Отрицателната представа може да доведе до чувство на срам, тревожност, депресия, изолация и ниско самочувствие.¹³ Тя е също така основен фактор за анорексията и булимията.¹⁴ В САЩ например повечето подрастващи момичета и една трета от подрастващите момчета съобщават за нездравословни опити да контролират теглото си като пушене, гладуване, повръщане или прием на лекарства за регулиране на теглото.¹⁵

В страните, за които имаме данни, относителният дял на децата на възраст 11, 13 и 15 години, които са недоволни от външността си, варира от над 33 процента в Исландия до 55 процента в Полша. В общи линии, повечето деца по-скоро смятат, че са прекалено дебели (29 процента), отколкото прекалено слаби (16 процента). Според измерванията на теглото и ръста 23 процента от момичетата и 27 процента от момчетата на 15-годишна възраст наистина са с наднормено тегло.¹⁶ Въпреки това момичетата на тази възраст по-често се виждат като дебели (34 процента) в сравнение с момчетата (24 процента). Това

В повечето богати държави над 40 процента от юношите са недоволни от външността си

Фигура 8: Процент юноши на възраст 11, 13 и 15 години, които заявяват, че са прекалено дебели или прекалено слаби

Източник: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) 2018

разкрива, че въпреки здравословното си тегло голям брой деца и най-вече момичета мислят, че са дебели. Данните са много сходни за децата на възраст 11, 13 и 15 години, което показва, че отрицателните чувства може да са се породили дори преди юношеството.

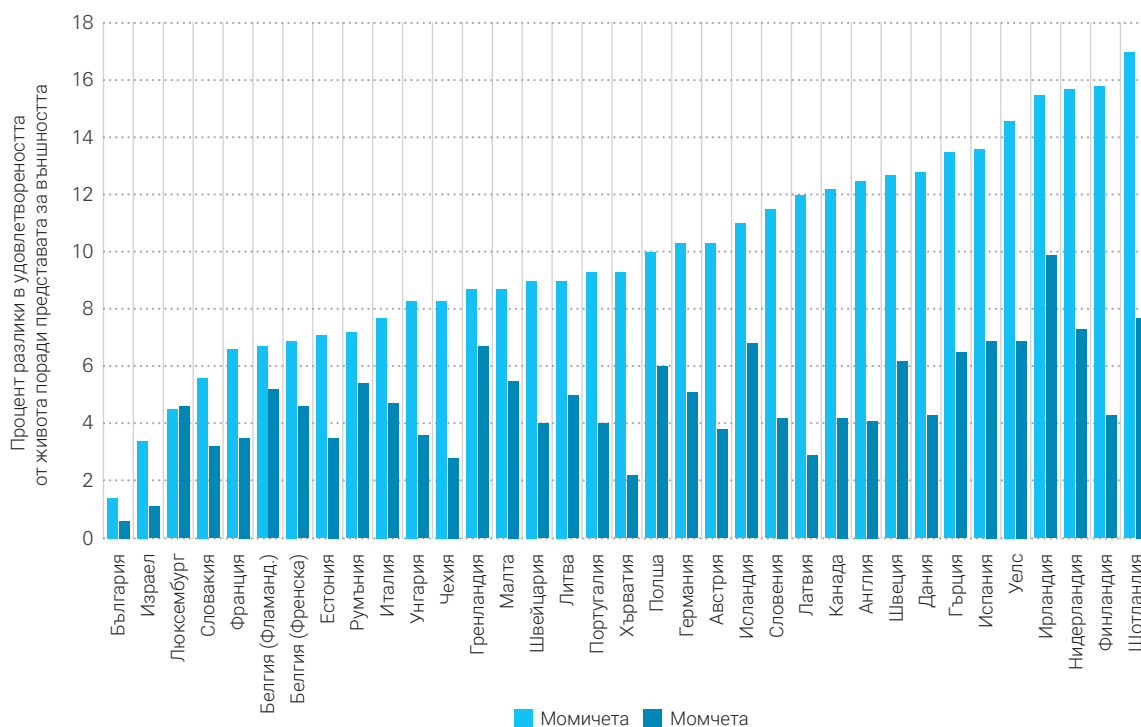
Представата за собственото тяло е по-тясно свързана с удовлетвореността от живота при момичетата. Външността обяснява средно 10 процента от разликите в удовлетвореността от живота при момичетата и 5 процента при момчетата. Все пак връзката между външността и удовлетвореността от живота варира съществено

(вж Фигура 9). Тя не влияе върху момчетата в България, където всяко десето момче е с наднормено тегло. Най-силна е връзката при момичетата в Шотландия (Великобритания), Финландия, Нидерландия и Ирландия.

Доволните от външността си момичета обикновено са сред роднини и връстници, които не се безпокоят често за теглото си и наблюдават на положително поведение спрямо него (например физически упражнения и здравословно хранене), а не на отрицателни подходи (например диети).¹⁷

Връзката между представата за собственото тяло и удовлетвореността от живота е два пъти по-силна при момичетата, отколкото при момчетата

Фигура 9: Процент разлики в удовлетвореността от живота поради представата за външността

Бележки: Изчислена г-оценка от регресионен модел, контролиран за възрастта с пълно тегло. Всички регресионни коефициенти са значими при $p = .01$, с изключение на момчетата в България.

Източник: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) 2018 (претеглени и групирани стойности)

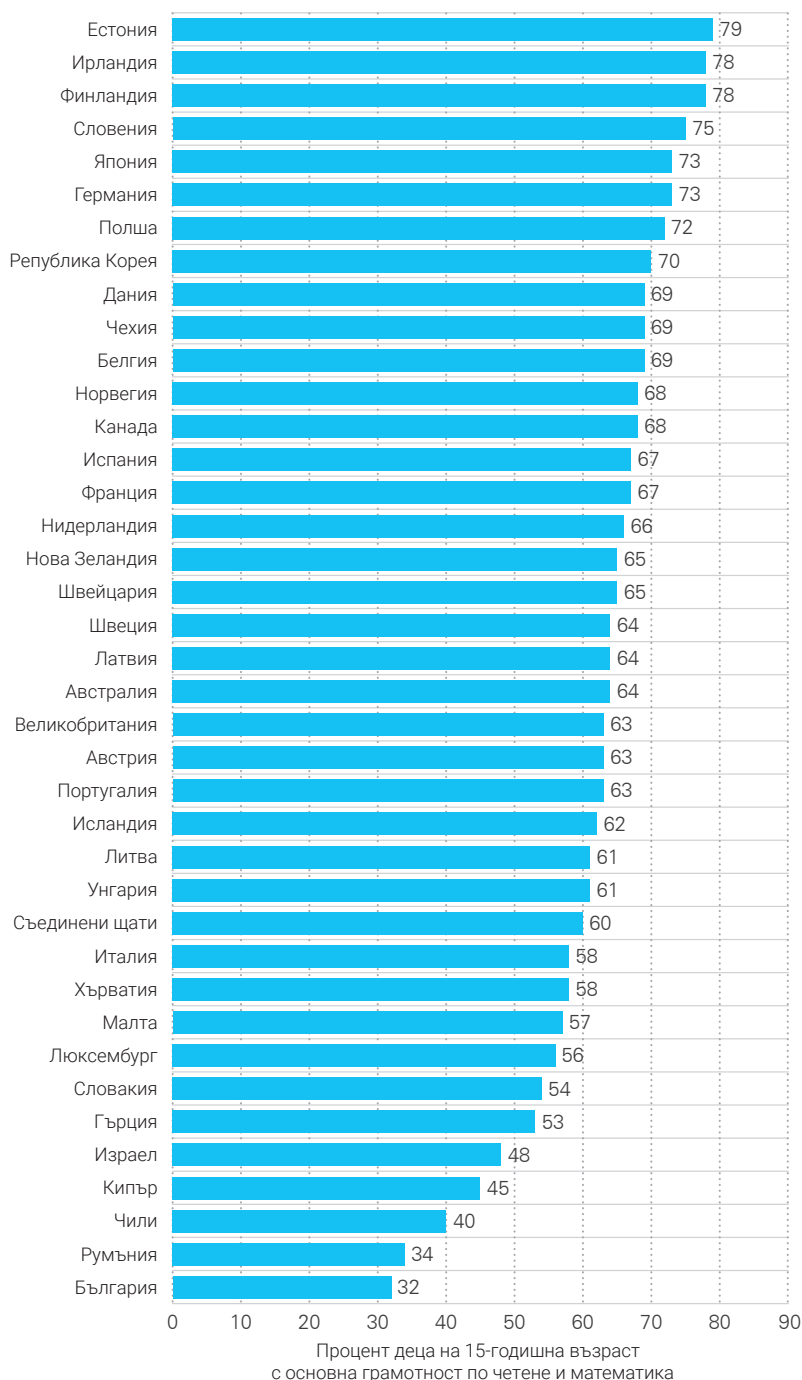
главно на академичните умения. Социалните и емоционалните умения обаче също имат значение по време на детството и поставят основите на зрелостта. Тези видове умения все по-често се вземат предвид при назначаването на работа. Ето защо стремежът ни беше да обхванем два показателя за измерване на уменията: индикатор за успеваемостта към края на задължителния курс на средното образование и индикатор за социалните умения.

За успеваемостта в училище се насочваме към относителния дял на децата с основна грамотност. Освен това отчитаме процента деца, които на 15-годишна възраст продължават да учат. За целта използваме индекс на покритие 3 от изследването PISA, който може да се разглежда като мерило за проверено записани ученици.¹⁸ Нашият показател е разчет за относителния дял на децата, които продължават да ходят на училище и имат основна грамотност по четене и математика (вж Фигура 10). Той може да се тълкува като минимален разчет за нивото на грамотност сред 15-годишните деца. Дори в класираната на първо място страна – Естония – над 20 процента от децата не отговарят на изискванията за основна грамотност. В пет държави на изискванията отговарят по-малко от половината деца.

Вторият ни показател се съсредоточава върху социалните умения. Използваме въпрос от изследването PISA дали децата смятат, че лесно се сприятеляват. Според нас този показател разкрива до каква степен децата

Голям брой деца достигат чак до 15-годишна възраст без основни умения по четене и математика

Фигура 10: Процент деца на 15-годишна възраст с основна грамотност по четене и математика

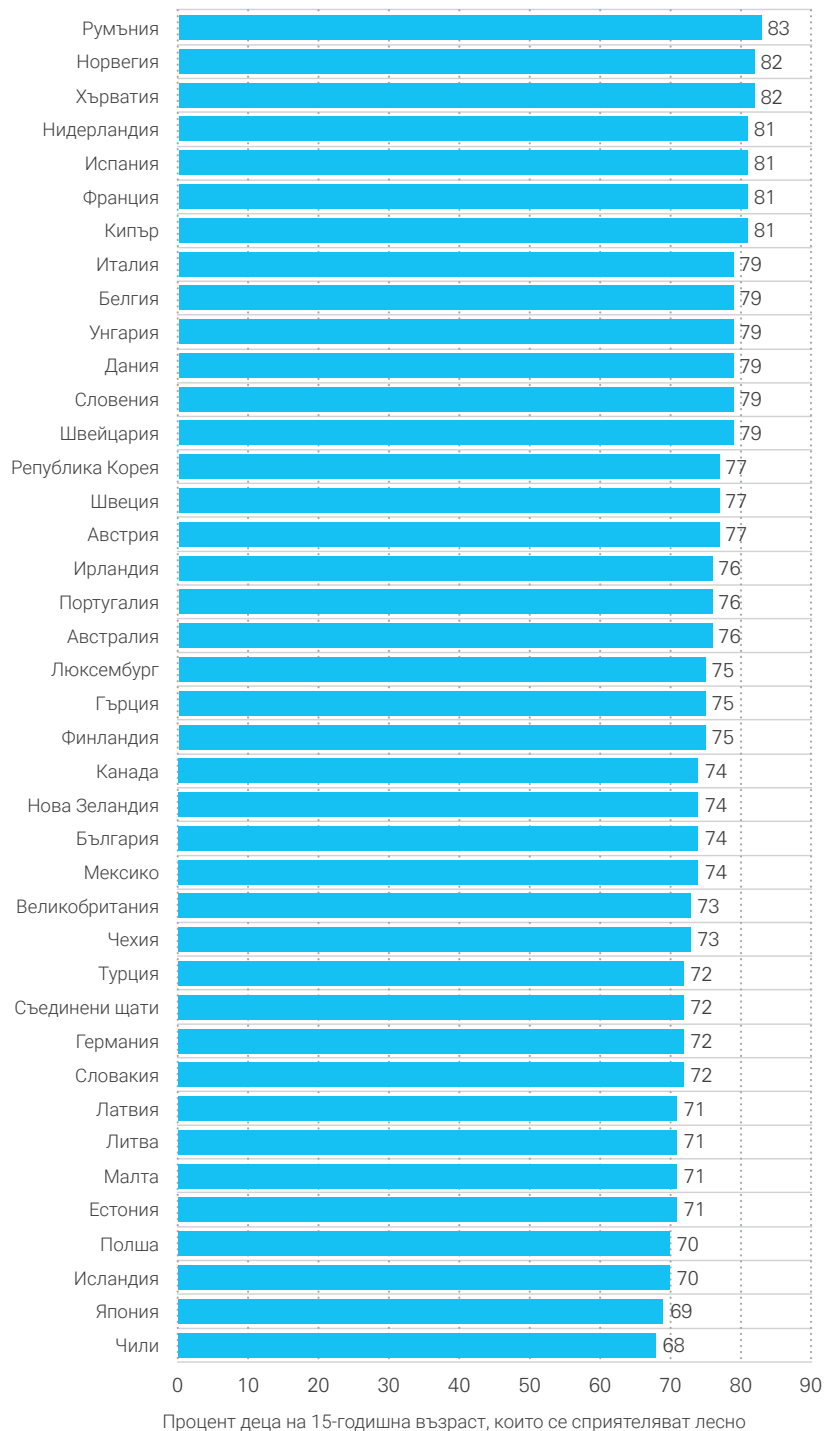
Забележка: Процент деца, които постигат или надхвърлят нивото на основна грамотност и в двата теста по четене и математика, умножени по индекс на покритие 3 от изследването PISA. Източник: Programme for International Student Assessment (PISA) 2018, с изключение на Испания (данните за Испания са от PISA 2015, тъй като няма данни от 2018 г.).

имат самочувствие в изграждането на междуличностни взаимоотношения. Има вероятност това умение да е полезно за децата и в настоящето, и в бъдеще като пълнолетни във всички аспекти на живота. Фигура 11 показва процента деца, които са съгласни или категорично съгласни, че лесно се сприятеляват. Румъния е първа по този показател и е една от седемте държави, в която над 80 процента от децата смятат, че лесно се сприятеляват. В две държави – Чили и Япония – такова мнение споделят под 70 процента от децата.

Нашият анализ на този набор от важни резултати за благосъстоянието разкрива едно предизвикателство за управляващите. Всички държави могат да бъдат доволни от мястото си в класацията по един или повече от ключовите показатели, но нито една не може да е удовлетворена от класирането си и по шестте показателя. Дори в страните на челните места все още са много децата, които изостават. В следващите раздели ще се опитаме да разберем кои фактори обясняват различията в резултатите по отношение на благосъстоянието и оттам какво може да се подобри. Започваме с факторите, които са най-близко до детето – всекидневното и взаимоотношенията с най-близките – и след това постепенно се насочваме навън, към по-общите условия в обществото, които също влияят върху преживяванията и благосъстоянието на децата.

Мнозина от 15-годишните деца не се чувстват уверени в уменията си да се сприятеляват

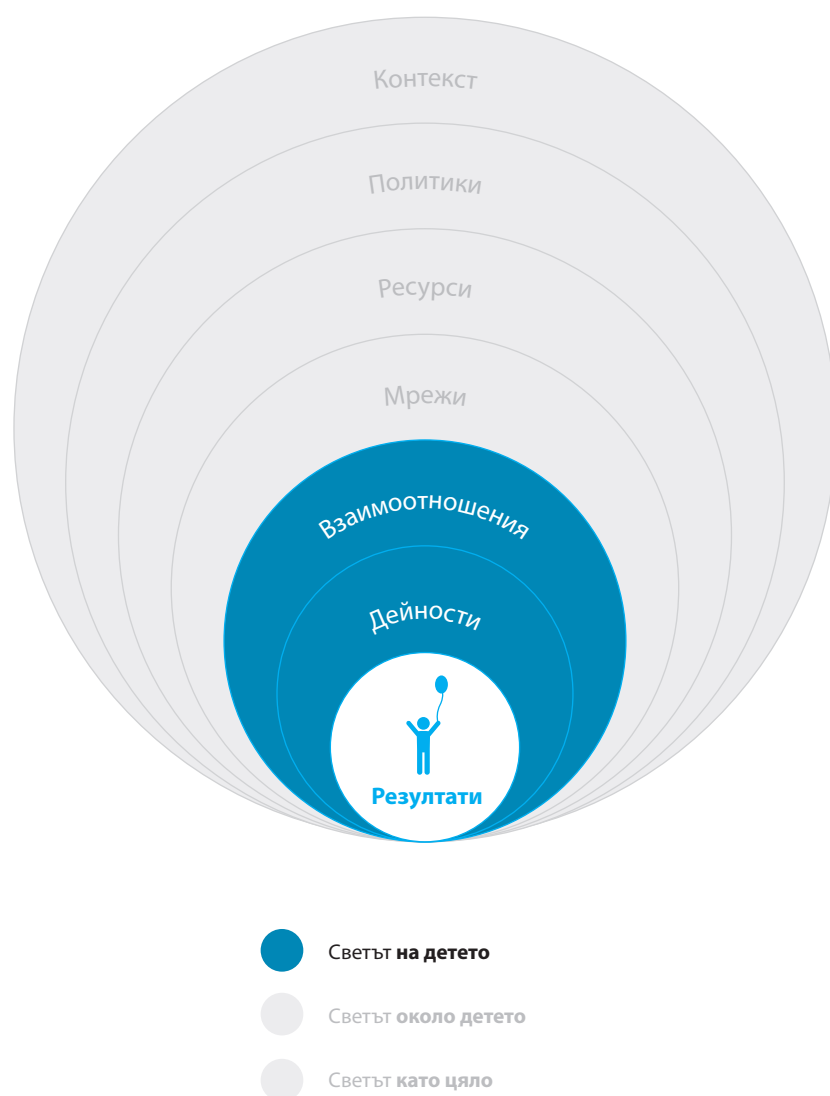
Фигура 11: Процент деца на 15-годишна възраст, които се сприятеляват лесно

Забележка: Процент деца на 15-годишна възраст, които са съгласни или много съгласни, че се сприятеляват лесно в училище
Източник: Programme for International Student Assessment (PISA) 2018, с изключение на Кипър (данните за Кипър са от PISA 2015, тъй като няма данни от 2018 г.) и Израел (няма данни).

РАЗДЕЛ 3: СВЕТЪТ НА ДЕТЕТО

Как непосредствените преживявания влияят върху благосъстоянието на децата в една и съща страна

В този и следващия раздел разглеждаме четирите нива на рамката, които са най-близо до резултатите, тъй като ни помагат да разберем защо в една и съща държава някои деца имат по-високо ниво на благосъстояние от други.¹⁹ Започваме със "света на детето" – дейностите, в които децата участват и техните взаимоотношения с хората около тях, като например родители, връстници и учители.

Дейности

Дейностите на децата ни дават информация за тяхното всекидневие. Те невинаги са по избор на децата и може да отразяват чужди приоритети – примерно на родителите. Всъщност децата прекарват значителна част от времето си в задължителна училищна подготовка. През 2018 г. средната продължителност на задължително обучение на ученик в прогимназията в страните от ОИСР варира от 766 часа годишно в Словения и Швеция до 1 200 часа годишно в Дания.²⁰

Международните сравнителни изследвания на детското всекидневие извън училище са

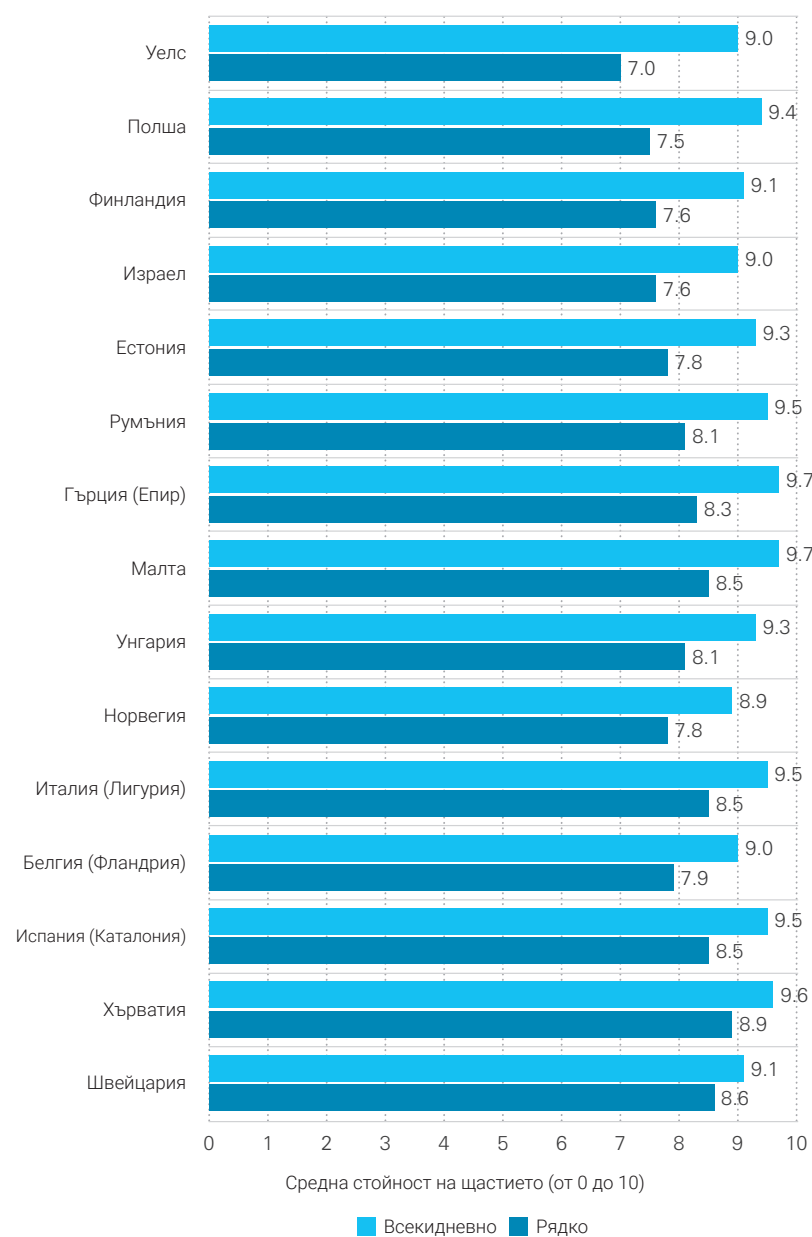
рядкост. Използваме нови данни за дейностите на децата в 15 богати държави от последния кръг на проучването „Световете на децата“. На децата е зададен въпрос колко често през изминалата седмица са извършвали 15 различни дейности – помощ в домакинската работа, писане на домашни, ползване на компютър и игри навън и други.

Интересуваме се от връзката между тези дейности и усещането на децата за благополучие според това доколко често са се чувствали щастливи през последните две седмици. Тук предпочитаме да изберем като показател щастието, а не удовлетвореността от живота, понеже то вероятно е по-тясно свързано с фактори, които може да се променят във времето, като например определени дейности. Най-тясна връзка се установява между щастието и времето, прекарано със семейството.²¹ Това е в съзвучие с други изследвания, които разкриват важността на семейните взаимоотношения за децата. Тесни са също така връзките между щастието и честотата на игрите навън.²² За сравнение други фактори като използване на социални медии и писане на домашни имат слаба и само в редки случаи значителна връзка с щастието. Фигура 12 показва разликите в щастието на деца, които рядко играят навън, и деца, които играят навън всеки ден. Разликите са големи – над 1 пункт по скалата на щастието от 0 до 10 (от най-малко до най-голямо щастие) – в почти всички страни.

Примерът показва как дейностите на децата могат да бъдат свързани със субективните им преживявания. Разбира се, децата невинаги свободно избират как да прекарват времето си. В съответствие с нашата рамка това се определя от ресурсите и

Децата, които често играят навън, са по-щастливи от другите деца

Фигура 12: Средни стойности на щастието при децата, които рядко играят навън, и децата, които играят навън всеки ден

взаимоотношенията около тях. Така например колко често децата играят навън може да зависи от стила на родителите, културните различия, икономическото положение на семейството, безопасността и материалните условия в квартала. По-нататъшният анализ

Бележки: На децата е зададен въпрос колко често играят навън. Освен това децата трябва да оценят усещането си за щастие през последните две седмици по скала от 0 до 10 (от най-малко щастлив/а/ до най-щастлив/а/). Фигурата сравнява средните стойности на щастието при децата, които казват, че играят навън по-малко от веднъж седмично, и децата, които играят навън всеки ден. Всички разлики са значими (p<0.01) с изключение на Швейцария (p<0.05).
Източник: Children’s Worlds survey, Wave 3, 2017–2019, деца на възраст около 10 години.

Акцент 3 Времето, прекарано пред екрана, има ограничено отрицателно влияние, но други дейности имат значение за благосъстоянието

Времето, през което децата са онлайн, се увеличава бързо. В САЩ само за три години относителният дял на юношите, които казват, че са свързани „почти постоянно“, нараства от 24 на 45 процента.²³ Още 44 процента съобщават, че ползват интернет няколко пъти дневно. В 11 европейски страни за по-малко от десетилетие почти е удвоено времето, което децата прекарват пред екрана: от час и половина до близо три часа дневно (вж *Фигура 13*). Разбираема е тревогата на родители и учители за въздействието на новите технологии върху благосъстоянието на децата.

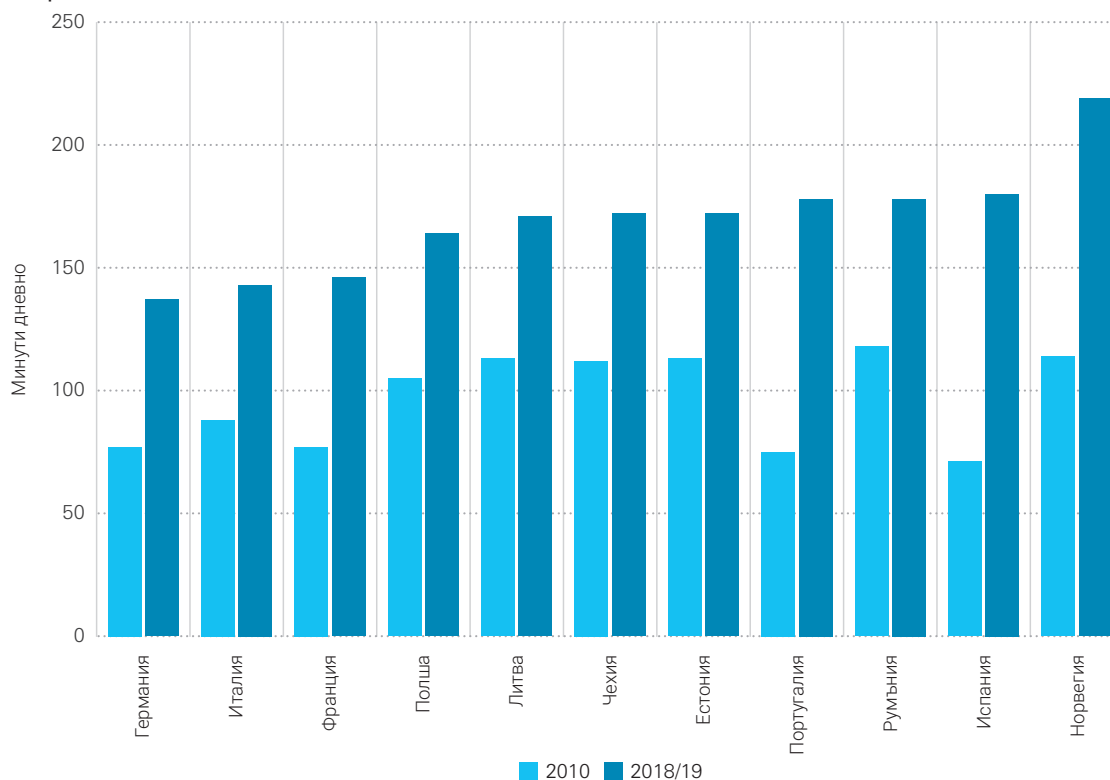
Дали обаче по-дълго прекараното време пред екрана влияе върху благосъстоянието на децата?

Въпреки обществената загриженост по въпроса връзката изглежда слаба.²⁵ Има задълбочени изследвания, които разкриват, че ключът се крие в умерената употреба.²⁶ Те установяват най-голямо психично благосъстояние не сред децата, които казват, че не стоят пред екрана, а сред децата, които прекарват по-малко от два часа дневно.

Умерената употреба (между 30 минути и 3 часа дневно в зависимост от устройството и времето през денонощието) се свързва с най-голямо психично благосъстояние. По-ниски са нивата на благосъстояние при децата, които не ползват технологии и при много интензивните потребители. Наблюдава се връзка между

Децата са онлайн почти два пъти по-дълго, отколкото преди едно десетилетие

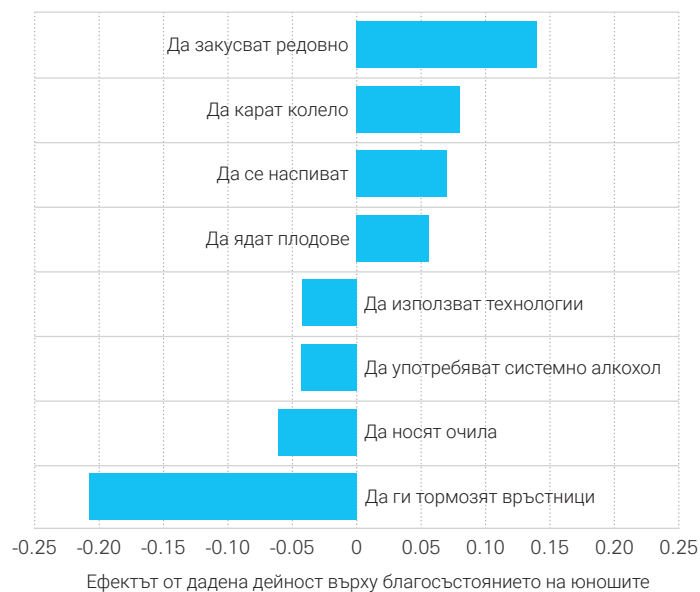
Фигура 13: Средна продължителност на ползването на интернет в минути дневно сред децата на възраст от 9 до 16 години

Бележки: Стойностите са изчислени на основата на въпроси колко време децата ползват интернет: (а) в обикновен работен ден и (б) в събота и неделя или по празници (приблизително по 1 000 анкетирани от държава). Само на децата, които активно използват интернет, е зададен въпросът колко продължително го правят, така че да няма изкуствено завишаване поради засилен достъп до интернет. За пълните доклади от изследванията вж Livingstone et al. 2011) и Smahel et al. (2020).²⁴ За подробности във връзка с методологията вж. www.eukidsonline.net.
Източник: EU Kids Online.

Влиянието на времето, прекарано пред екрана, е четири пъти по-слабо от влиянието на тормоза от връстници

Фигура 14: Връзка между осем различни дейности и психичното благосъстояние на юношите

Бележки: Диаграмата показва медианната стойност на стандартизираните коефициенти от анализа на изгладената крива в британското проучване на кохортата на хилядолетието. Извадката обхваща 5 926 момичета и 5946 момчета на възраст 13-15 години и 10 605 души, които основно полагат грижи за тях. Използването на технологии се измерва с пет въпроса за гледането на телевизия, електронните игри, използването на социални медии, притежаването на компютър и ползването на интернет у дома. Източник: Orben, Amy and Andrew K. Przybylski, 'The association between adolescent well-being and digital technology use', *Nature Human Behaviour*, vol. 3, no. 2, February 2019, pp. 173–182.

въздействието на технологиите и времето на ползване – по-силна в делниците, отколкото в края на седмицата. Това може да е отражение от по-голямото напрежение за децата в дните, когато ходят на училище.

Но влиянието на времето, прекарано пред екрана, трябва да се разгледа в по-широк контекст и във връзка с други показатели от действителността. Анализът на данните от САЩ и Великобритания подсказва, че като цяло връзката между ползването на технологии и психичното благосъстояние на юношите е отрицателна, но слаба, като обяснява едва 0.4 процента от разликите в психичното благосъстояние.²⁷ Редица обичайни дейности, които не привличат толкова вниманието на медиите, като например юношите да закусват, да карат колело или да се наспиват, имат по-ясно изразена връзка с тяхното психично благосъстояние (вж Фигура 14). Сред всички други отрицателни фактори времето, прекарано пред екрана, има четири пъти по-слаба връзка с благосъстоянието на юношите, отколкото тормозът от връстници.

на данните от „Световите на децата“ разкрива, че всички тези фактори имат значение. По-вероятно е децата да играят навън, ако родителите им ги ангажират във вземането на решения за техния живот, ако живеят в по-заможни семейства и ако живеят в квартали с хубави детски площадки.

Взаимоотношенията на децата

На въпроса какво има значение за тяхното благосъстояние децата подчертават качествените взаимоотношения.²⁸ Констатациите от проучванията го потвърждават – положителните взаимоотношения със семейството, с връстниците и в училище се свързват с по-високо ниво на благосъстояние в едно или повече измерения.²⁹

Взаимоотношения в семейството

Сравнителните данни за семейните взаимоотношения на децата са оскъдни. Проучването „Здравословно поведение на деца в училищна възраст“ (HBSA), което обхваща повечето европейски държави плюс Канада, задава четири въпроса на деца на възраст 11, 13 и 15 години за това доколко чувстват, че получават помощ в семейството: опитва ли се семейството да им помогне; получават ли необходимата им емоционална помощ и подкрепа от семейството; могат ли да обсъждат проблеми в семейството и проявява ли семейството желание да им помага да вземат решения.

Усреднихме отговорите на четирите въпроса, за да създадем показател за качеството на семейните взаимоотношения, като определихме децата с резултат под средата (т.е. децата, за които средно има по-голяма вероятност по-скоро да са несъгласни, отколкото съгласни) като деца с лошо качество на

Във всички държави децата с по-малко подкрепа в семейството обикновено имат по-лошо емоционално благосъстояние

Фигура 15: Емоционално благосъстояние на 15-годишните според качеството на взаимоотношенията в семейството

взаимоотношенията. Сред 35 държави и територии, обхванати в доклада, относителният дял на децата с лошо качество на семейните взаимоотношения варира от 6 процента в Унгария, Нидерландия и Норвегия до над 30 процента в България.

Фигура 15 показва връзката между качеството на взаимоотношенията в семейството и емоционалното благосъстояние на децата. Емоционалното благосъстояние се измерва с четири въпроса относно това колко често децата се чувстват потиснати, раздразнителни или в лошо настроение, нервни и трудно заспиват. Във всички страни децата, които съобщават, че получават подкрепа в семейните взаимоотношения, по-вероятно също така се радват на емоционално благополучие. Връзката между подкрепящите семейни взаимоотношения и емоционалното благосъстояние е много по-изразена в някои страни като Люксембург и Португалия за разлика от други като Исландия и Шотландия (Великобритания).

Взаимоотношения между връстници

Взаимоотношенията между

Бележки: С изключение на Дания (няма данни) и Англия (Великобритания), Словакия и Уелс (Великобритания) (над 10 процента липсващи данни). Конструирани са индекси от усреднените отговори на четири въпроса във формата на твърдения: (1) Моето семейство наистина се старее да ми помага; (2) Получавам от семейството емоционална помощ и подкрепа, които са ми нужни; (3) Мога да обсъждам проблемите си с моето семейство; (4) Моето семейство има желание да ми помага да вземам решения. Децата трябва да посочат до каква степен са съгласни с всяко твърдение. Дадени са относителните дялове на децата, които дават отговори под средата на скалата по този индекс, т.е. децата, които средно са по-склонни да са несъгласни, отколкото съгласни. Показателят за емоционалното благосъстояние се образува от четири въпроса към децата: колко често се чувстват потиснати, чувстват се изнервени, трудно заспиват и се чувстват раздразнителни или в лошо настроение. Децата се определят в групата на лошото емоционално благосъстояние, ако имат едно от посочените преживявания повече от веднъж седмично. Всички разлики са значими ($p < 0.01$) с изключение на Англия (Великобритания), Шотландия (Великобритания) и Гренландия ($p < 0.05$).
Източник: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) 2017/18.

Често тормозените от връстници деца са по-недоволни от живота

Фигура 16: Честота на тормоза от връстници и удовлетвореност от живота при 15-годишните

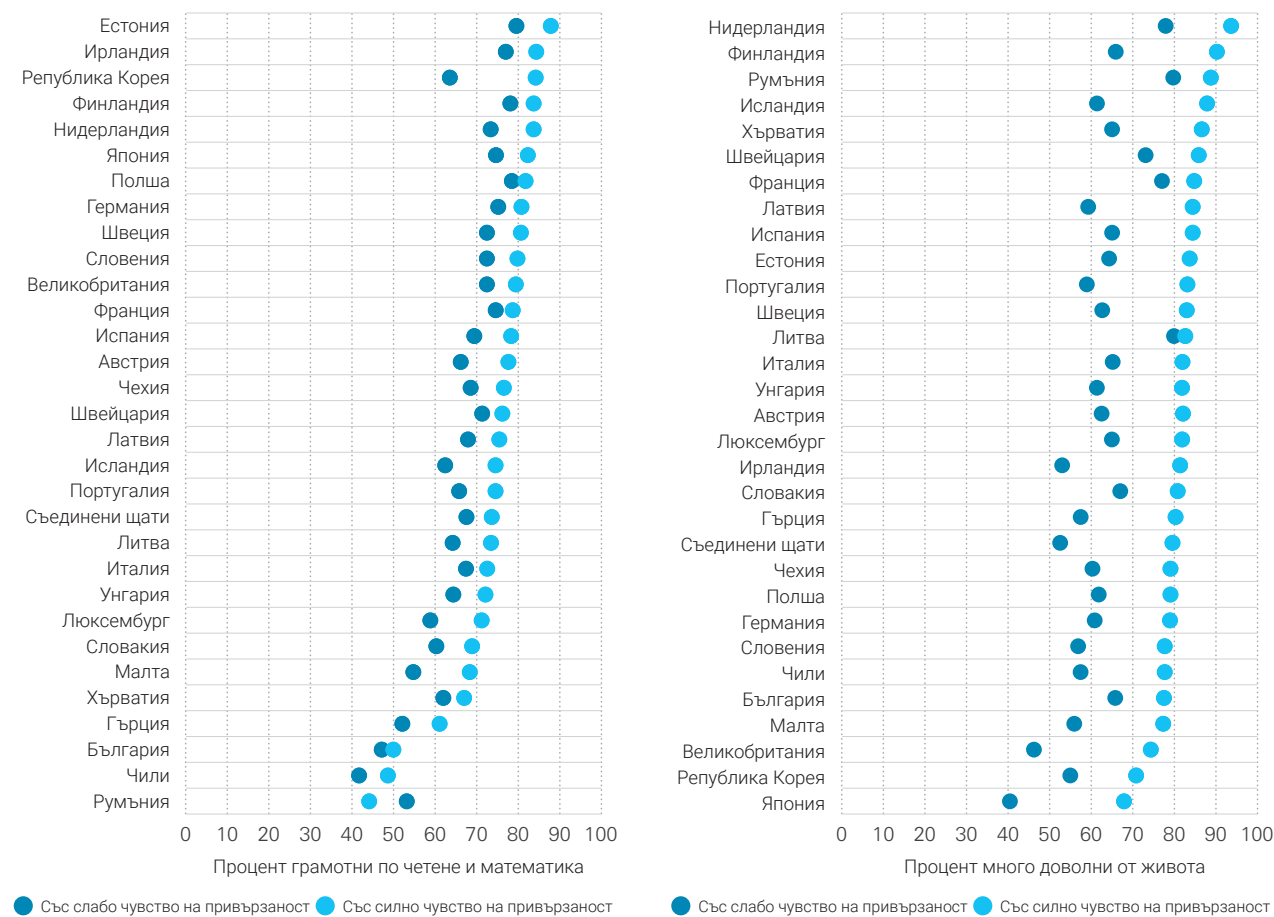
връстниците придобиват все по-голямо значение с порастването на децата.³⁰ Няма добър показател за общото качество на взаимоотношенията между връстници във всички 41 страни. Това е още един голям пропуск в данните. Все пак проучването на PISA съдържа информация за преживян тормоз в училище. Тормозът от връстници се свързва със субективното благосъстояние на децата, особено в някои европейски държави.³¹ Както посочихме в Доклад 15, в повечето страни той се свързва и с по-слаб успех в училище.³² Проучванията главно от САЩ и Великобритания разкриват, че тормозът от връстници има трайно неблагоприятно въздействие дори до 50-годишна възраст както върху социалните взаимоотношения на личността, така и върху психичното и физическото здраве.³³

Фигура 16 показва връзката при 15-годишните между честия тормоз, определян като преживяване на поне една от шест форми на тормоз в училище поне няколко пъти месечно³⁴, и удовлетвореността от живота. Във всички държави често тормозените деца имат по-ниски резултати в удовлетвореността от живота в сравнение с другите деца. Разликата в удовлетвореността от живота между често тормозените деца и останалите нерядко е значително по-голяма в някои страни като САЩ и Великобритания, отколкото в

Забележка: „Чест тормоз от връстници“ означава, че детето е преживяло най-малко една от шест форми на тормоз най-малко няколко пъти месечно според въпроса „През последните 12 месеца колко често си имал/а/ следните преживявания в училище?“ с изброени следните възможни отговори: „Другите нарочно не ми дават неща“; „Другите ми се присмиват“; „Другите ме заплашват“; „Другите ми вземат нещата и ги унищожават“; „Другите ме удрят и блъскат“ и „Другите разпространяват лоши слухове за мене“. С изключение на Кипър (няма данни) и Австралия, Белгия, Дания, Израел, Канада, Нова Зеландия и Норвегия (не е зададен въпросът за удовлетвореността от живота). Всички разлики са значими (p<0.01).
Източник: Programme for International Student Assessment (PISA) 2018.

Децата с по-силно чувство на принадлежност към училището се справят по-добре с ученето и са по-доволни от живота

Фигура 17: Различия в грамотността и в удовлетвореността от живота при 15-годишните със силно и слабо чувство на принадлежност към училище

Забележка: С изключение на Кипър (няма данни) и Мексико и Турция (над 20 процента от 15-годишните деца не са обхванати от проучването). Няма данни за резултатите от четивната грамотност в Испания. Въпросът за усещането за привързаност не е зададен в Израел. Въпросът за удовлетвореността от живота не е зададен в Австралия, Белгия, Дания, Израел, Канада, Нова Зеландия и Норвегия. Всички разлики в грамотността са значими ($p < 0.01$) с изключение на България (незначителна). Всички разлики в удовлетвореността от живота са значими ($p < 0.01$).
Източник: Programme for International Student Assessment (PISA) 2018.

други като България и Литва.

Връзка с училището

Децата, които изпитват силно чувство на привързаност към училището, обикновено имат по-висок успех. Тъй като училището играе много голяма роля в живота на децата, разумно е да се предположи, че привързаността към училището също допринася за удовлетвореността от живота. И наистина проучването на PISA разкрива, че в повечето страни привързаността към училището се свързва положително с успеха

в училище и удовлетвореността от живота. Фигура 17 посочва разликите в четивната и математическата грамотност и разликите в удовлетвореността от живота при 15-годишните, които са съгласни и несъгласни с твърдението: „Чувствам се привързан/а/ към училището“ в 33 богати държави. Във всички тях с изключение на една повечето по-силно привързани към училището деца обикновено са постигнали основна четивна и математическа грамотност. Тази закономерност е особено отчетлива в Република Корея.

Единственото изключение от общия модел е Румъния, където по-голям брой деца с по-слаба привързаност към училището постигат стандарта за основна грамотност. Общо взето, във всички страни, за които има данни, са повече децата с по-силна привързаност към училището, които съобщават за висока удовлетвореност от живота, въпреки че разликата е малка в Литва. Привързаността към училището като цяло изглежда по-тясно свързана с удовлетвореността от живота, отколкото с успеха в училище.

Акцент 4 Закрилата и грижата не са достатъчни – децата се нуждаят и от участие

Важно е децата да имат възможност да изразяват мнението си и да участват във вземането на решения. Това е залегнало в член 12 от Конвенцията на ООН за правата на детето. Тези възможности са жизнено важни за благосъстоянието на децата в настоящето и за тяхното развитие по пътя към зрелостта.

Успоредно с порастването на децата родителите и други възрастни трябва да променят съотношението между действията, които ги закрилят, и тези, които ги правят самостоятелни в подходящи граници. Възприятията на децата за удовлетвореност от свободата са отделен фактор за субективното благосъстояние, след като се отчетат усещанията им за безопасност.³⁵

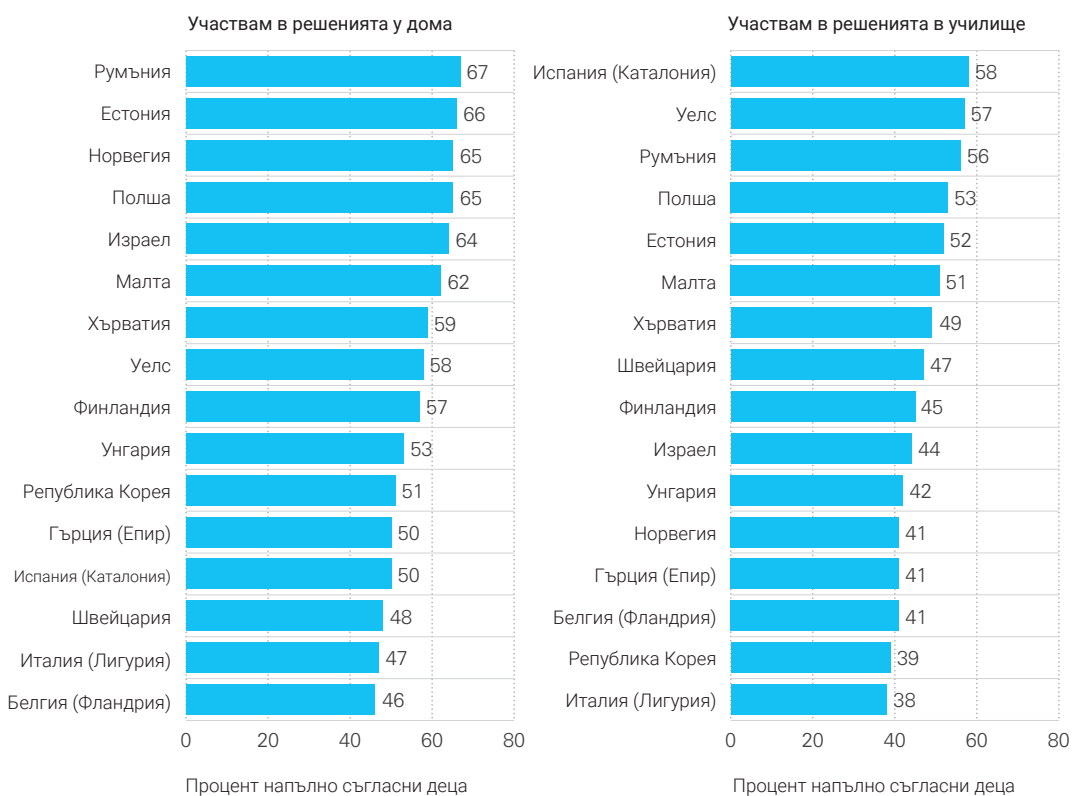
Участието е един от трите стълба на Конвенцията за правата на детето заедно със закрилата и

грижата [т.нар. „трите П“, тъй като на английски и трите думи започват с „P“ – б.пр.] Въпреки това наблюдението на възможностите за участие е ограничено в сравнение с наблюдението по другите две теми. По темата данни има само в някои държави. Усещането на децата, че гласът им се чува, е много различно в тези държави.

Относителният дял на децата, напълно съгласни, че родителите им ги ангажират във вземането на решения у дома, варира от по-малко от половината в определени региони на Белгия и Италия и в Швейцария до две трети в Румъния. В Италия (Лигурия) и Република Корея по-малко от 40 процента от децата са напълно съгласни, че са ангажирани във вземането на решения в училище в сравнение с поне половината в шест други страни или територии.

Голям брой деца смятат, че не ги питат за решенията у дома и в училище

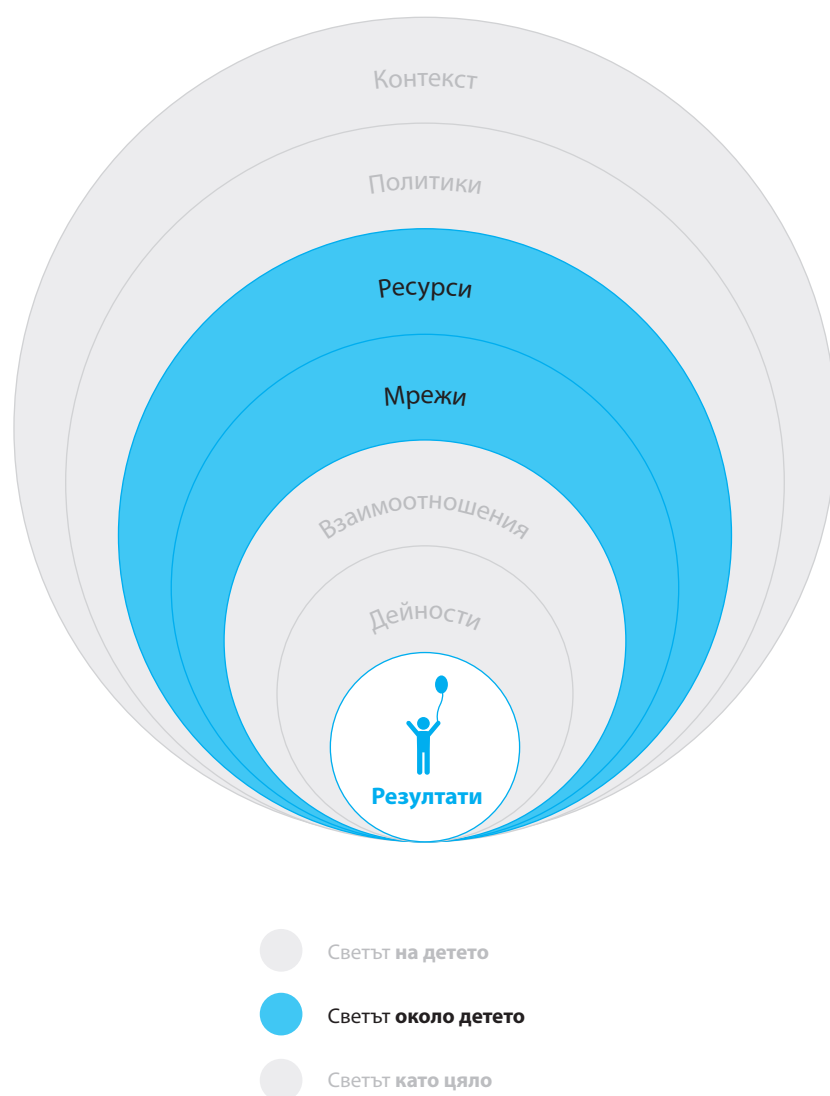
Фигура 18: Процент деца, които участват в решенията у дома и в училище

Забележка: Отговори на 10-годишните на въпроси от затворен тип със следните пет възможни отговора: „Не съм съгласен/съгласна“, „Малко съм съгласен/съгласна“, „Донякъде съм съгласен/съгласна“, „Много съм съгласен/съгласна“ и „Изцяло съм съгласен/съгласна“. Диаграмата показва относителния дял на отговорилите на всички въпроси с „Изцяло съм съгласен/съгласна“. Източник: Children’s Worlds, 2017–2019.

РАЗДЕЛ 4: СВЕТЪТ ОКОЛО ДЕТЕТО

Как непосредствено заобикалящата среда поражда различия в благосъстоянието на децата в една и съща страна

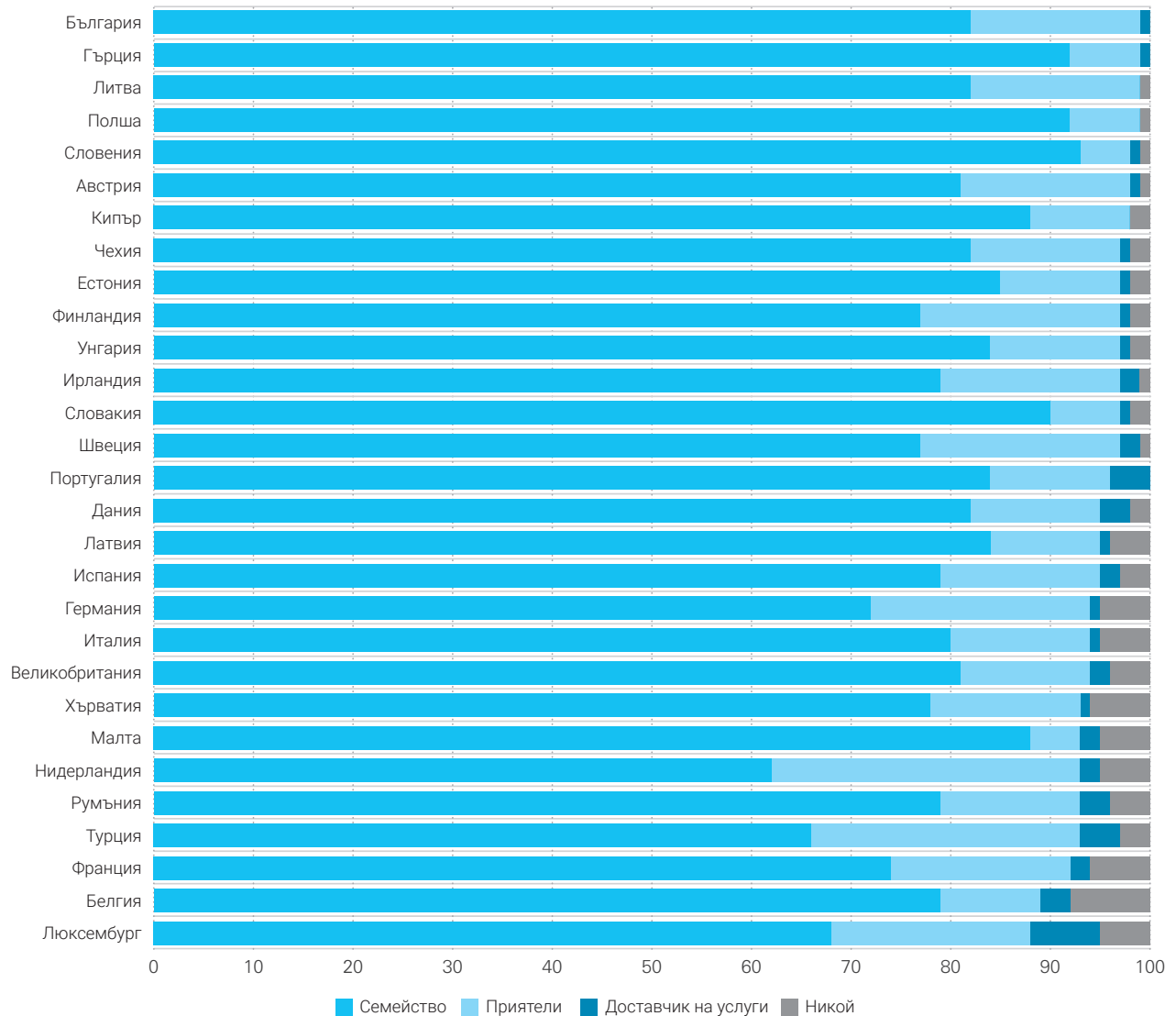
В този раздел разглеждаме „света около детето“: разнообразни фактори в детската среда, чието влияние се отразява върху благосъстоянието на децата. Тук се включват мрежите от възрастни в непосредствена близост до детето, ресурсите на домакинството и качеството на живот в квартала.

Мрежи около децата

Мрежите от взаимоотношения около децата влияят на тяхното благосъстояние, макар и децата не винаги да го усещат пряко. За разлика от взаимоотношенията, описани в Раздел 3, т.е. само взаимоотношенията, в които детето участва, мрежите представляват връзките, установени между възрастните около детето и най-вече от родителите. Те обхващат мрежата за подкрепа на семейството, взаимоотношенията на родителите с работното място и с училището на тяхното дете. За съжаление не можем да свържем тези отношения с данни от резултатите за благосъстоянието на децата, тъй като в същите международни проучвания липсва информация за мрежите.

На кого могат да разчитат родителите, ако им трябва помощ при гледането на децата?

Фигура 19: Процент родители, които могат да потърсят подкрепа от член на семейството, приятел или доставчик на услуги

Забележка: Има данни само за 27-те държави членки на ЕС плюс Турция и Великобритания. Първоначален въпрос: „От кого бихте получили подкрепа, ако ви трябва помощ за гледането на вашите деца? Изберете най-важния източник.“ Класиране по дела на родителите, които заявяват, че могат да разчитат за помощ само на член на семейството или приятел.
Източник: European Quality of Life Survey (EQLS) 2016.

Подкрепа за родителите

За семействата без мрежи за социална подкрепа може да е много трудно да се справят с неблагоприятни обстоятелства. А това влияе отрицателно върху благосъстоянието на децата. Ето защо наличието на неформална подкрепа за семействата чрез мрежи в обществото често пъти

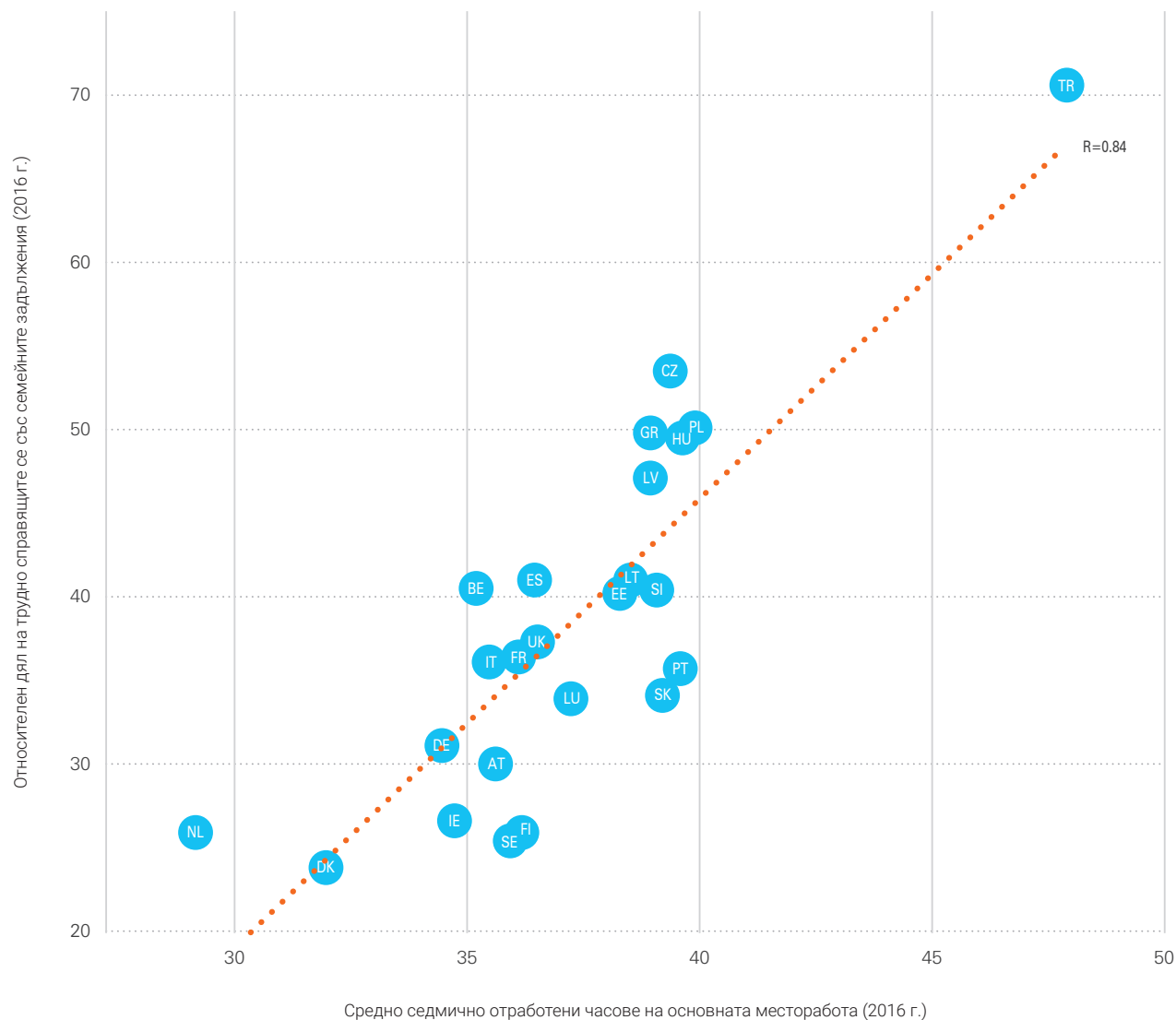
се разглежда като защитен фактор за здравословното развитие на детето.³⁶

Фигура 19 показва относителния дял на родителите, които твърдят, че могат да потърсят помощ при гледането на детето от член на семейството, приятел или доставчик на услуги, ако това се наложи. Страните са

класирани по относителния дял на родителите, които съобщават, че могат да потърсят помощ от член на семейството или приятел. Много е малък дялът на родителите, които твърдят, че не могат да разчитат на подкрепа от такива източници. Той се простира от под 1 процент в Полша, България, Гърция,

Невъзможност да се изпълняват семейните задължения поради удължено работно време

Фигура 20: Процент работници и служители, които трудно съчетават трудовия и семейния живот и средна продължителност на работното време в европейските държави

Забележка: „Средно седмично отработени часове на основната месторабота“ включва платения и неплатен извънреден труд. „Относителен дял на трудно справящите се със семейните задължения“ изразява процента работници и служители, избрали отговор „Поне няколко пъти месечно“ на твърдението „Трудно ми е да изпълнявам семейните задължения поради заетост в работата“. Данни за съчетаването на трудовия и семейния живот има само за 27-те държави членки на ЕС плюс Великобритания и Турция. Данни за удължено работно време няма за България, Кипър, Малта, Румъния и Хърватия.

Източник: Данни за съчетаването на трудовия и семейния живот: European Quality of Life Survey (EQLS) 2016. Данни за удълженото работно време: ОИСР (2017) на основата на статистиката за пазара на труда от 2016 г. или последната година, за която има данни.

Словения и Литва до над 10 процента от родителите в Люксембург и Белгия.

Натискът на професионалния живот върху родителите

Въпреки че липсата на работа поради безработица разяжда

икономическите и социалните устои, претовареността с работа също не води до благополучие. Тя може да навреди на личността и на нейните взаимоотношения с околните. Културата на редовен извънреден труд води до очаквания, че всички работници

и служители (без значение дали са родители) ще поставят работата на първо място. Удълженото работно време и свързаният с работата стрес могат да намалят времето и енергията на родителите за общуване с децата. Всъщност

именно в страните с удължено работно време повече работници и служители трудно изпълняват семейните си задължения поради времето, в което са на работа (вж *Фигура 20*). В 24-те страни, посочени във фигурата, средно 39 процента от работниците и служителите срещат трудности при изпълнението на семейните задължения поне няколко пъти месечно. Относителният дял на работниците и служителите, които трудно съчетават трудовия и семейния живот, обхваща от една четвърт от анкетираните в Дания до над две трети в Турция.

Взаимоотношенията между родителите и училището

Взаимоотношенията на родителите с училището на тяхното дете е друг важен аспект на мрежите около детето.

Фигура 21 показва оценките по скала от 1 до 10 (от най-малко до най-много удовлетворени) с усреднени стойности на отговорите на три въпроса към родителите: смятат ли, че учителите се допитват до тях, че са внимателни и че се отнасят еднакво към всички. Удовлетвореността от тези взаимоотношения варира от 6.8 в Турция до 8.3 в България, Ирландия и Малта.

Ресурси на разположение на децата

Пълноценното детство изисква достатъчно ресурси за подкрепа на детето у дома и в квартала.

Ресурси в домакинството

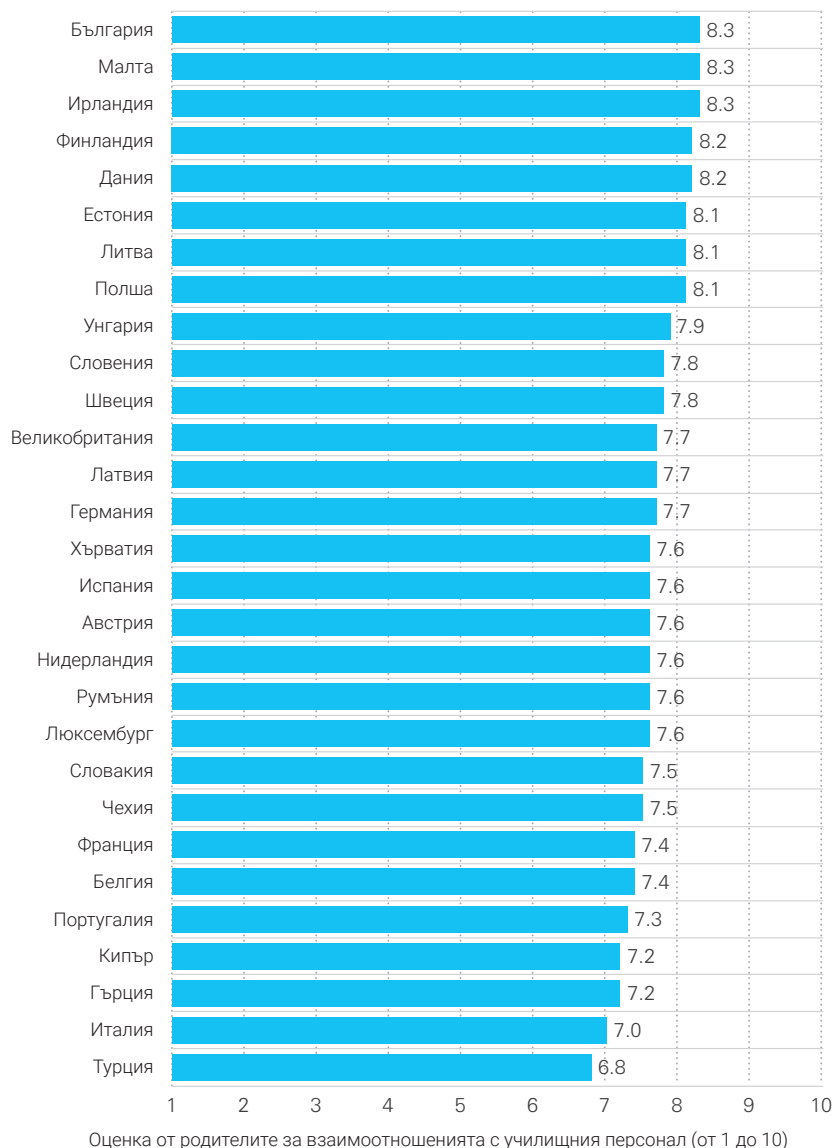
Материалните ресурси на разположение на децата у дома влияят върху различни аспекти на тяхното благосъстояние, включително познавателно развитие, физическо здраве и

субективно благосъстояние. Ресурсите в домакинството може да означават лични ресурси на детето. Например детето има ли компютър? Разполага ли детето със собствена стая? Но понятието в по-широк смисъл

обхваща ресурсите на цялото семейство. Притежава ли семейството кола? Семейството може ли да си позволи да отиде на почивка? Липсата на ресурси може да засегне децата по няколко

Оценка на родителите за взаимоотношенията им с училището на детето в европейските държави

Фигура 21: Какво мислят родителите за взаимоотношенията си с училищния персонал?

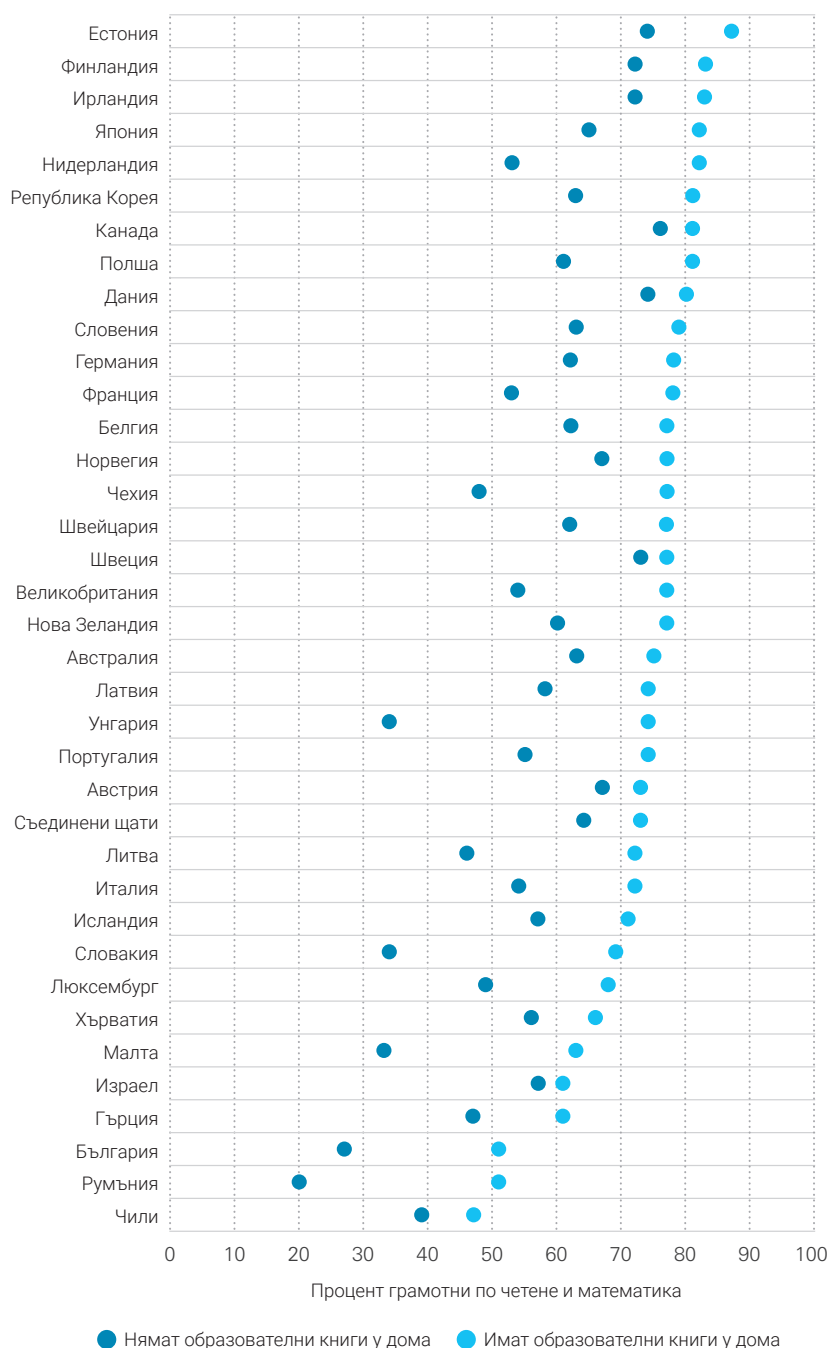

Забележка: Данни има само за 27-те държави членки на ЕС плюс Великобритания и Турция. Диаграмата представя усреднените отговори на родителите на три въпроса за удовлетвореността им от: (1) личното внимание от страна на учителите; (2) информирането им или допитването до тях за образованието на детето и (3) еднаквото отношение към всички от страна на образователните органи в района.

Източник: European Quality of Life Survey (EQLS) 2016.

Деца, които живеят в домакинства без образователни книги имат по-ниски нива на грамотност

Фигура 22: Процент от 15-годишните, постигнали основна грамотност по четене и математика в зависимост от това дали у дома имат книги да си помагат в ученето

Бележки: На децата е зададен въпрос дали у дома имат или нямат книги да си помагат в ученето. Измерителят на грамотността е представен в Раздел 3 (вж Фигура 10). Всички разлики между двете групи са значими на ниво $p < 0.01$ с изключение на Израел с $p < 0.05$. Източник: Programme for International Student Assessment (PISA) 2018.

начина. Например изследванията разкриват, че ниските доходи на семействата се свързват с по-често наднормено тегло или затлъстяване чрез различни механизми, включително достъпност до различни видове храни и режим на физическа активност.³⁷

Липсата на ресурси може да е пречка също така за напредъка в училище. Като пример Фигура 22 посочва относителния дял на 15-годишните деца с основна четивна и математическа грамотност в две групи – децата, които имат книги у дома да си помагат в ученето, и децата, които нямат. Разликата в нивата на грамотност между двете групи е доста съществена в повечето страни.

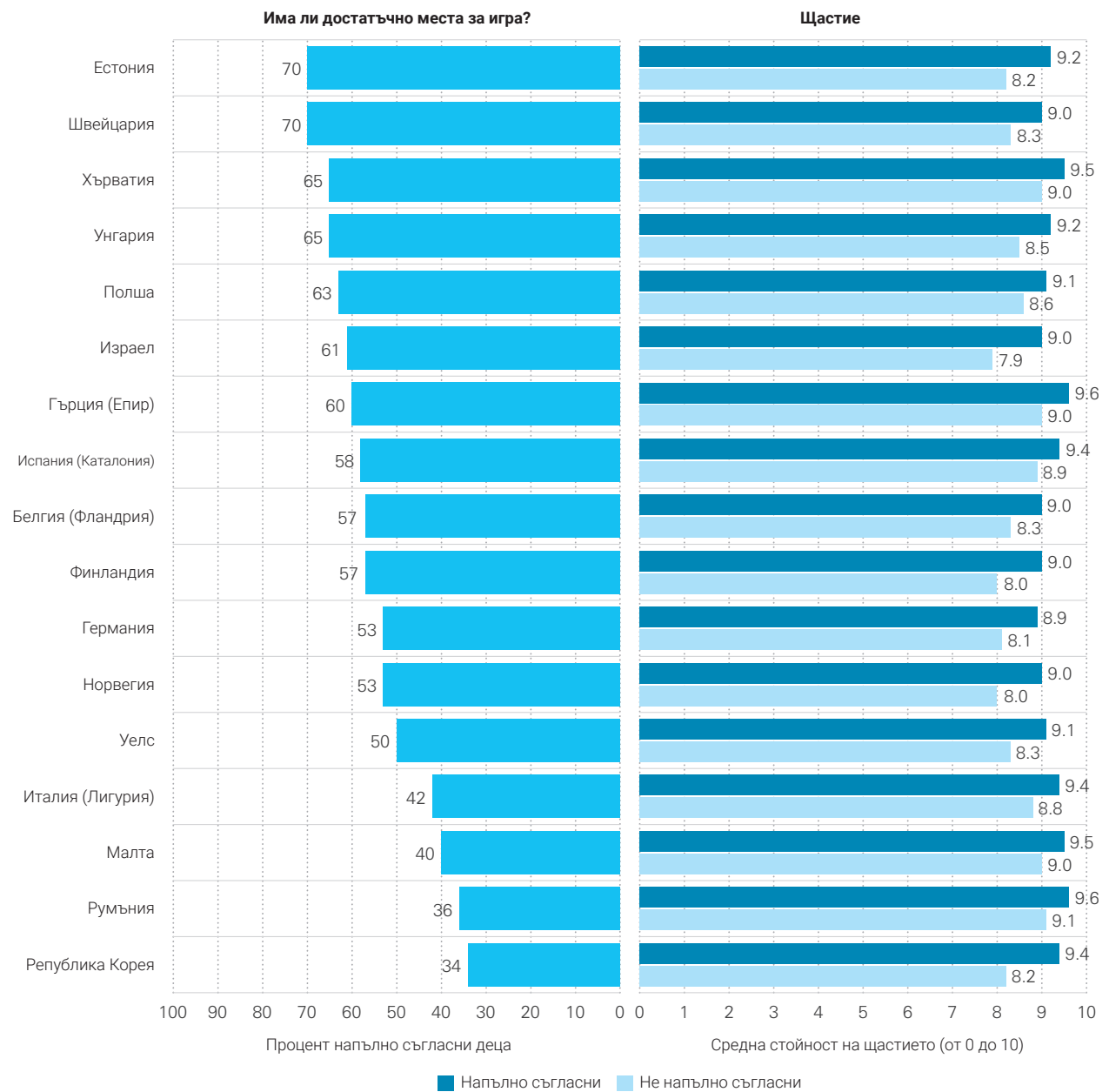
Кварталът

От гледната точка на детето окръжаващата го среда започва с квартала, особено местата, където може да отиде, за да играе. Сравнителните данни по темата с източник самите деца са оскъдни, но проучването „Световите на децата“ събира мнението на децата за техния квартал в някои страни. Относителният дял на децата, напълно съгласни, че има къде да играят в квартала, е от една трета в Република Корея до две трети в Естония и Швейцария.

Фигура 23 показва, че децата от квартали с места за игра са често по-щастливи от децата в други квартали. В Естония и Швейцария 70 процента от децата са напълно съгласни с твърдението, че в квартала им има достатъчно места за игра. В Република Корея такъв отговор дават едва една трета от децата. На въпроса за щастието същите деца изразяват по-голямо щастие в сравнение с

Децата, които живеят в квартали с достатъчно места за игра, са по-щастливи

Фигура 23: Степен на съгласие на децата, че в квартала има достатъчно места за игра и средни нива на щастие при напълно съгласните и несъгласните

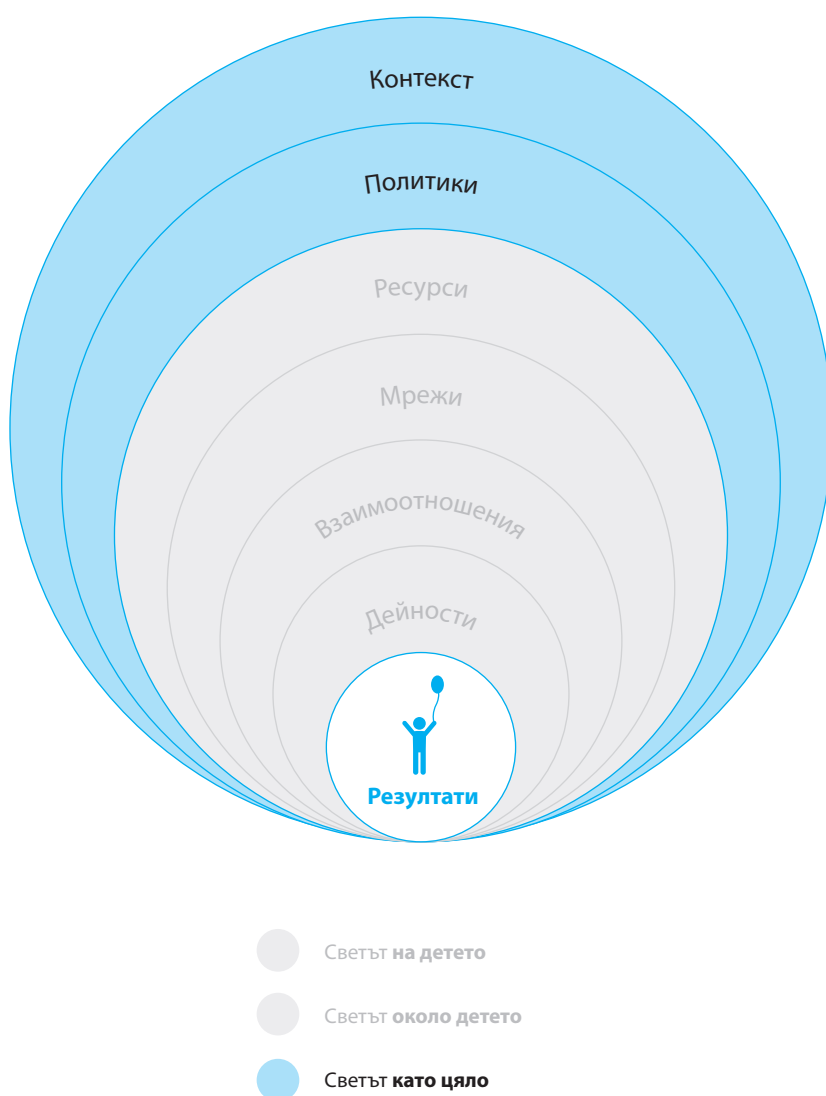

Бележки: Данните са за деца на 10-годишна възраст. Първата диаграма изобразява отговорите на твърдението „В квартала има достатъчно места за игра и да си прекарвам добре времето“. Втората диаграма сравнява средните стойности на щастие през последните две седмици при деца, напълно съгласни с твърдението, че има достатъчно места за игра, и при несъгласните. Всички разлики са значими на ниво 99 процента. Източник: Children’s Worlds survey, Wave 3, 2017–2019.

децата, които казват, че в квартала им няма такива места. Разликата между двете групи в средните стойности за щастие е над един пункт (по 11-степенна скала) в Република Корея и Израел.

РАЗДЕЛ 5: СВЕТЪТ КАТО ЦЯЛО

Защо в някои страни благосъстоянието на децата е на по-високо ниво, отколкото в други?

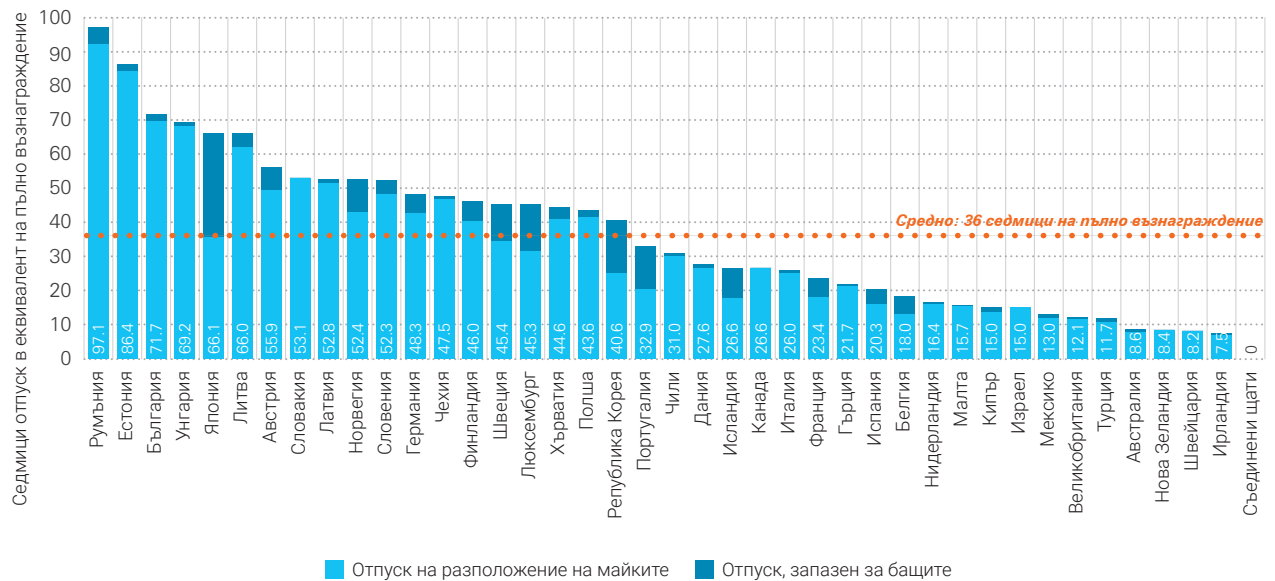

Дотук светът на детето и светът около детето ни разкриха различията в благосъстоянието на децата в една и съща страна. Но детството не се преживява в социален вакуум – то се корени в обществото, в което живее детето. Ето защо сега разширяваме гледната точка, за да обхванем света като цяло, което тук означава „националните условия в подкрепа на благосъстоянието на децата“ – най-външните нива в нашата рамка – за да видим защо благосъстоянието на децата в някои страни е по-добро, отколкото в други.

В следващия външен кръг (Политики) разглеждаме резултатите от социалната, образователната и здравната политика на страната в предоставянето на услуги за деца. В най-външния кръг (Контекст) се съсредоточаваме върху въпроси, свързани с общото качество на живота като например качеството на въздуха и равнището на социалната подкрепа. Сравняването на политиките и контекста между отделните държави е основополагащо при изясняването на разликите в благосъстоянието на децата.

Запазенят дял на отпуска по бащинство представлява едва една десета от целия родителски отпуск в богатите държави

Фигура 24: Седмици отпуск по майчинство и запазен дял на отпуска по бащинство през 2018 г. в еквивалент на пълно възнаграждение

Забележка: С яркосоиньо в колоната (отпуск на разположение на майките) е обозначена комбинацията от отпуск по майчинство и платен отпуск по бащинство, който може да се ползва и от майката и не е запазен за бащата. С тъмносоиньо е отбелязан отпускът, запазен за бащите, който или се ползва от тях, или се губи. Броят седмици отпуск по майчинство и по бащинство е изчислен в еквивалент на пълна заетост. Например ако майката има право на 20 седмици отпуск по майчинство при 50 процента от обичайната заплата, изчисленят в еквивалент на пълна заетост отпуск е 10 седмици. Източник: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Family Database.

Политики

Предпоследният кръг (Политики) се отнася до плащанията и услугите за децата и техните семейства, които могат да влияят на сегашното и бъдещото благосъстояние на децата. Насочваме се към политиките в три области – социална, образование и здравеопазване – които са взаимно свързани и могат взаимно да си влияят. Например ниското тегло при раждане се възприема като показател на здравната политика, но се влияе и от политиката за преодоляване на бедността.

Социална политика

Правителствата могат да използват социалната политика в подкрепа на благосъстоянието на децата. Един от начините е чрез семейните политики в помощ на

родителите при отглеждане на децата. Тук се спираме само на една политика в тази връзка – родителския отпуск. Освен това разглеждаме равнищата на относителна детска бедност, които отразяват социалната политика от гледна точка на разпределението на доходите сред семействата с деца след данъчното облагане и плащанията от бюджета.

Родителски отпуск

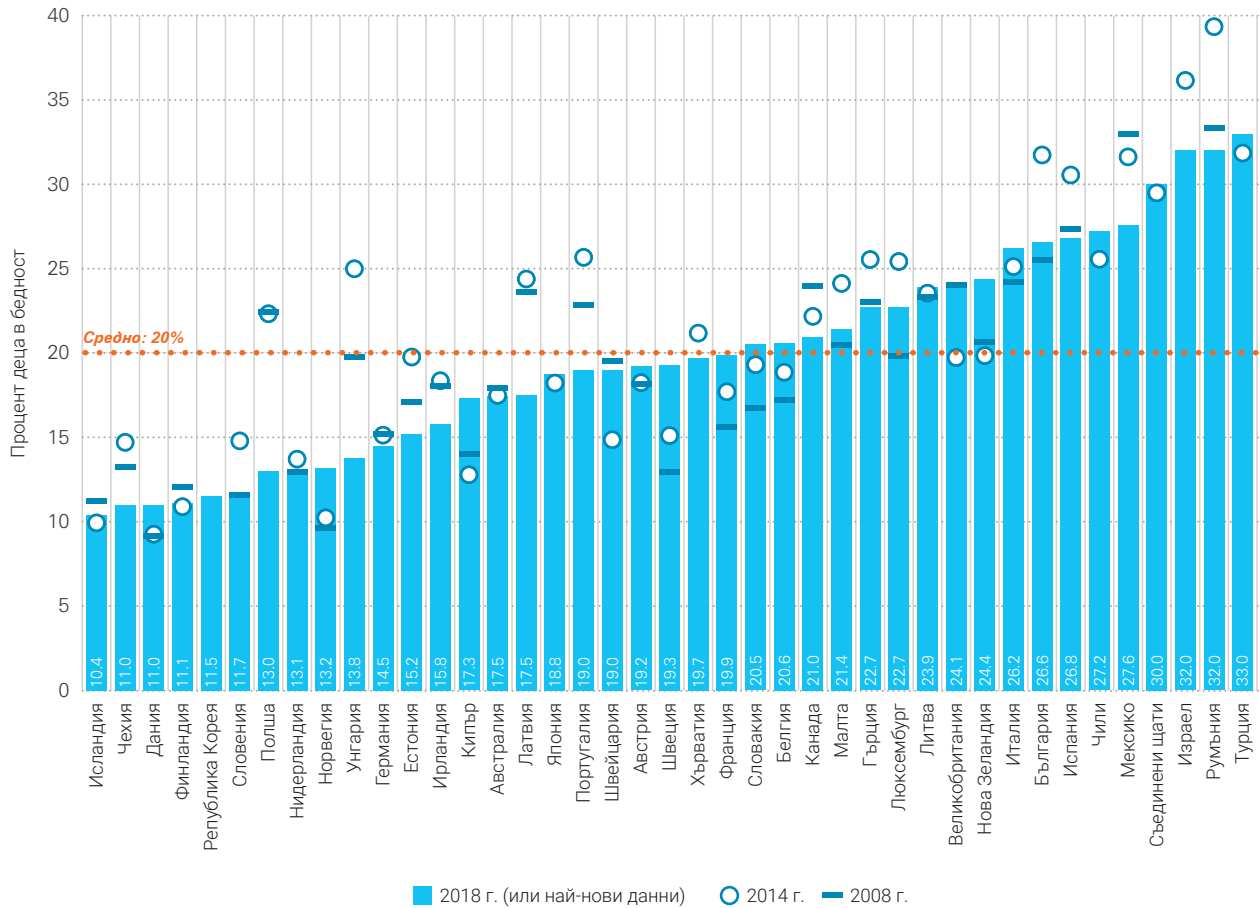
Семейните политики имат етично, социално, медицинско, образователно, икономическо и демографско значение. Отпускът по майчинство улеснява изграждането на връзката между детето и майката. Той също така дава възможност на жените да се подготвят за раждането, да се възстановят след бременността и насърчава кърменето. Продължителността на добре

платения отпуск със запазване на работното място помага на работниците и служителите да запазят доходите си и мястото си на пазара на труда. Но ако отпускът не е гъвкав, не е добре платен и няма равновесие между жените и мъжете, това води до лоши професионални перспективи за жените и в по-малка степен за мъжете.³⁸

Запазенят дял на отпуска по бащинство, ако се ползва, дава възможност на детето да общува и с двамата родители, което е тяхно право по Конвенцията за правата на детето. Той подпомага и изграждането на връзката между детето и бащата. Чрез него се заздравява и стабилността на семейството, тъй като ползвалите отпуск по бащинство мъже по-често продължават да бъдат ангажирани бащи години след

В повечето богати държави над 20 процента от децата живеят в бедност.

Фигура 25: Процент деца, които живеят в домакинства с доходи под 60 процента от националния медианен доход през 2008, 2014 и 2018 г.

Бележки: Процент деца, които живеят в домакинства с доходи под 60 процента от националния медианен доход след плащането на данъците и получаването на парични плащания с корекции за размера и състава на семейството. Скала на еквивалентност: първият възрастен в домакинството се брои за 1, всеки следващ член на домакинството, навършил 14 години, се брои за 0.5 и всеки следващ на възраст 13 или по-малко години се брои за 0.3. Данни за 2018 г. с изключение на Канада, Нова Зеландия, Турция и Чили (2017 г.), както и Австралия, Израел, Исландия и САЩ (2016 г.) и също Япония (2015 г.).

Източник: EU Statistics on Income and Living Conditions, Household, Income and Labour Dynamics in Australia (HILDA) wave 17 (Australia), ENIGH, Household Economic Survey (New Zealand), изчисления от Perry, B (2017), Canadian Income Survey (изчисления от L. Wolff and D. Fox), Survey of Living Conditions (Japan), изчисления от A. Abe, Luxembourg Income Study (Chile, Israel, Mexico, United States), комбинирани данни от Household Income and Expenditure Survey and Farm Household Economy Survey (Republic of Korea), с любезното съдействие на статистическия институт на Корея и Корейския комитет на УНИЦЕФ.

приключването на отпуска.³⁹

Първите, които се възползват от отпуска по бащинство като нова форма, може да се сблъскат с професионални и културни бариери, които им пречат да останат с детето.⁴⁰ За да насърчат по-широкото му ползване, 35 от общо 41 държави, обхванати в доклада, са въвели запазен дял на отпуска по бащинство, т.е. той

или се ползва, или се губи, но не се прехвърля. Исландия например промени семейното си законодателство, за да отрази правото на детето да общува и с двамата родители, като започва с най-малко тримесечен отпуск и за двамата родители на новороденото.⁴¹ Фигура 24 показва законоустановения родителски отпуск в еквивалент

на брой седмици изплащане на възнаграждението в пълен размер. Наблюдават се големи различия между отделните страни – от липса на установен по закон родителски отпуск в САЩ до над една година в няколко държави. Средно едва 10 процента от общата продължителност на отпуска е запазен дял за отпуск по

бацинство.

В много от включените в доклада страни семейните формации стават все по-разнообразни. Разнообразието често пъти включва все по-голям дял семейства с един родител, семейства с доведени или заварени деца, семейства в две домакинства, като децата редуват домовете на двамата родители, все по-честа практика единият или двамата родители продължително време да работят в чужбина и нови права за еднородителските двойки. Промените постепенно се отразяват в семейната политика. Например през 2019 г. Канада и Испания въведоха родителски отпуск и за двамата родители от еднородителските двойки.⁴²

Бедност сред децата

Децата често пъти плащат висока цена за това, че израстват в бедност. Децата в по-бедните семейства са склонни към по-слабо познавателно и

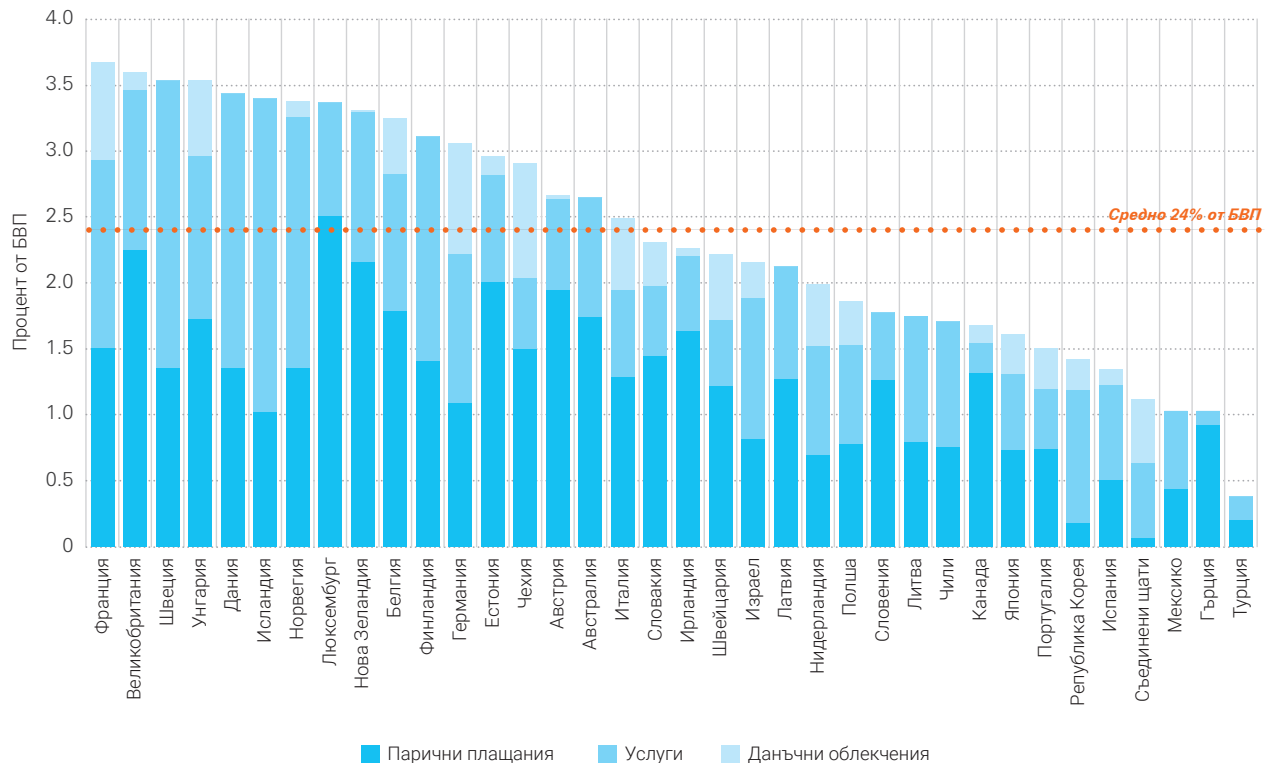
социално-емоционално развитие, както и по-лошо здравословно състояние като възрастни.⁴³ Относителната детска бедност тук се определя като положението на деца, живеещи в домакинства, които с отчитане на размера и състава на домакинството падат под 60 процента от националната медианна стойност на дохода на глава от населението. Този измерител сочи доколко ефективни са системите на данъчно облагане и социално подпомагане за предотвратяване на изпадането в бедност на семейства с деца. В този смисъл приемаме детската бедност в страната като резултат от многобройни социални политики.

През 2018 г. средната относителна детска бедност общо за всички 41 държави е 20 процента. Делът в отделните страни е различен – от 10 процента в Исландия до 33

процента в Турция (вж Фигура 25). Въпреки това, както се вижда в частта за икономическия контекст, страните с най-ниска относителна детска бедност (Исландия, Чехия и Дания) само частично се припокриват със страните с най-малко неравенство в доходите (Словакия, Словения и Чехия) (вж Фигура 35). Причината е отчасти различната демографска структура, както и по-голямото финансиране, което се отделя за семейства с деца в северните страни в сравнение с посткомунистическите държави (вж Фигура 26). Но тук става дума не само за това колко се харчи, а и как се харчи. Рискът при данъчните облекчения е да поставят в по-изгодно положение средната класа и заможните семейства. И обратно, висококачествените обществени услуги, ако са достатъчно достъпни и на приемливи цени, могат да подкрепят всички деца и техните

Богатите държави харчат средно 2.4 процента от брутния вътрешен продукт (БВП) за семействата, като на услугите се пада половината от тези средства

Фигура 26: Обществени разходи за парични плащания, услуги и данъчни облекчения за семействата през 2015 г.

Източник: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Social Expenditure Database, 2015.

Акцент 5 Бедните деца във Великобритания по-често са със затлъстяване и нямат добри умения

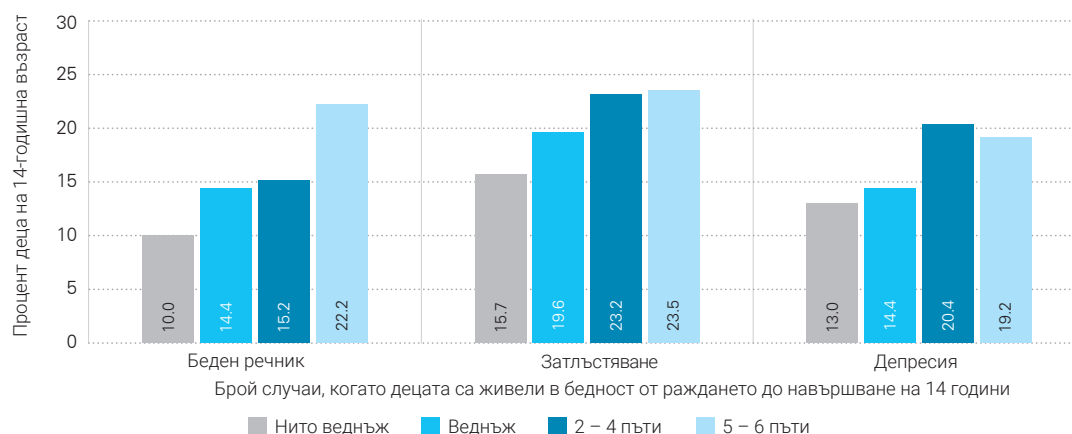
Бедността не е просто липса на пари. Тя обхваща и други аспекти от живота на децата. Разгледахме нейните последици, изразени в депресия, затлъстяване и речниково богатство, които съответстват на измеренията психично благосъстояние, физическо здраве и умения в центъра на нашата рамка на благосъстоянието (вж *Карте 1*). Използвахме данни от британско проучване, проследило хиляди деца, родени в началото на XXI век в продължение на близо две десетилетия.

Разделихме домакинствата с деца на пет групи според доходите. На 14-годишна възраст децата в най-бедната група 2.6 пъти по-често имат беден речник и 1.8 пъти по-често са със затлъстяване в сравнение с децата от най-богатата група. Връзката между доходите и депресията не е толкова ясна.

За да установим дали тенденциите се променят с течение на времето, групирахме 14-годишните деца по категории според това колко често са живели в бедност в шест определени момента от детството (на възраст 9 месеца и след това 3, 5, 7, 11 и 14 години). Децата, живели в по-продължителна бедност, имат по-слаби умения да боравят с езика (вж *Фигура 27*). Ефектът е кумулативен: колкото по-често децата са живели в бедност, толкова по-вероятно е да имат беден речник. Това вероятно отразява обстоятелството, че нови умения се градят на основата на вече съществуващи. Освен това живелите в бедност деца значително по-често са със затлъстяване и при тях има малко по-голяма вероятност от депресия на 14-годишна възраст. Но във втория случай установихме по-малко доказателства за кумулативния ефект от бедността.

Постоянната бедност спъва развитието на децата

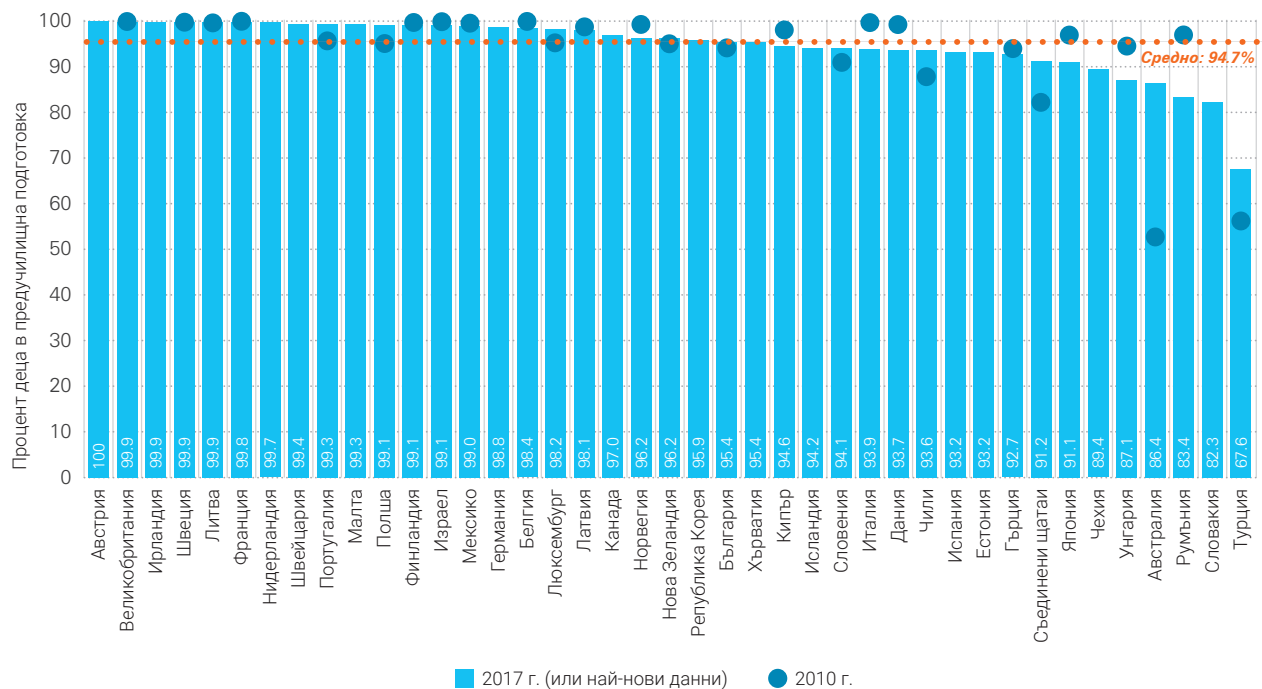
Фигура 27: История на бедността на домакинствата според доходите и три резултата при 14-годишните деца във Великобритания: речниково богатство, затлъстяване и депресия

Бележки: 14-годишни деца във Великобритания. Резултатът по отношение на речниковото богатство се основава на тест за разпознаване на 20 думи. Затлъстяване е налице при ИТМ над 30. Депресията се определя като резултат 12 или повече точки според въпросника за настроенията и чувствата с 13 въпроса. Анализът отчита модела на проучването и претеглените стойности. Стойностите в диаграмите са маргинални стойности, коригирани за възраст (с десети от годината), пол и етническа принадлежност. Бедността се определя като еквивалентно изчислен доход на домакинството под 60 процента от националния медианен доход.
Източник: Millennium Cohort Study, United Kingdom, 2000–2016.

Какъв процент от децата са участвали в организирана предучилищна подготовка?

Фигура 28: Деца, участвали в организирана едногодишна предучилищна подготовка

Бележки: Данните в сините колони са от 2017 г. или последната година, за която има данни (2016 г. за България, Канада, Малта, Румъния, САЩ и Хърватия; 2015 г. за Кипър; 2013 г. за Япония – фигура от Доклад 15). Процентът деца, участвали в едногодишна организирана предучилищна подготовка, е официален показател на Целите за устойчиво развитие. Източник: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Данните за Нова Зеландия са от статистическата служба на ООН.

семейства.

Образователна политика**Предучилищна подготовка**

Предоставянето на висококачествени публични услуги за образование и грижи в ранна детска възраст подпомага намаляването на социално-икономическите трудности преди децата да тръгнат на училище.⁴⁴ То също така може да създаде стимулираща обществена и образователна среда. Осигуряването на достъп за всички деца до организирано обучение най-малко една година преди да започнат училище е сред Целите за устойчиво развитие. Фигура 28 показва, че

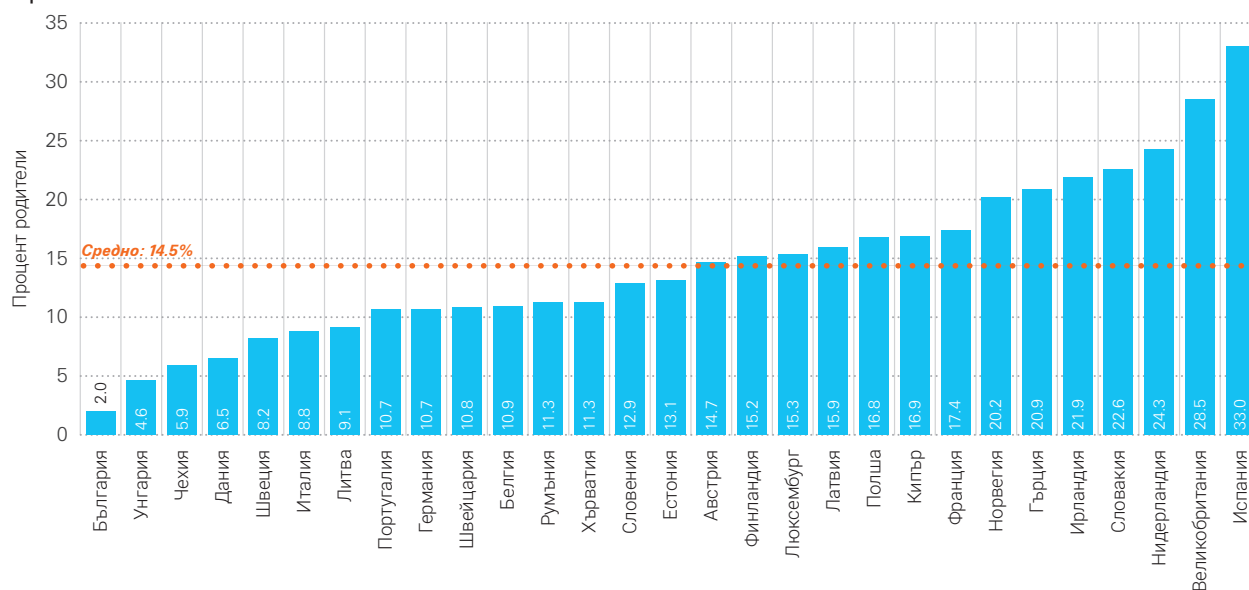
в 17 държави над 5 процента от децата не са обхванати от предучилищна подготовка. В три държави относителният им дял е над 15 процента: Румъния (17 процента), Словакия (18 процента) и Турция (32 процента).

Обхватът е значително по-ограничен при по-малките деца. В Европа като цяло (27 държави членки на ЕС плюс Великобритания, Исландия, Норвегия и Швейцария) 15 процента от родителите на деца до тригодишна възраст биха искали да ползват дневни услуги, но не могат. Основните пречки са цената и липсата на свободни

места. Но между обхванатите деца и незадоволените потребности от услуги за образование и грижи в ранна детска възраст невинаги има съвпадение. В Дания, където 70 процента от децата под тригодишна възраст са настанени в организирани детски заведения, 6 процента от родителите заявяват, че потребностите им от грижи за децата са незадоволени. Почти същият процент незадоволеност се съобщава в Чехия, където едва 5 процента от децата посещават организирани детски заведения. В европейските страни като цяло около половината от родителите

В 22 европейски страни над 10 процента от родителите имат неудовлетворени потребности от услуги за образование и грижи в ранна детска възраст

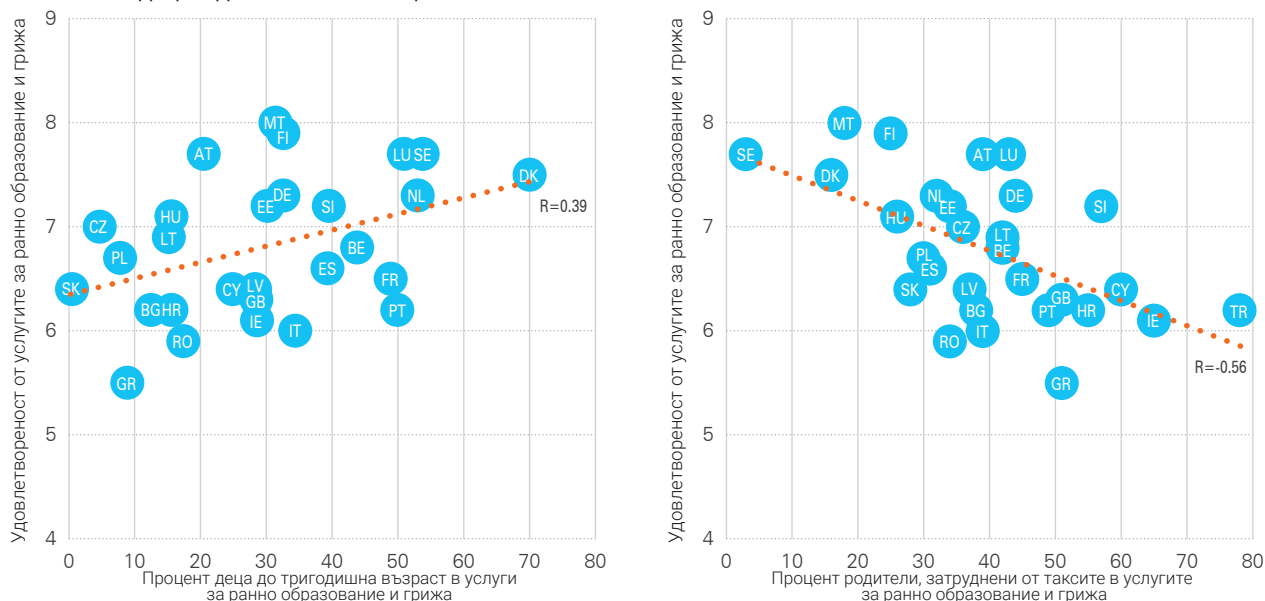
Фигура 29: Неудовлетворени потребности на родителите на деца под тригодишна възраст в европейските страни

Бележки: „Неудовлетворена необходимост“ от грижи за децата се установява според отговора на въпроса „Искате ли да ползвате (повече) услуги за образование и грижи в ранна детска възраст?“ В Исландия и Малта няма неудовлетворени потребности. Източник: EU Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) survey 2016 (за Швейцария най-новите данни са от 2014 г.).

В страните с висока степен на удовлетвореност от услугите за образование и грижи в ранна детска възраст са записани голям брой деца и цените са достъпни

Фигура 30: Удовлетвореност от услугите за образование и грижи в ранна детска възраст спрямо дела на записаните деца и достъпността на цените

Бележки: Въпросът за удовлетвореността от услугите за образование и грижи в ранна детска възраст (по скала от 0 до 10 – от най-неудовлетворени до най-удовлетворени) е зададен само на родители с деца под 12-годишна възраст, посещавали услуги за образование и грижи в ранна детска възраст през последните 12 месеца. Данните за записаните деца са по изчисления на Евростат на основата на информация от проучването статистиката на ЕС за доходите и условията на живот (EU-SILC). Няма данни за записаните деца в Турция. Данните за Исландия са от 2015 година. Източник: European Quality of Life Survey (EQLS) 2016; Eurostat, ‘Children in Formal Childcare or Education by Age Group and Duration – % over the Population of Each Age Group – EU-SILC Survey’, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_caindformal&lang=en>, accessed 24 February 2020.

на деца до четиригодишна възраст заявяват, че нямат нужда от такива услуги. Това отразява отчасти културните различия в стила и предпочитанията при отглеждането на децата.

На равнище отделна държава обхватът на предучилищната подготовка е право пропорционален на удовлетвореността от услугата (вж Фигура 30). Може би това се дължи на факта, че родителите са по-склонни да пратят децата си на предучилищна подготовка, ако имат добро мнение за услугата. Високата цена може да е възпиращ фактор. В 29-те европейски държави (27 държави членки на ЕС плюс Великобритания и Турция) средно 40 процента от родителите на деца, които са преминали предучилищна подготовка, споделят, че им е било трудно да плащат таксата. Сравнението между отделните страни по относителния дял на

родителите, за които плащането на таксата в детска ясла или градина е трудно, варира от 3 процента в Швеция до 78 процента в Турция.

Младежи, които не учат, не работят и не се обучават

Началото на живота като възрастни може да е по-трудно за младежите, откъснали се както от образованието, така и от пазара на труда. Един от показателите за наблюдение на явлениято е относителният дял на младежите на възраст между 15 и 19 години, които не учат, не работят и не се обучават (NEET). За периода от 2010 г. до 2018 г. дялът на тези младежи намалява в 30 от 37 страни, което до голяма степен отразява затихването на последиците от икономическата криза през 2008 година. Но в Турция, Мексико, България, Чили и Италия над 10 процента от младежите все още нито учат, нито придобиват трудов опит.

Здравна политика

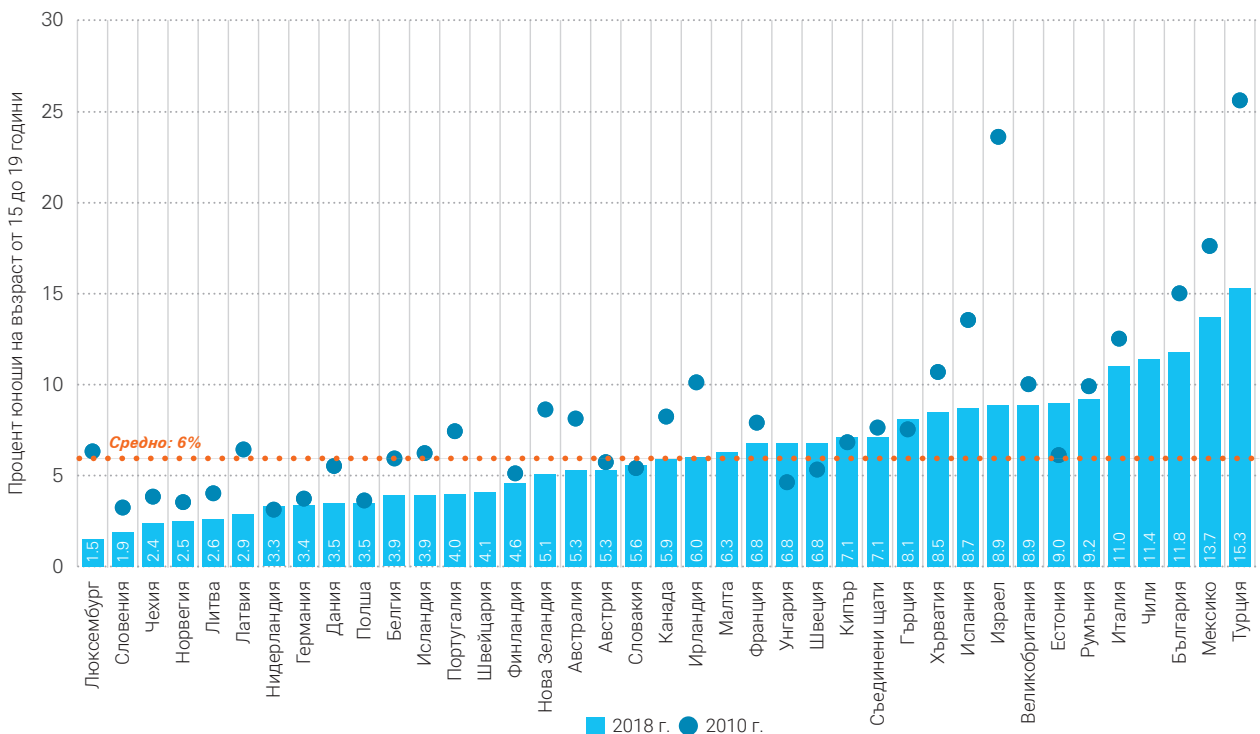
Ваксини

Някои постижения в детското здравеопазване може да доведат до самодоволство. Пример за това е стадният имунитет против морбили благодарение на широкия обхват на имунизацията. В някои региони, където епидемиите от морбили бяха вече част от миналото, имунизациите намаляха, което отново излага децата на риск. През последните години някои от най-богатите страни, включително Великобритания, Гърция и Чехия, загубиха статута си на държави, преборили заболяването морбили.⁴⁵

Обхватът на имунизациите обикновено се използва като мярка за наличието и достъпността на здравната профилактика за деца. Но поради засилването на движенията против ваксините обхватът на имунизациите в някои случаи се превръща и в

В пет богати държави над 10 процента от младежите нито учат, нито работят

Фигура 31: Процент на всички младежи на възраст от 15 до 19 години, които не учат, не работят и не се обучават (NEET)

Забележка: Данните в сините колони са от 2018 г. или от последната година, за която има данни (2015 г. за Чили).

Източник: Данни за България, Кипър, Малта, Румъния и Хърватия: Eurostat 2018. Данни за останалите държави: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Family Database Table PF2.1.B (updated 26 October 2017).

мерило доколко ефикасна е комуникацията в общественото здравеопазване. Той разкрива дали широката общественост е добре информирана за имунизациите или фалшивата информация излага децата на риск. Освен това всеки десети случай на заболяване от морбили е по време на пътуване в чужбина или поради контакт в родината с чужденец.⁴⁶ Това показва, че широкият имунизационен обхват в страната е недостатъчен и подчертава необходимостта от международно сътрудничество, за да се опазят децата от тази предотвратима болест.

Затова сред всички важни ваксини, включително против детски паралич и ДТК (дифтерия, тетанус, коклюш), обръщаме внимание на ваксината против морбили.⁴⁷ В 40 държави (всички с изключение на Ирландия) обхватът на имунизацията против морбили е средно 91 процента – от 80 процента във Франция до 99 процента в Мексико, Република Корея и

Унгария. Диапазонът на стойностите е по-голям отколкото при ваксинирането против ДТК и следователно отговаря на нашия критерий за изменчивост при използването на данни (вж Акцент 1). Нещо повече, обхватът е намалял между 2010 г. и 2018 г. в 14 от 35 богати страни, за които има налице сравними данни (вж Фигура 32).

Ниско тегло при раждане
Вторият показател за здравната политика е относителният дял на новородените с тегло под 2 500 г при раждането. Теглото при раждане се смята за най-важен фактор при прогнозиране на шансовете на новороденото за оцеляване и растеж.⁴⁸ На ниво на здравна политика теглото при раждане се възприема като показател за качеството на грижите за бременните. То е свързано също така със здравето, възрастта и храненето на майката, както и с евентуална злоупотреба с вещества по време на бременността. Спрямо посочения праг относителният

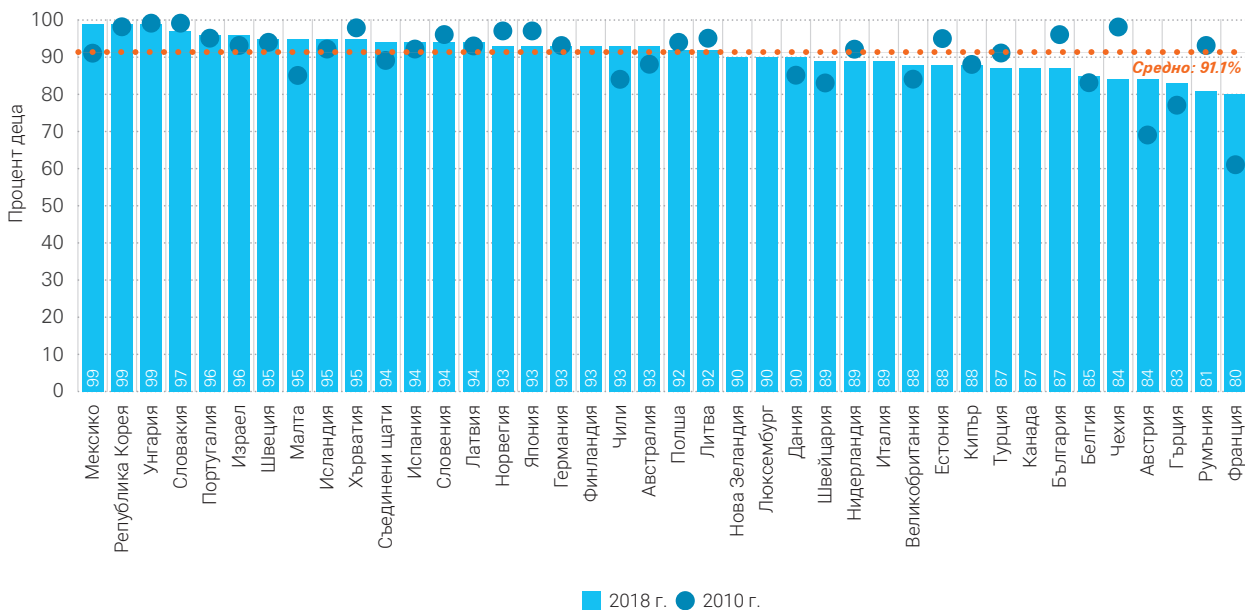
дял на живородените с ниско тегло във всички 41 държави е близо 7 процента. Делът им е стабилен през последното десетилетие (вж Фигура 33). Наблюдават се съществени различия между страните по отношение на процента живородени с ниско тегло – от 4 процента в Исландия до близо 10 процента в Кипър.

Контекст

Националният контекст в подкрепа на благосъстоянието на децата включва икономически, социални и екологични компоненти. Тези компоненти могат пряко да засегнат децата. Например замърсяването на въздуха може да увреди тяхното здраве. Компонентите обаче имат и косвено влияние. Така например безработицата на родителите може да породи намаляване на ресурсите и напрежение във взаимоотношенията в домакинството, което на свой ред да засегне благосъстоянието на децата. В този раздел съзнателно избираме широки

Имунизацията против морбили намалява в 14 богати държави за периода 2010-2018 година.

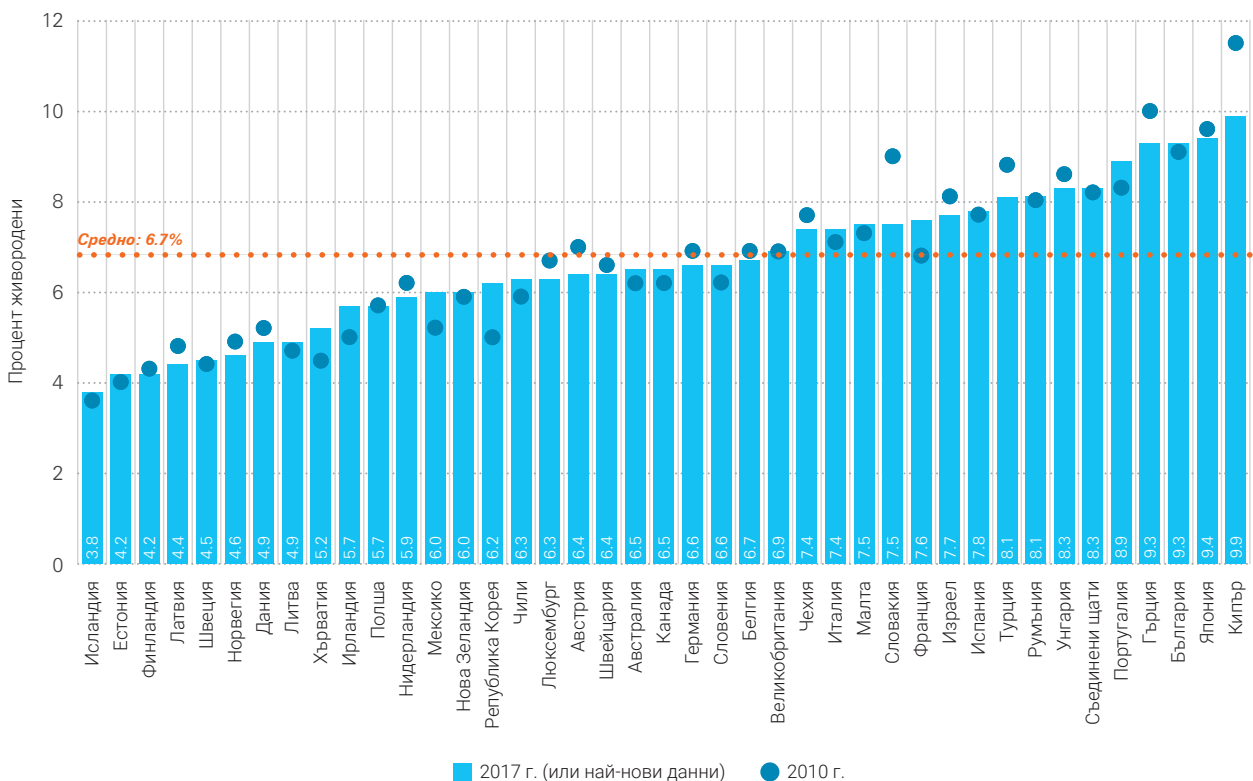
Фигура 32: Процент деца, получили втората ваксинация против морбили

Забележка: Процент деца, получили втората ваксинация против морбили (МРП2) според националния имунизационен календар Ирландия е пропусната, тъй като няма данни за МРП2 през 2018 година.
Източник: WHO/UNICEF estimates for 2018 Вж: World Health Organization, 'Immunization, Vaccines and Biologicals: Data, statistics and graphics', <www.who.int/immunization/monitoring_surveillance/data/en>, accessed 24 February 2020.

Всяко 15-то новородено в богатите държави е с ниско тегло

Фигура 33: Брой живородени с тегло под 2 500 грама като процент от общия брой живородени

Забележка: Данните в сините колони са от 2017 г. или от последната година, за която има данни (2016 г. за Австралия, Белгия, Франция, Чили и Швеция 2015 г. за Румъния; 2013 г. за Германия). Данните за началната година са от 2010 година, с изключение на Турция (2012 г.) и Кипър (2007 г.).
Източник: Данни за България, Кипър, Малта, Румъния и Хърватия: World Health Organization Regional Office for Europe, European Health Information Gateway, ‘% of Live Births Weighing 2500 g or More’, <https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_600-7100-of-live-births-weighting-2500-g-or-more>, accessed 7 January 2020. Данни за останалите държави: Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD.Stat, ‘Health Status: Key indicators’, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=HEALTH_STAT>, accessed 7 January 2020.

показатели, приложими към цялото население, поради две причини. Първо, те свеждат до минимум броят на липсващите хора в данните, включително на маргинализираните деца, които често остават невидими в проучванията. Второ, чистата околна среда, стабилната икономика и силната социална кохезия допринасят за добруването на всички и представляват основа за благополучието на сегашното и бъдещите поколения.

Икономически контекст

Работни места

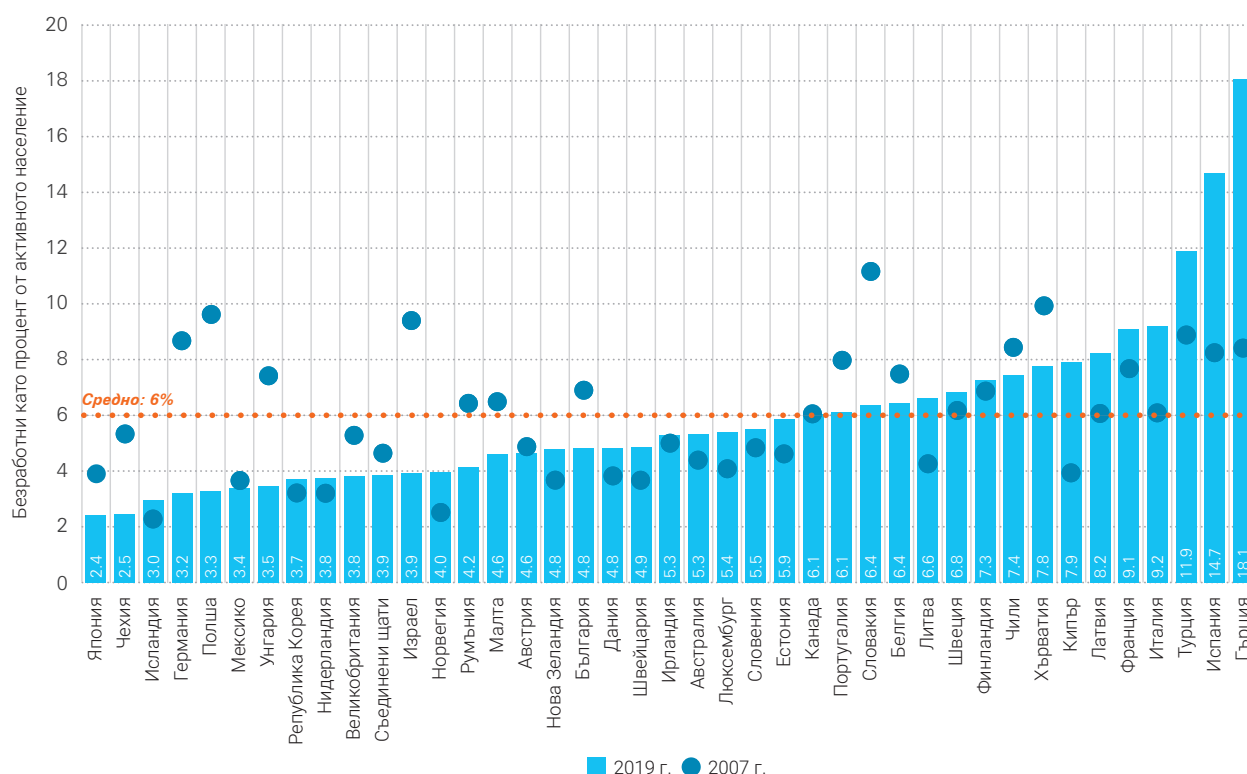
Както видяхме в предишния раздел за натиска на служебните задължения върху родителите, заетостта не винаги е свързана с благосъстоянието. Все пак има основателни причини да я използваме като ключов фактор. Трудовата заетост може да осигури необходимите за благосъстоянието ресурси, мрежи, умения и смисъл. Установено е, че безработицата е един от най-важните и трайни фактори, засягащи благосъстоянието на възрастните.⁴⁹ Следователно има вероятност да засегне и

семейните взаимоотношения и благосъстоянието на децата. Този въпрос е тема на предишни *доклади от поредицата*. Например в *Доклад 12* твърдим, че: „Децата се чувстват тревожни и стресирани, когато родителите трябва да понесат безработица или загуба на доходи, и те страдат от неблагоприятията в семейството по ненаатрапчив, но болезнен начин”.⁵⁰

Не всички възрастни могат или искат да работят. За да отразим това обстоятелство, разглеждаме безработицата сред хората на възраст между 15 и 64 години,

Безработицата все още не е спаднала под равнищата отпреди кризата във всички държави

Фигура 34: Безработица 2007 – 2019 година

Забележка: Безработица като процент от общите трудови ресурси – по модела на изчисленията на Международната организация на труда. Безработицата се определя като дял от общите трудови ресурси (на възраст от 15 до 64 години) на хората, които биха искали да работят и са предприели активни стъпки да намерят работа, т.е. безработни, но желаещи да работят и търсещи работа. Източник: World Development Indicators 2019.

които биха искали да работят и са предприели активни стъпки да намерят работа. По такъв начин избягваме да даваме оценка на избора на родители, които предпочитат да останат у дома, за да гледат децата. През 2019 г. безработицата във всички 41 държави, включени в доклада, е средно 6 процента – от само малко над 2 процента в Япония до около 18 процента в Гърция. В редица страни безработицата е вече на равнищата преди кризата, т.е. преди 2008 година, или е намалела още повече. Не е така обаче навсякъде. В някои страни, най-вече Гърция и Испания,

безработицата се задържа под над равнищата отпреди кризата (вж Фигура 34).

Доходи

Използваме брутния национален доход (БНД) като индикатор за икономическия контекст в дадена страна. Макар и да е несъвършена мярка, понеже не отразява произведеното и не отчита дългосрочните разходи и ползи от икономическия растеж,⁵¹ БНД продължава да е една от най-широко използваните мерки за произведените от икономиката стоки и услуги. В исторически план увеличаването на БНД

доведе до излишък на стоки за удовлетворяване на основните физиологични потребности, предостави възможност за разделение на труда и в крайна сметка предизвика съвременното явление „отдых в свободното време“. В наши дни високият БНД може да допринесе за създаване на качествено здравеопазване, образование и социална закрила. Освен това често се съвместява с организация на труда, която позволява повече свободно време.⁵²

Връзка между националния доход и неравенството

В обществата с повече равенство обикновено продължителността на живота е по-голяма и социалните проблеми като насилие, психични разстройства, тормоз между връстници и ранна бременност са по-малко.⁵³ В обществата с повече неравенства за групите в неравностойно положение е по-трудно да разгърнат пълния си потенциал. Неравенството в доходите е свързано с липсата на доверие. То подкопава социалната спойка и емпатията между гражданите – две предпоставки за съдържателно политическо участие и демокрация.⁵⁴

В раздела за политиките анализирахме домакинствата с деца. В този раздел се използва коефициентът на Джини, за да покаже разпределението на доходите в обществото като цяло. Колкото по-висок е коефициентът на Джини (по

скала от 0 до 1), толкова по-голямо е неравенството.

Някои автори изразяват загриженост, че ако равенството се превърне в основна тема, ще се пренебрегнат равнищата на икономически просперитет и може да се стигне до равенство в мизерията. Но Фигура 35 разкрива, че не е задължително да се прави компромис между неравенството и доходите. Някои от по-малко заможните страни се отличават с голямо неравенство, докато повечето по-богати държави са по-равни. Единствено САЩ се характеризират с много високи равнища и на доходите, и на неравенството. Положението им следва да се разглежда по-скоро като изключение, отколкото като правило.

Социален контекст

Измерваме социалния контекст във всяка страна като цяло с два

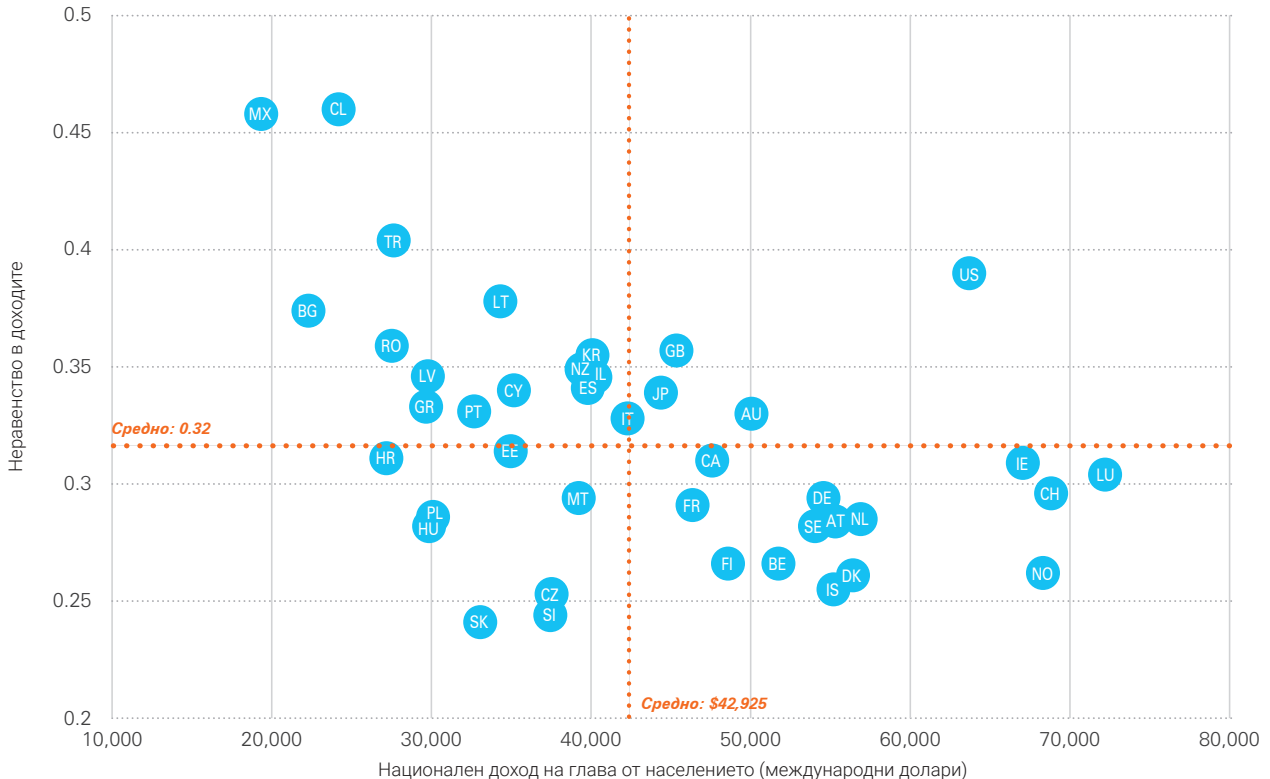
показателя във връзка със социалната подкрепа и насилието. Социалната подкрепа отразява положителен аспект на общността: възможността да разчиташ на други при нужда. Насилието разкрива нарушения на социалната тъкан в социалната тъкан. Малък е дялът на хората в страните с високи доходи, които стават жертви на престъпления, но много повече, включително децата, са засегнати от подобна перспектива. Във Великобритания например 41 процента от юношите се тревожат от престъпността. Околната среда и престъпността са двата обществени проблема, които най-много тревожат юношите (вж Акцент 7).⁵⁶

Социална подкрепа

Използваме относителния дял на хората, които смятат, че има на кого да разчитат при нужда, като

Няма компромис между неравенството и доходите

Фигура 35: Национален доход и неравенство в доходите

Бележки: Брутният национален доход (БНД) се основава на паритета на покупателната способност в международни долари на глава от населението през 2018 година (2017 г. за Кипър). Неравенството в доходите се измерва като коефициент на Джини за доходите през 2017 г. или последната година, за която има данни (2016 г. за Австралия, Австрия, Белгия, Германия, Гърция, Дания, Естония, Ирландия, Испания, Италия, Латвия, Литва, Люксембург, Мексико, Нидерландия, Полша, Португалия, Словакия, Словения, Унгария, Франция и Чехия; 2015 г. за Исландия, Кипър, Малта, Турция, Хърватия, Швейцария и Япония; 2014 г. за България и Нова Зеландия). Оранжевите линии съответстват на средните международни стойности. Източник: Данни за БНД на всички държави и за коефициента на Джини в България, Кипър, Малта, Румъния и Хърватия: World Bank. Данни за коефициента на Джини във всички останали държави: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Акцент 6 Смъртността сред децата под 1 година е по-тясно свързана с неравенството, отколкото с дохода

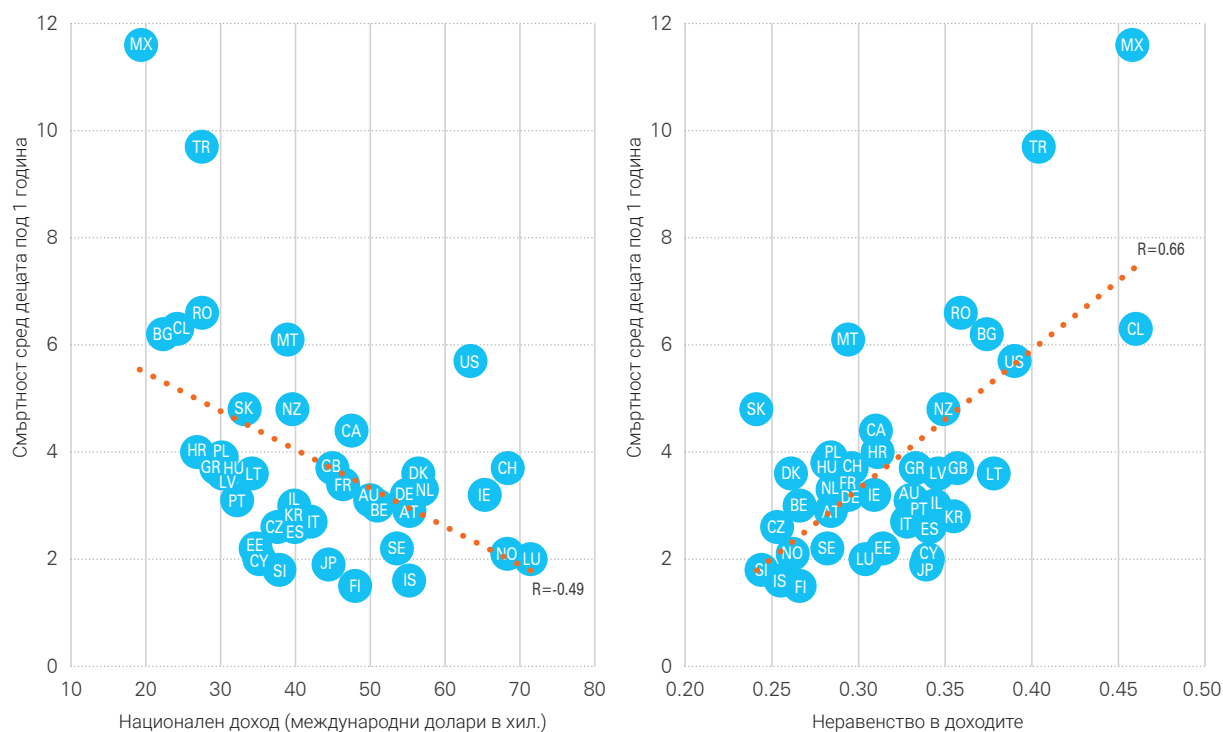
През първата година от живота преживяемостта се измерва като се използва делът на умиралията сред децата под 1 година. През следващите години от детството се използва коефициентът на смъртност сред децата. Двата показателя се определят от различни фактори и следователно се влияят различно от обществената политика. Смъртността сред децата под 1 година отразява качеството на системата на здравеопазване, особено на грижите за бременните, родилките и новородените. За разлика от нея смъртността сред децата в богатите страни е по-показателна за безопасността и психичното здраве, тъй като основни фактори при нея са злополуките и

самоубийствата.

Всички обхванати от доклада държави са постигнали впечатляващ напредък в системното намаляване на смъртността сред децата под 1 година. Преди 50 години тя е средно 25 умиралия на 1 000 живородени. Броят спада на 16 умиралия на 1 000 живородени през 1978 година, 13 на 1 000 през 1988 година, 8 на 1 000 през 1998 година, 5 на 1 000 през 2008 година и 3.8 умиралия на 1 000 живородени през 2018 година.⁵⁵ В наши дни относително малките разлики между богатите държави отразяват не толкова основните стандарти на общественото здравеопазване, колкото усилията да се стигне до всяко новородено още през

За смъртността сред децата под 1 година неравенството в доходите има по-голямо значение, отколкото националният доход

Фигура 36: Умиряния на бебета на 1 000 живородени спрямо националния доход и неравенството в доходите

Бележки: Умиряния на бебета на 1 000 живородени през 2018 г. За повече информация във връзка с доходите и неравенството вж бележката под Фигура 35. Резултатите са валидни и при log БНД (R=-0.57).
Източник: Infant mortality rates: World Development Indicators 2018. Данни за доходите и неравенството: вж Фигура 35.

първите дни и седмици от неговия живот, включително на децата в най-силно маргинализираните семейства.

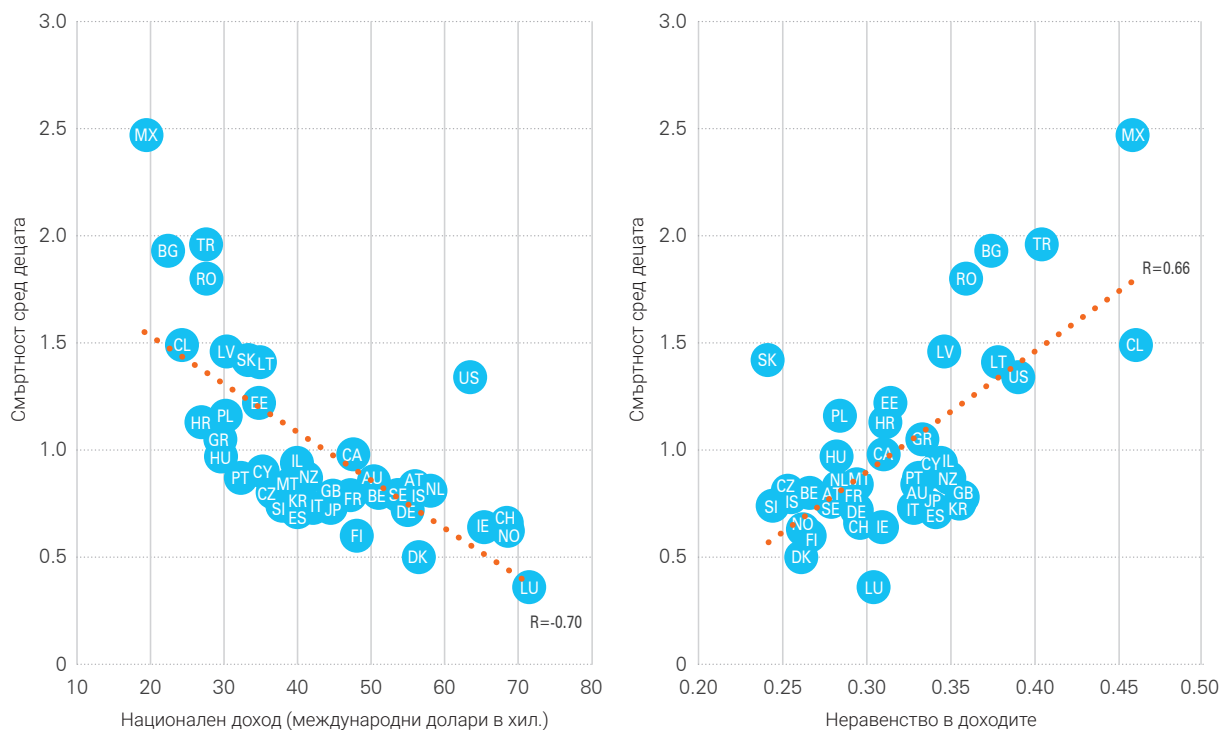
В богатите държави смъртността сред децата под 1 година е по-тясно свързана с неравенството в доходите, отколкото с националния доход (вж Фигура 36). Възможно е смъртността сред децата под 1 година да следва кривата, известна от проучванията на продължителността на живота: допълнителният икономически растеж е огромно предимство в ранните етапи на икономическото развитие, след това със забогатяването на страната ефектът избледнява и накрая се постига по-нататъшен напредък главно чрез намаляване на неравенството, а не чрез продължаване

на растежа.

Закономерностите са малко по-различни при смъртността сред децата. Тук националният доход е също толкова важен, колкото неравенството (вж Фигура 37). Най-добри резултати са постигнати от страните, които са едновременно богати и равни, като например Дания, Финландия и Норвегия. Люксембург не следва модела, понеже е богата държава с ниска смъртност сред децата, но равенството е на по-ниско равнище в сравнение с челната тройка.

Неравенството в доходите и националният доход са еднакво значими за смъртността сред децата

Фигура 37: Смъртност сред децата, брутен национален доход и неравенство в доходите

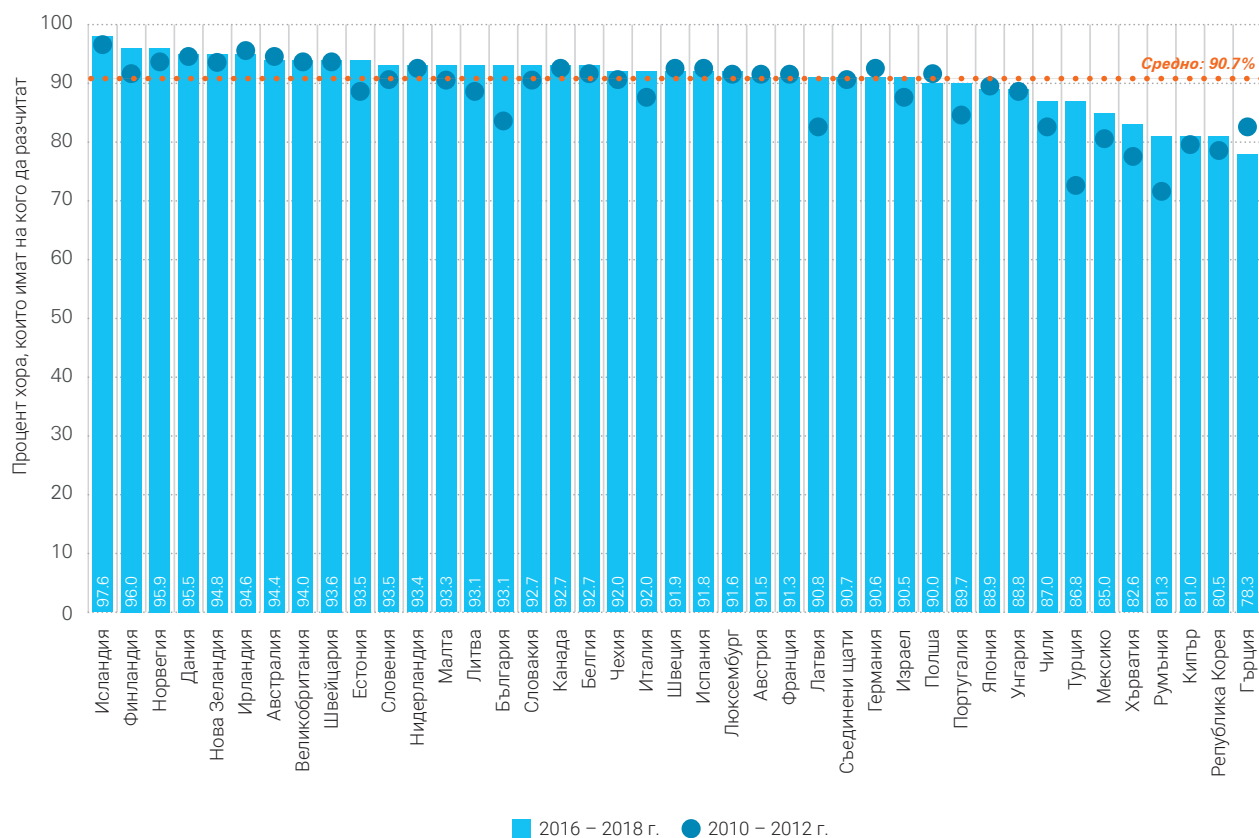

Бележки: Смъртността сред децата обхваща всички причини за смъртта във възрастовата група от 5 до 14 години на 1 000 деца през 2018 година. За повече информация във връзка с доходите и неравенството вж бележката под Фигура 35. Резултатите са валидни и при log БНД ($R = -0.77$).

Източник: Смъртност сред децата: United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation 2018. Данни за доходите и неравенството: вж Фигура 35.

В почти всички държави над 5 процента от възрастните нямат на кого да разчитат

Фигура 38: Процент възрастни, които имат на кого да разчитат при нужда

Забележка: Изчислени са усреднени стойности за тригодишен период, за да се намалят изкривяванията за периодите 2016-2018 и 2010-2012 година. Източник: World Happiness Report based on the Gallup World Poll.

изразител на социалната подкрепа. Във всички 41 държави средно 91 процента от възрастните заявяват, че има на кого да разчитат при нужда. Относителният дял на хората, които споделят това мнение, е различен – от 78 процента в Гърция до 98 процента в Исландия (вж Фигура 38).

Насилие

Броят на убийствата в страната отразява доколко обществото е изложено на насилие в най-крайната му форма. Като косвена мярка за социалната спойка този показател намалява

изкривяванията в международните сравнения поради различия в определенията, законодателството и наличието на данни. В обхванатите от нашето проучване държави средногодишно има по 2 жертви на убийство на 100 000 души през 2017 г. с най-ниско ниво в Япония с 0.2 убийства на 100 000 души през 5.3 убийства на 100 000 души в САЩ до 24.8 убийства на 100 000 души в Мексико. Средните стойности се подобряват в сравнение с 2.2 убийства на 100 000 души през 2010 г. въпреки обратната

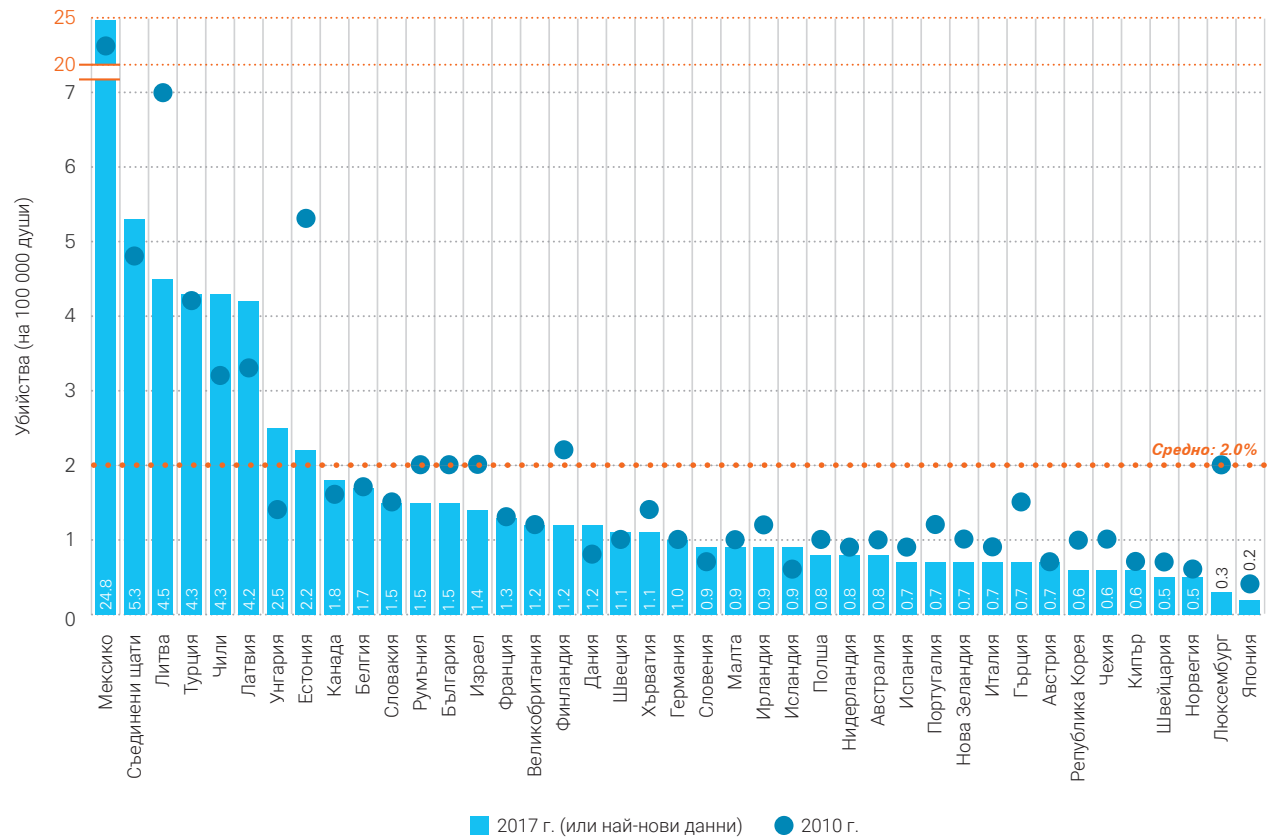
тенденция в някои държави.

Екологичен контекст

Природната среда е първичната система, която поддържа човешкия живот. Тя влияе на здравето на хората, отдиha в свободното време и социалните взаимоотношения. Неустойчивите екологични практики рушат сегашното и бъдещото благосъстояние на децата. По данни на Световната здравна организация всяка година по света умираат 4.2 милиона души поради замърсяване на въздуха.⁵⁷ Токсичният въздух е по-голям

Броят на убийствата намалява в 24 държави, но остава висок и се покачва в Мексико и САЩ

Фигура 39: Предумишлени убийства на 100 000 души от населението през 2010 г. и 2017 г.

Забележка: Данните в сините колони са от 2017 г. или последната година, за която има данни (2016 г. за Австрия и Италия; 2015 г. за Израел и Малта; 2012 г. за Турция).
Източник: World Bank, 2017.

убиец от тютюна.⁵⁸ Освен това според разчетите всяка година пиенето на небезопасна вода причинява 1.5 милиона случаи на преждевременна смърт, т.е. смърт, настъпила преди средната възраст, до която доживява определено население.⁵⁹

Качество на въздуха

Замърсяването на въздуха вреди на всички, но най-тежко се отразява на децата и то още преди да бъдат родени. Вдишаният от бременната жена

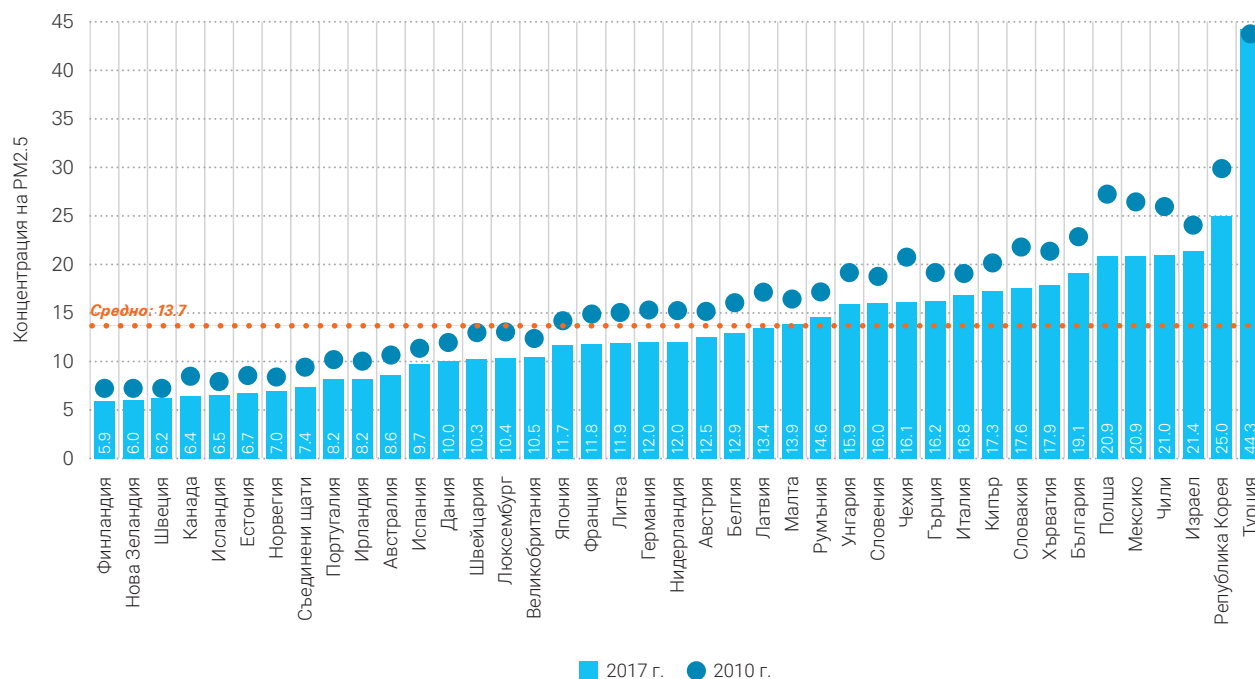
токсичен въздух може да причини ускорено остаряване на клетките на плода. Децата са по-уязвими към замърсяването на въздуха в сравнение с възрастните поради по-малкия капацитет на белите дробове и недоразвитата имунна система. Освен това те са по-ниски на ръст и следователно по-близо до земята, където обикновено се натрупва замърсяването.⁶⁰ Продължителното излагане на замърсители може да причини дългосрочни здравословни проблеми като например астма. Проучванията показват, че част

от вредите могат да бъдат премахнати, ако се предприемат мерки преди детето да навърши 18 години, когато белите дробове вече са развити почти до зрялост.⁶¹

Колкото по-малки по размер са замърсяващите частици, толкова по-вероятно е да преминат от белите дробове в кръвообращението и да причинят още по-голяма вреда. Поради тази причина използваме средногодишната концентрация на фини прахови частици (PM2.5) като показател за екологичния контекст. Замърсяването на

Здравето на децата е застрашено от високите нива на замърсяване на въздуха

Фигура 40: Средногодишна концентрация на PM2.5 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$) във всички райони през 2010 г. и 2017 година

Забележка: Експозиция на замърсяване на въздуха с PM2.5, претеглена за населението като цяло
 Източник: World Development Indicators 2017; Brauer, Michael, et al., 2017, for the Global Burden of Disease Study 2017, 'PM2.5 Air Pollution, Mean Annual Exposure (Micrograms Per Cubic Meter)', World Bank Data, <<https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.PM25.MC.M3>>, accessed 25 February 2020; Brauer, Michael, et al., 'Ambient Air Pollution Exposure Estimation for the Global Burden of Disease 2013', *Environmental Science and Technology*, vol. 50, no. 1, 2016, pp. 79–88.

атмосферния въздух PM2.5 е средно 13.7 микрограма (μg) на кубически метър (m^3) в обхванатите 41 богати държави, като варира от 5.9 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ във Финландия до 44.3 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ в Турция.

Качество на водата

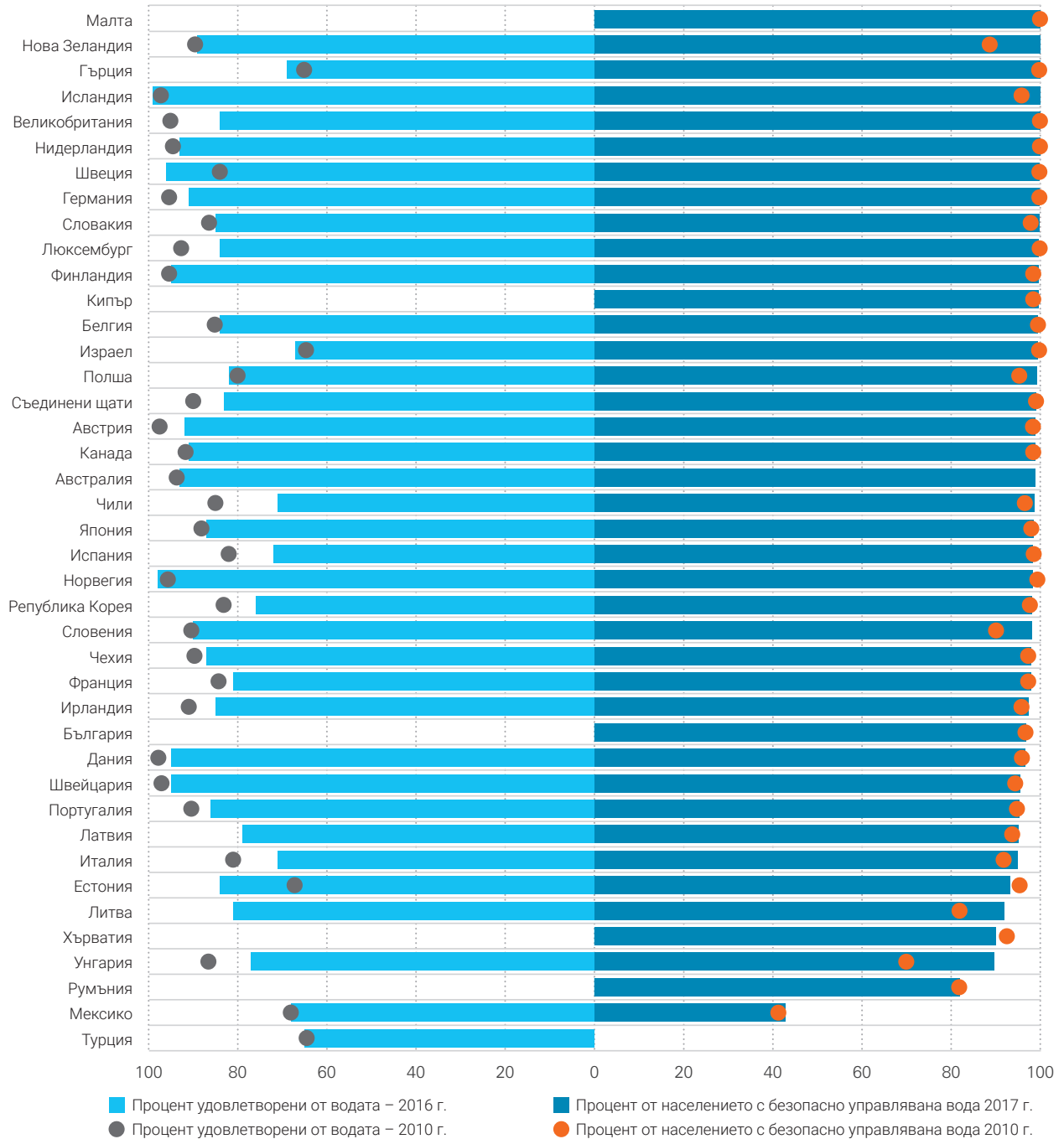
Лошото качество на водата пречи на хигиената на храните и на здравето. Освен това може да доведе до допълнителна финансова тежест, да отнеме повече време и да увеличи пластмасовите отпадъци, ако се ползва бутилирана вода. Предлагаме две гледни точки към качеството на водата: относителен дял на

домакинствата с безопасно управление на водата и относителен дял на хората, удовлетворени от качеството на водата на мястото, където живеят. Безопасно управляваната вода идва от защитен водоизточник, достига до дома, винаги е на разположение и не е замърсена.⁶² Това е минималният стандарт, който обхванатите в доклада страни трябва да спазват, като се има предвид небивалото в историята богатство, с което разполагат. В шест държави – Великобритания, Гърция, Исландия, Малта, Нова Зеландия и Нидерландия – над 99.9 процента от населението

има достъп до безопасно управлявана вода (вж Фигура 41). В другия край на спектъра мнозинството от жителите на Мексико не разполагат с вода, която да отговаря на основния стандарт. В 11 от общо 41 държави най-малко 5 процента от домакинствата не разполагат с безопасно управлявана вода. На въпроса дали са удовлетворени от качеството на водата там, където живеят, 84 процента от хората във всички страни отговарят утвърдително. Относителният дял на удовлетворените варира от 65 процента в Турция до 99 процента в Исландия.

В повечето богати държави над 10 процента от възрастните не са удовлетворени от качеството на водата на мястото, където живеят

Фигура 41: Относителен дял на населението с безопасно управлявана вода през 2017 г. и относителен дял на населението, удовлетворено от качеството на водата на мястото, където живеят

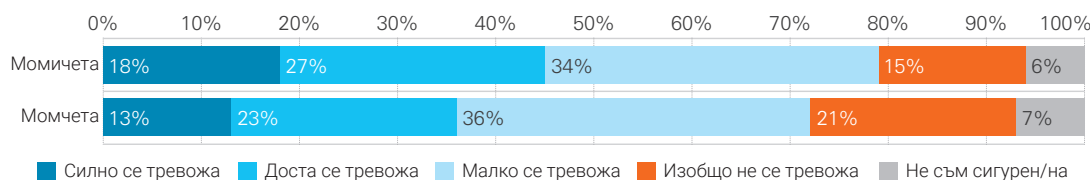

Бележки: Класацията на страните според безопасно управляваните води през 2017 година (2016 г. за Австралия). Няма данни за безопасността на водата в Турция. Данните за удовлетвореността от качеството на водата се отнасят до дела на населението от 15-годишна възраст нагоре, които дават отговор „Доволен/доволна“ на въпроса „В града или района, където живеете, доволни ли сте или недоволни от качеството на водата?“ Няма данни за удовлетвореността от качеството на водата за България, Кипър, Малта, Румъния и Хърватия.
Източник: Данни за безопасно управляваната вода: WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme for Water Supply, Sanitation and Hygiene (JMP), 2017 data, <<https://washdata.org>>, accessed 25 February 2020. Данни за удовлетвореността от качеството на водата: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Better Life Index based on three-year average from the Gallup World Poll 2014–2016.

Акцент 7 Околната среда и благосъстоянието на младите хора

40 процента от младежите във Великобритания се тревожат за околната среда

Фигура 42: Нагласи на момичетата и момчетата във Великобритания към проблемите на околната среда

Забележка: Отговори на деца на възраст от 10 до 17 години от Великобритания Равномерно претеглени по възраст и пол.
Източник: The Children's Society, *The Good Childhood Report 2019*, The Children's Society, London, 2019.

Едва ли е учудващо, че децата все по-открито говорят за околната среда. Те растат сред климатична неотложност и ще трябва да се борят с нея до края на живота си. Но доскоро децата бяха до голяма степен пренебрегвани в дебатите за околната среда. Сега обаче младите хора принуждават света да обърне внимание на тяхното мнение като отделни личности като шведската климатична активистка Грета Тунберг или колективно чрез инициативи като „Младежта за климата“. Това международно ученическо движение организира климатични стачки в 125 държави през март 2019 г. с участието на повече от 1 милион младежи.⁶³ „Ние сме безгласното бъдеще на човечеството“, казва един от организаторите на стачката.⁶⁴

Разсъжденията на децата за бъдещето са свързани с настоящето им благосъстояние. Например децата, които се тревожат за околната среда, са склонни към по-ниска удовлетвореност от живота.⁶⁵ Научните изследвания на чувствата на

децата към измененията на климата са нова тема и представителни данни има само за малко на брой държави. Във Великобритания младежите се тревожат повече за околната среда, отколкото за икономиката, излизането от ЕС, цифровата сигурност или бездомността. Единствено престъпността буди същата тревога. Момичетата се тревожат за околната среда по-често в сравнение с момчетата (вж Фигура 42).

В Австралия 59 процента от младежите смятат, че измененията на климата са заплаха за безопасността им (само 14 процента не са съгласни с твърдението). Най-голяма тревога у тях будят измененията на климата и замърсяването с пластмаса (вж Фигура 43). Близко 90 процента искат да се премине към възобновяеми енергоизточници, а едва 3 процента предпочитат „да останем с изкопаемите горива“. Три четвърти от австралийските юноши искат правителството да предприеме мерки.⁶⁶

В Австралия измененията на климата са най-голямата екологична тревога на юношите.

Фигура 43: Екологични тревоги на юношите в Австралия

Забележка: Отговори на 1 007 деца на възраст от 14 до 17 години; представителна извадка за Австралия.
Източник: United Nations Children's Fund Australia, 2019.

Фигура 44: Сравнителна таблица на условията (политики и контекст) за благосъстоянието на децата

Класация	Държава	Политики			Контекст		
		Социална	Образование	Здравеопазване	Икономика	Общество	Околна среда
1	Норвегия	6	9	8	1	2	7
2	Исландия	10	19	1	6	1	4
3	Финландия	5	12	5	22	3	2
4	Германия	9	6	19	7	25	16
5	Дания	12	16	12	9	4	17
6	Швеция	18	17	2	15	22	3
7	Люксембург	23	1	24	2	15	11
8	Ирландия	26	14	10	5	6	9
9	Нидерландия	21	3	23	8	10	15
10	Словения	3	11	15	25	11	26
11	Швейцария	30	8	26	3	8	22
12	Естония	1	33	11	27	18	14
13	Полша	8	5	13	23	26	33
14	Австрия	13	13	33	10	21	20
15	Литва	15	2	9	30	30	30
16	Латвия	11	4	4	36	31	25
17	Япония	7	23	34	11	29	18
18	Австралия	28	32	18	13	7	8
19	Чехия	4	22	36	14	13	28
20	Нова Зеландия	37	20	22	21	5	1
21	Малта	32	15	21	20	12	23
22	Португалия	22	7	27	29	27	13
23	Канада	27	25	29	19	23	5
24	Белгия	29	10	32	17	20	19
25	Република Корея	17	21	6	16	38	38
26	Унгария	2	34	17	24	32	36
27	Великобритания	35	24	30	12	9	10
28	Словакия	16	38	14	31	19	29
29	Съединени щати	41	30	28	4	33	6
30	Хърватия	20	27	7	37	36	37
31	Израел	39	26	20	18	28	34
32	Франция	25	18	39	28	24	21
33	Ислания	36	31	25	40	17	12
34	Италия	34	35	31	33	16	31
35	България	19	39	37	34	14	32
36	Чили	33	37	16	38	34	35
37	Кипър	24	28	38	35	37	27
38	Румъния	14	40	40	26	39	39
39	Гърция	31	29	41	41	40	24
40	Мексико	38	36	3	32	41	40
41	Турция	40	41	35	39	35	41

Забележка: Светлосиният фон показва място в първата третина от класацията, яркосиният показва място в средната, а тъмносиният – в последната една трета. Класирането в таблицата е определено по следния начин: (1) Изчислимме стандартизирана z-оценка за всеки показател (обърната, когато е необходимо, така че по-висока стойност да представлява по-положителен резултат); (2) изчислимме средната величина на двете z-оценки по всяко измерение; (3) изчислимме z-оценка за всяка средна величина; (4) за общото класиране изчислимме средната величина на средните z-оценки за всяко измерение.

Сравнителна таблица на условията за благосъстоянието

Приключваме този раздел с обобщена сравнителна таблица за националните условия в подкрепа на благосъстоянието на децата (вж *Фигура 44*). Тези условия отговарят на двете най-външни нива в нашия модел (вж *Каре 1*):

- 1. Политики.** Социалните, образователните и здравните услуги и програми, които влияят на живота на децата.
- 2. Контекст.** Общият икономически, социален и екологичен контекст в страната.

Всички 41 държави са подредени в обща класация по различните компоненти на политиките и контекста.

Норвегия заема първо място по условия в подкрепа на благосъстоянието на децата, следвана от Исландия и Финландия. Турция е на последно място, а непосредствено преди нея са Мексико и Гърция. Наблюдават се съществени разлики между отделните страни по шестте измерения. Единствено Норвегия е в горната третина и по шестте измерения и само Турция е в долната третина по всички тях. Много може да се направи за подобряване на условията за благосъстоянието на децата във всички 41 държави.

Някои страни заемат най-различни места в класацията по отделните измерения. Австралия примерно е в горната третина по

всяко от измеренията на контекста – икономика, общество и околна среда – но се класира в средната третина по политиката в здравеопазването и в долната третина по социалните и образователните политики в подкрепа на благосъстоянието на децата. За разлика от нея Литва е в горната или средната третина по всяко от измеренията на политиките, но се класира в долната третина по всички измерения на контекста. Нова Зеландия се класира първа по околна среда поради чистия си въздух и безопасната вода. Но мястото ѝ в общата класация отразява голямата бедност сред децата и краткия родителски отпуск.

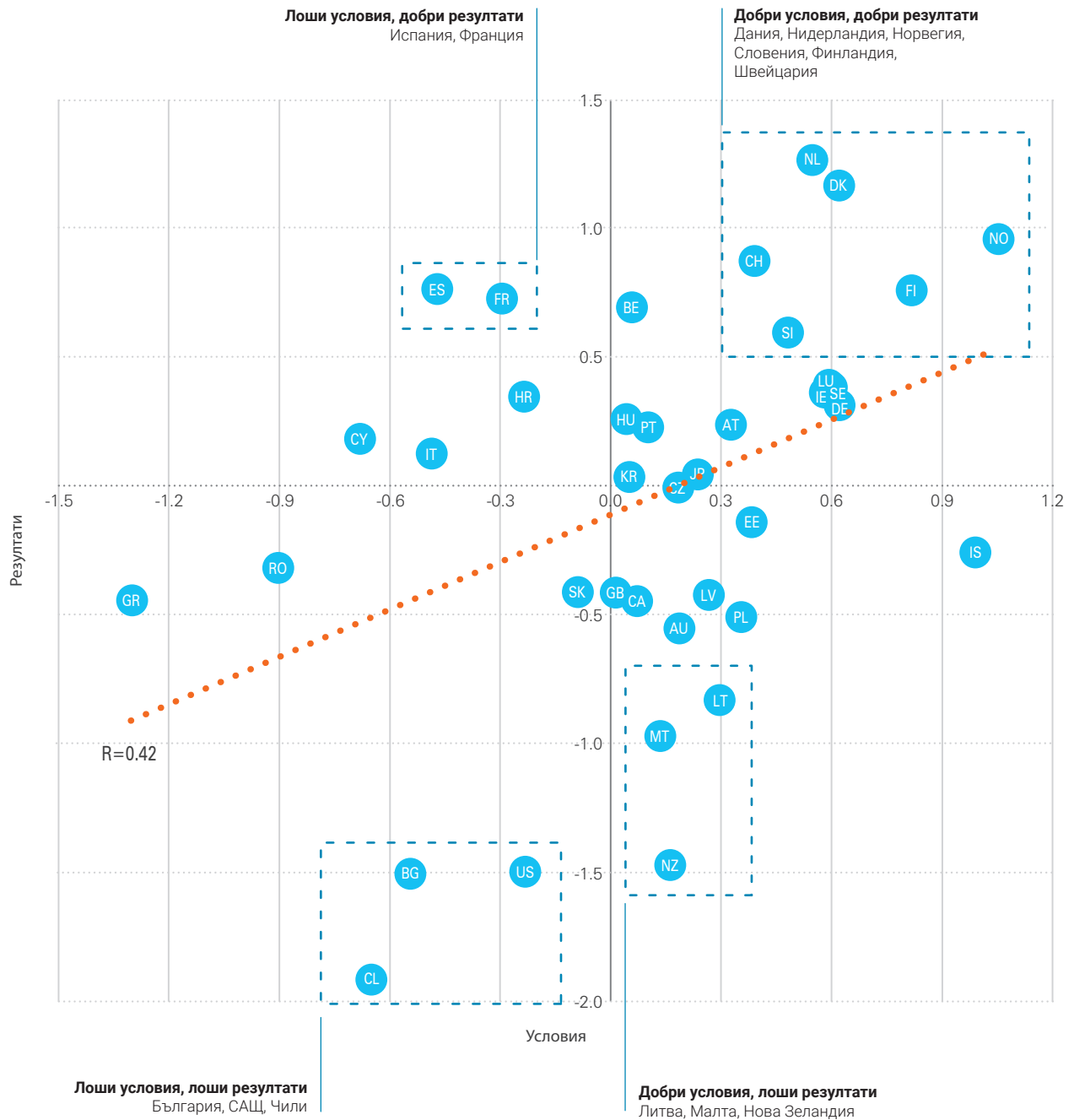
Връзката между условията и резултатите

Проверка за нашата рамка е степента, до която националните политики и контекстът, наричани общо „условия за благосъстоянието на децата“, са свързани с резултатите за благосъстоянието на децата. Не можем да очакваме пълно припокриване, тъй като има разнообразни неизмерени фактори, които също влияят на резултатите за благосъстоянието, включително времето, необходимо за превръщането на подобрените условия в резултати, но следва да очакваме достатъчно тясна връзка. *Фигура 45* потвърждава нашите очаквания. По принцип страните, които са на предни позиции в класацията по общите условия според втората сравнителна таблица, се класират напред и по

резултати в благосъстоянието според първата таблица.⁶⁷

Квадрантите във фигурата показват дали страните се характеризират със сравнително добри или лоши условия и резултати. В горния десен квадрант има група държави с добри условия и високи резултати. Това са Дания, Нидерландия, Норвегия и Финландия. Всички те са в първата десетка по отношение както на условията, така и на резултатите. В долния ляв квадрант са шест държави, което означава сравнително лоши национални условия за благосъстоянието на децата и слаби резултати в тази област. Повечето от тях са страни с по-нисък национален доход, но сред тях са и САЩ. Има и държави с по-слаба връзка между условията и резултатите. Франция и Испания в горния ляв квадрант се класират много по-напред по резултатите, отколкото по условията. От друга страна Литва, Малта и Нова Зеландия се открояват в долния десен квадрант с условия над средните, но със сравнително слаби резултати. Несъответствието между условия и резултати следва да доведе до размисъл, особено в страните, които се класират доста по-назад по резултатите в сравнение с класирането им по условията. Причините за тези различни модели вероятно са комплексни и налагат по-подробен анализ според контекста във всяка отделна страна.

Резултатите по отношение на благосъстоянието на децата отразяват условията за него, но не съвпадат с тях
 Фигура 45: Z-оценки на класирането на страните по национални условия с изобразяване спрямо постигнатите резултати

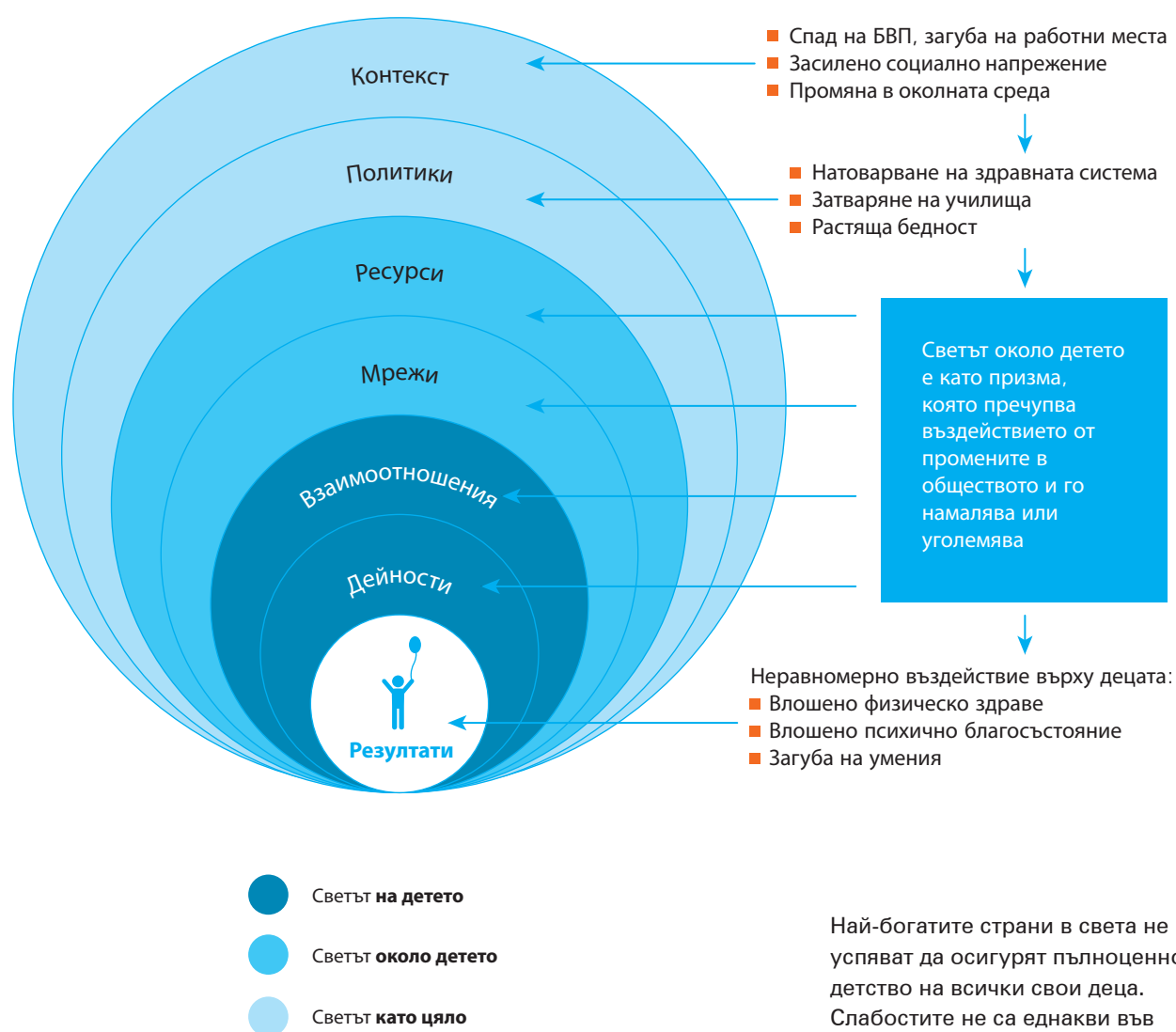

Забележка: Диаграмата се основава на z-оценките на всяко измерение на показателите съответно за условията и резултатите и затова сравнителното класиране на държавите не отговаря точно на изобразеното във Фигура 3 и Фигура 44.
 Източник: Вж Фигура 3 и Фигура 44.

РАЗДЕЛ 6

КАКВО МОГАТ ДА НАПРАВЯТ ДЪРЖАВИТЕ, ЗА ДА ПОДОБРЯТ БЛАГОСЪСТОЯНИЕТО НА ДЕЦАТА?

Фигура 46: Взаимосвързани последици от кризата с COVID-19 за благосъстоянието на децата

Най-богатите страни в света не успяват да осигурят пълноценно детство на всички свои деца. Слабостите не са еднакви във всички страни и все пак детството на голям брой деца във всички тях се характеризира с лошо психично и физическо здраве и липса на задоволителни

академични и социални умения.

Доклад 16 представя състоянието на държавите във връзка с благосъстоянието на децата към началото на кризата с COVID-19. Той предлага нова концептуална рамка за благосъстоянието на децата, която сега може да се използва, за да се изясни как последиците от COVID-19 ще се отразят на националния контекст чрез непосредствено окръжаващия свят на детето и ще засегнат неговото благосъстояние (вж *Фигура 46*).

Последиците от кризата с COVID-19 за националните условия

- **Икономика.** БВП вероятно ще спадне, дори в най-добре защитените страни. Шоковият ефект ще се отрази на икономиките като цяло и ще ограничи наличните финансови средства в подкрепа на благосъстоянието на децата.
- **Общество.** Въздействието от кризата вероятно ще се почувства неравномерно, ще бъде изпитание за спойката на обществото, ще намали доверието и ще породи напрежения.
- **Околна среда.** Първоначалният спад в причиненото от човешкия фактор замърсяване поради ограничителните мерки даде кратък отдих на природната среда. Той обаче едва ли ще продължи дълго. Докато икономиките се стремят да се съвземат, вредите за околната среда може да нараснат.
- **Здравеопазване.** Огромното напрежение за здравните услуги по време на кризата с COVID-19 вероятно е изместило вниманието от други потребности и е отслабило системите, особено в страните, които вече изпитваха недостиг на ресурси в здравеопазването.
- **Образование.** В почти всички

включени в доклада държави училищата бяха затворени, за да ограничат разпространението на COVID-19. Резултатите от обучението онлайн са смесени.

- **Социална закрила.** Растящата безработица и несигурността на работното място ще създадат напрежение в много семейства финансово и психологически. По време на икономическа рецесия разширяването на социална закрила може да е по-трудно постижимо, но същевременно е още по-необходимо.

Въздействието върху децата

- **Физическо здраве.** Физическото здраве на децата ще бъде засегнато в краткосрочен и дългосрочен план. Краткосрочно претоварените системи на здравеопазване може да се откажат от приоритета на редовните имунизации или лечението на хронични заболявания. Дългосрочно растящата бедност може да засегне физическото здраве на децата чрез храненето, жилището и условията на живот.
- **Психично благосъстояние.** Вече съществуващата криза с психичното здраве на децата вероятно ще се засили. Преживените ограничителни мерки, загуба на близки и трайно изостряне на семейните взаимоотношения поради икономическата несигурност може да навреди на психичното благосъстояние на голям брой деца. Децата може да преживяват тревога, несигурност и страх за бъдещето.
- **Умения.** В повечето държави децата пропуснаха месеци образование и контакти с връстници. Предишни кризи доказват, че редица деца няма да успеят да наваксат пропуснатото в училище. Това

ще се отрази дългосрочно на техния живот и на обществото, в което живеят

Растящо неравенство

Въздействието от кризата с COVID-19 ще се разпредели неравномерно. След въвеждането на ограничителните мерки се наблюдава по-голямо насилие на основата на пола. Жените поемат непропорционално голяма част от новото бреме да се грижат за децата и да отговарят за ученето им в домашни условия. Първоначалните последици също се разпределят неравномерно в различните сектори. Голяма част от по-добре платените служители по офисите запазиха доходите си, като преминаха към дистанционна работа от дома. Не такава е съдбата на мнозина по-нископлатени хора на физическия труд, които разчитат на помощ от държавата. Най-силно засегнати са работещите в неформалния сектор и някои от тях нямат достъп до никаква финансова подкрепа.

Въздействието върху децата вероятно ще следва сценариите на растящите неравенства. Едно дете от заможното семейство със собствена стая, добра връзка с интернет и родители, които имат времето, уменията и самочувствието да го подкрепят в ученето у дома ще пострада по-малко от затварянето на училищата в сравнение с друго дете от семейство с по-ограничени материални и човешки ресурси. Светът около детето може да смекчи или – обратно – да засили последиците от събитията в света като цяло.

Затова кризата с COVID-19 изправя държавите и правителствата пред три предизвикателства в поддържането и подобряването на благосъстоянието на децата:

1. **Да се намали до минимум въздействието** от кризата с COVID-19 върху децата.

2. Да се осигури ефективна подкрепа за децата, пострадали от отрицателните последици.

3. Да се гарантира, че предприетите действия отчитат и **намаляват до минимум неравенствата**.

Политики

На основата на представените тук доказателства УНИЦЕФ призовава всички държави с високи доходи да предприемат действия в три направления:

Да се допитват до децата: да подобряват благосъстоянието на децата като променят мисленето

Да разберат, че за да имат децата пълноценно детство, трябва промяна в мисленето за това какво значи „благосъстояние“ и кой трябва да взема решения за него. Представите на децата и младежите за благосъстоянието не винаги съвпадат с вижданията на възрастните. Това личи от констатациите в доклада за сериозните им тревоги за бъдещето на околната среда и за голямото значение, което отдават на качествените взаимоотношения и личната самостоятелност. Възрастните, които вземат решения на всички равнища – от родителите до политиците – трябва да проявят желание да се вслушат в децата и младежите и да отчетат мненията им при разработването на политики и разпределението на средства. Правителствата следва да разширят възможностите гласът на децата да се чува системно. Това може да се постигне чрез съобразени с детската възраст консултации по въпросите на обществената политика, запознаване на всички деца с техните права и създаване на нови начини да се чуе гласът на децата в училище, в общността и в държавата. Участието на децата в обществото е част от изграждането на консенсус между различните поколения по най-важните въпроси.

Да свързват политиките: да подобряват благосъстоянието на децата чрез интегриран подход

„Интегриран подход към благосъстоянието на децата“ означава да се осмислят връзките и компромисите между резултатите в благосъстоянието на децата и националните условия и съответно да се координират политиките в различните обществени сфери. Докладът разкрива как условията при различните нива в света на децата взаимодействат помежду си, което се отразява на тяхното благосъстояние.

Регламентирането на заетостта е добър пример в тази насока. Личното щастие на децата зависи от взаимоотношенията в семейството. Но претоварените със служебни ангажименти родители трудно съчетават трудовия и семейния живот. Политиката в областта на заетостта е свързана с благосъстоянието на децата – факт, който могат да потвърдят милиони семейства в държавите с високи доходи. За да бъдат ефективни и ефикасни, мерките за подобряване на благосъстоянието на децата трябва да се изпълняват чрез интегриран подход, който отчита как действията на едно равнище влияят на останалите равнища. Правителствата обикновено правят оценка на икономическото въздействие от законодателството и политиката. Но те следва редовно да правят подобна оценка на въздействието върху благосъстоянието на децата.⁶⁸

Да градят здрави основи: да осигурят траен ефект от мерките за подобряване на благосъстоянието на децата

Правителствата трябва да планират и да се готвят за бъдещето, за да бъдат устойчиви мерките за подобряване на благосъстоянието. Това означава да се изберат политики, които изграждат здрави основи за децата и за обществото като

цяло. Целите за устойчиво развитие са отлична основа за засилване и ускоряване на мерките за подобряване на благосъстоянието на децата по цял свят. Представените в доклада доказателства подсказват разнообразни мерки за постигане на тези цели, включително:

1. Предприемане на нови и решителни действия за намаляване на неравенството в доходите и бедността и осигуряване на достъп за всички деца до необходимите им ресурси.
2. Подобряване на достъпа до висококачествени услуги за образование и грижа в ранна детска възраст на достъпни цени за всички деца.
3. Подобряване на услугите в областта на психичното здраве на децата и юношите.
4. Прилагане и изпълняване на съобразени със семейството политики на работното място.
5. Намаляване на трайно увеличените нива на замърсяване на въздуха и други мерки за опазване на природната среда.
6. Укрепване на усилията за опазване на децата от предотвратими болести, включително чрез противодействие на възникналата тенденция в редица държави по отношение на имунизацията против морбили.

Всяко правителство може да предприеме тези стъпки, за да подобри живота на децата сега и в бъдеще. Всяко дете заслужава пълноценно детство.

СЪКРАЩЕНИЯ

Международна организация по стандартизация – международни съкращения на имената на държавите, включени в *Доклад 16*

AT	Австрия	IS	Исландия
AU	Австралия	IT	Италия
BE	Белгия	JP	Япония
BG	България	KR	Република Корея
CA	Канада	LT	Литва
CH	Швейцария	LU	Люксембург
CL	Чили	LV	Латвия
CY	Кипър	MT	Малта
CZ	Чехия	MX	Мексико
DE	Германия	NL	Нидерландия
DK	Дания	NO	Норвегия
EE	Естония	NZ	Нова Зеландия
ES	Испания	PL	Полша
FI	Финландия	PT	Португалия
FR	Франция	RO	Румъния
GB	Обединено кралство Великобритания и Северна Ирландия	SE	Швеция
GR	Гърция	SI	Словения
HR	Хърватия	SK	Словакия
HU	Унгария	TR	Турция
IE	Ирландия	US	Съединени американски щати
IL	Израел		

Използвани съкращения в *Доклад 16*

ITM (BMI)	Индекс на телесната маса
ДТК	Дифтерия, тетанус, коклюш
EQLS	Проучване на качеството на живота в Европа
ЕС	Европейски съюз
Евростат	Статистическа служба на Европейския съюз
EU-SILC	Статистически данни на ЕС за доходите и условията на живот
БНД	Брутен национален доход
НВНС	Здравословно поведение на деца в училищна възраст
НИЛДА	Проучване на динамиката в домакинствата, доходите и труда в Австралия
NEET	Младежи, които не учат, не работят и не се обучават
ОИСП	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
PISA	Програма за международно оценяване на учениците
PM2.5	Фини прахови частици
ЦУР	Цели за устойчиво развитие
ЮНЕСКО	Организация за образование, наука и култура към ООН
УНИЦЕФ	Детски фонд на Организацията на обединените нации
СЗО	Световна здравна организация

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Ben-Arieh, Asher, and Ivar Frønes, 'Taxonomy for Child Well-being Indicators: A framework for the analysis of the well-being of children', *Childhood*, vol. 18, no. 4, 2011, pp. 460–476.
2. Bronfenbrenner, Urie (1997; 1994). Използването на тази рамка в контекста на благосъстоянието на децата не е нова идея. Всъщност моделът на Бронфенбренер се споменава още в *Доклад 7*, както и от други изследователи (The Children's Society, 2013; Minkkinen, 2013). Но доколкото ни е известно, ние сме първи в практическото му използване за целите на националните и международните сравнения.
3. Pöder, Kaire, Triin Lauri and Andre Veski, 'Does School Admission by Zoning Affect Educational Inequality? A study of family background effect in Estonia, Finland, and Sweden', *Scandinavian Journal of Educational Research*, vol. 61, no. 6, 2017, pp. 668–688.
4. Lai, Lufanna C. H., Robert A. Cummins and Anna L. D. Lau, 'Cross-cultural Difference in Subjective Wellbeing: Cultural response bias as an explanation', *Social Indicators Research*, vol. 114, no. 2, 2013, pp. 607–619.
5. Helliwell, John, Richard Layard and Jeffrey Sachs, eds., *World Happiness Report 2016: Volume 1 – Update, Sustainable Development Solutions Network*, New York, 2016.
6. Seligman, M. E. P., and Mihaly Csikszentmihalyi, 'Positive Psychology: An introduction', *American Psychologist*, vol. 55, no. 1, 2000, pp. 5–14.
7. Children aged 10–15 years. The Children's Society, *The Good Childhood Report 2013*, The Children's Society, London, 2013.
8. United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation, *Levels and Trends in Child Mortality: Report 2019 – Estimates developed by the United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation*, United Nations Children's Fund, New York, 2019.
9. Clark, Helen, et al., 'A Future for the World's Children? A WHO–UNICEF–Lancet Commission', *The Lancet*, vol. 395, no. 10224, 22 February 2020, pp. 605–658. United Nations Children's Fund, *The State of the World's Children 2019. Children, Food and Nutrition: Growing well in a changing world*, United Nations Children's Fund, New York, 2019.
10. Hales, Craig M., et al., *Prevalence of Obesity among Adults and Youth: United States, 2015–2016*, NCHS Data Brief no. 288, 2017.
11. Lobstein, Tim, and Hannah Brinsden, *Atlas of Childhood Obesity*, World Obesity Federation, London, 2019.
12. Clark, Helen, et al. 'A Future for the World's children? A WHO–UNICEF–Lancet Commission'. *The Lancet*, vol. 395, no. 10224, 22 February 2020, pp. 605–658.
13. National Eating Disorders Association, 'Body Image and Eating Disorders', <www.nationaleatingdisorders.org/body-image-eating-disorders>, accessed 23 February 2020.
14. Stice, Eric, 'Risk and Maintenance Factors for Eating Pathology: A meta-analytic review', *Psychological Bulletin*, vol. 128, no. 5, 2002, pp. 825–848. Available at: <<https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.5.825>>, accessed 25 February 2020.
15. Neumark-Sztainer, Dianne, and Peter J. Hannan, 'Weight-related Behaviors among Adolescent Girls and Boys: Results from a national survey', *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, vol. 154, no. 6, 2000, pp. 569–577.
16. Собствени изчисления на авторите на основата на допълнителната база данни от Abarca-Gómez, Leandra, et al., 'Worldwide Trends in Body Mass Index, Underweight, Overweight, and Obesity from 1975 to 2016: A pooled analysis of 2416 population-based measurement studies in 128.9 million children, adolescents, and adults', *The Lancet*, vol. 390, no. 10113, 2017, pp. 2627–2642.
17. Kelly, Amy M., et al., 'Adolescent Girls with High Body Satisfaction: Who are they and what can they teach us?', *Journal of Adolescent Health*, vol. 37, no. 5, 2005, pp. 391–396.
18. Organisation for Economic Co-operation and Development, *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*, PISA, OECD Publishing, Paris, 2019, p. 48.
19. Някои от представените от нас показатели може да се използват за класации на държавите, но това невинаги и بلاгоразумно поради грешките в обобщенията на индивидуални данни.
20. Organisation for Economic Co-operation and Development, *Education at a Glance 2018: OECD indicators*, OECD Publishing, Paris, 2018, p. 345, Table D1.1.
21. Корелацията варира от 0.16 в Норвегия до 0.38 в Чили.
22. Корелацията варира от 0.15 в Белгия до 0.30 в Полша.
23. Anderson, Monica, and Jingjing Jiang, *Teens, Social Media and Technology 2018*, Pew Research Center, Washington, D.C., 2018, p. 8.
24. Livingstone, Sonia, et al., 'Risks and Safety on the Internet: The perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries', EU Kids Online, 2011. Smahel, David, et al., 'EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries', EU Kids Online, 2020.
25. Orben, Amy, and Andrew K. Przybylski, 'The Association between Adolescent Well-being and Digital Technology Use', *Nature Human Behaviour*, vol. 3, no. 2, 2019, pp. 173–182.
26. Przybylski, Andrew K., and Netta Weinstein, 'A Large-scale Test of the Goldilocks Hypothesis: Quantifying the relations between digital-screen use and the mental well-being of adolescents', *Psychological Science*, vol. 28, no. 2, 2017, pp. 204–215.

27. Връзка между използването на технологии и благосъстоянието: (ρ , медиана $\beta = -0.042$, медиана $n = 7,964$, частично $\eta^2 = 0.002$, медианна стандартна грешка = 0.010). За повече подробности вж: Orben, Amy, and Andrew K. Przybylski, 'The Association between Adolescent Well-being and Digital Technology Use', *Nature Human Behaviour*, vol. 3, no. 2, 2019, pp. 173–182.
28. Dex, Shirley, and Katie Hollingworth, *Children's and Young People's Voices on their Wellbeing: CWRC Working Paper No. 16*, Childhood Wellbeing Research, London, 2012.
29. Huebner, E. Scott, Susan P. Antaramian and A. L. Heffner, 'Perceived Quality of Life Research on Children and Youth: Implications for a system of national indicators' in *The Well-Being of America's Children* by K. C. Land (ed.), Springer Netherlands, Dordrecht, 2012, pp. 121–141.
30. Goswami, Haridhan, 'Social Relationships and Children's Subjective Well-being', *Social Indicators Research*, vol. 107, no. 3, 26 May 2011, pp. 575–588.
31. Rees, Gwyther, *Children's Views on Their Lives and Well-being Findings from the Children's Worlds Project*, Springer, London, 2017.
32. UNICEF Office of Research, 'An Unfair Start: Inequality in children's education in rich countries', *Innocenti Report Card 15*, United Nations Children's Fund Office of Research – Innocenti, Florence, 2018.
33. Farrington, David P., et al., *School Bullying, Depression and Offending Behaviour Later in Life: An updated systematic review of longitudinal studies*, The Swedish National Council for Crime Prevention, Stockholm, 2012.
- Ttofi, Maria M., et al., 'Do the Victims of School Bullies tend to Become Depressed Later in Life? A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies', *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, vol. 3, no. 2, 2011, pp. 63–73.
- Wolke, Dieter, et al., 'Impact of Bullying in Childhood on Adult Health, Wealth, Crime and Social Outcomes', *Psychological Science*, vol. 24, no. 10, 2013, pp. 1958–1970.
34. Избрахме този праг, за да изключим децата, пострадали само еднократно от тормоз. Общоприетото в международен мащаб определение на тормоза от връстници, предложено от Олвеус, подчертава, че тормозът не бива да се възприема като еднократно преживяване. Вж: Olweus, Dan, 'School Bullying: Development and Some Important Challenges', *Annual Review of Clinical Psychology*, vol. 9, no. 1, 2013, pp. 751–780.
35. Steckermeier, Leonie C., 'Better Safe than Sorry. Does agency moderate the relevance of safety perceptions for the subjective well-being of young children?', *Child Indicators Research*, vol. 12, no. 1, 2019, pp. 29–48.
36. Luthar, Suniya S., and Nancy Eisenberg, 'Resilient Adaptation Among At-Risk Children: Harnessing science toward maximizing salutary environments', *Child Development*, vol. 88, no. 2, 2017, pp. 337–349.
37. Wang, Youfa, and Hyunjung Lim, 'The Global Childhood Obesity Epidemic and the Association between Socio-economic Status and Childhood Obesity', *International Review of Psychiatry*, vol. 24, no. 3, 2012, pp. 176–188.
38. Thévenon, Olivier, and Anne Solaz, 'Labour Market Effects of Parental Leave Policies in OECD Countries'. OECD Social, Employment and Migration Working Papers 141, 2013. Richardson, Dominic, and UNICEF Office of Research – Innocenti, 'Key Findings on Families, Family Policy and the Sustainable Development Goals: Synthesis Report', 'Innocenti Research Report, United Nations Children's Fund Office of Research – Innocenti, Florence, 2018
39. Petts, Richard J., and Chris Knoester, 'Paternity Leave-Taking and Father Engagement', *Journal of Marriage and Family*, vol. 80, no. 5, 2018, pp. 1144–1162.
40. Вж например казусите от Япония и Република Корея в Chzhen, Yekaterina, Anna Gromada and Gwyther Rees, 'Are the world's richest countries family friendly?', United Nations Children's Fund Office of Research – Innocenti, Florence, 2019.
41. Вж: Act on Maternity/Paternity Leave and Parental Leave, No. 95/2000 and its subsequent amendments up to 2016 (Ministry of Welfare of Iceland, 2016).
42. В Канада отпускът е от пет до осем седмици в зависимост от първоначално избрания от двойката вид родителски отпуск <<https://www.canada.ca/en/employment-social-development/news/2018/09/new-five-week-parental-sharing-to-start-in-march-2019.html>> (last visited on 19 November 2019). В Испания отпускът по бащинство е увеличен на осем седмици и се ползва и от втория родител (считано от април 2019 г.). Плановете са да се удължи още на 12 седмици през 2020 г. и на 16 седмици през 2021 година.
43. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine; Greg Duncan and Suzanne Le Menestrel (eds), *A Roadmap to Reducing Child Poverty*. National Academies Press, Washington DC, 2019. Available at: <<https://doi.org/10.17226/25246>>, accessed 15 June 2020. Adamson, Peter, *Measuring Child Poverty: New league tables of child poverty in the world's rich countries*, United Nations Children's Fund Office of Research – Innocenti, Florence, 2012.
44. Blossfeld, Hans-Peter, et al., eds., *Childcare, Early Education and Social Inequality: An international perspective*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017; Heckman, James J., and Lakshmi K. Raut, 'Intergenerational Long-term Effects of Preschool-structural Estimates from a Discrete Dynamic Programming Model', *Journal of Econometrics*, vol. 191, no. 1, 2016, pp. 164–175.
45. United Nations Children's Fund, *For Every Child, Every Right: The Convention on the Rights of the Child at a crossroads*, United Nations Children's Fund, New York, 2019.
46. Organisation for Economic Co-

operation and Development, and European Union, *Health at a Glance: Europe 2018 – State of health in the EU cycle*, OECD Publishing/European Union, Paris/Brussels, 2018. Available at: <https://doi.org/10.1787/health_glance_eur-2018-en>, accessed 23 February 2020.

47. Още една причина да не се изберат ваксините против детски паралич и ДТК (дифтерия, тетанус, коклюш) е твърде малката разлика в обхвата във всички богати държави. И за двете ваксини имунизационният обхват е 95 процента във всички 41 държави, включени в доклада.

48. Centers for Disease Control and Prevention, *Morbidity and Mortality Weekly Report (MMWR)*, vol. 33, no. 32, United States Department of Health and Human Services, Atlanta, 17 August 1984, pp. 459–460, 465–467.

49. Clark, Andrew E., et al., 'Lags and Leads in Life Satisfaction: A test of the baseline hypothesis', *Economic Journal*, vol. 118, no. 529, 2008, F222–F243; Boarini, Romina, et al., 'Can Governments Boost People's Sense of Well-being? The impact of selected labour market and health policies on life satisfaction', *Social Indicators Research*, vol. 114, no. 1, 2013, pp. 105–120.

50. Fanjul, Gonzalo, 'Children of the Recession: The impact of the economic crisis on child well-being in rich countries', *Innocenti Report Card 12*, United Nations Children's Fund Office of Research – Innocenti, Florence, 2014.

51. Тук става дума за т.нар. от икономистите „външни влияния“ – разходи и ползи, които засягат външни субекти. Например БНД може да расте поради увеличаване на производство, което замърсява околната среда и всъщност влошава дългосрочните условия за благосъстоянието. Проблемите с националния доход са отдавна известни. Вж например речта на Робърт Кенеди, произнесена на 18 март 1968 година в университета в Канзас, в която за брутният национален продукт се казва, че „накратко той

измерва всичко, с изключение на онова, което придава смисъл и значение на живота”, <<https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/the-kennedy-family/robert-f-kennedy/robert-f-kennedy-speeches/remarks-at-the-university-of-kansas-march-18-1968>>. Но те остават до голяма степен нерешени и актуалността им расте с натрупването на нови доказателства за екологичните проблеми.

52. $R=0.66$. Собствени изчисления на авторите на основата на средногодишно отработените часове през 2018 г. и БНД на глава от населението в международни долари през 2018 г. Вж: Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD Data, 'Hours Worked', <<https://data.oecd.org/emp/hours-worked.htm>>, accessed 25 February 2020; World Bank.

53. Wilkinson, Richard, and Kate Pickett, *The Spirit Level: Why equality is better for everyone*, Penguin, London, 2010.

54. Packer, George, 'The Broken Contract: Inequality and American decline', *Foreign Affairs*, vol. 90, no. 6, 2011, pp. 20–31

55. Собствени изчисления на авторите на основата на данни от Световната банка за 41 държави, които към декември 2019 г. членуват в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и/или Европейския съюз.

56. The Children's Society's household survey, Wave 18, June–July 2019, 10- to 17-year-olds, Great Britain. Равномерно претеглени по възраст и пол.

57. World Health Organization, 'Air Pollution: Overview', <https://www.who.int/health-topics/air-pollution#tab=tab_1>, accessed 23 February 2020.

58. United Nations Environment Programme, *Global Resources Outlook 2019: Natural Resources for the Future We Want. Report of the International Resource Panel*, UNEP, Nairobi, 2019.

59. Пак там.

60. При раждането децата обикновено имат едва една пета от белодробната маса на възрастните. Преди да достигнат пубертета децата дишат по-учестено, вдишват повече въздух и по-често са на открито. Затова когато вдишват токсичен въздух, способността им да се преборят с последствията е ограничена от неразвитата имунна система. Това означава, че едно и също количество замърсяване по-вероятно води до здравни проблеми при децата, отколкото при здравите възрастни. Нещо повече, на местата със замърсяване главно поради моторни превозни средства замърсеният въздух най-често се натрупва близо до земната повърхност, така че излагането на този риск е по-голямо при по-нисък ръст.

61. Peters, John M., et al., *Epidemiologic Investigation to Identify Chronic Effects of Ambient Air Pollutants in Southern California*, The Children's Health Study Final Report, California Air Resources Board, 2004.

62. <https://www.who.int/water_sanitation_health/monitoring/coverage/indicator-6-1-1-safely-managed-drinking-water.pdf>

63. Разчети на организаторите.

64. <<https://www.theguardian.com/environment/2019/mar/01/youth-climate-change-strikers-open-letter-to-world-leaders>>, accessed 19 June 2020.>

65. The Children's Society, *The Good Childhood Report 2019*, The Children's Society, London, 2019.

66. UNICEF Australia, *A Climate for Change – 2019 Young Ambassador Report*, UNICEF Australia, Pyrmont, 2019.

67. Корелацията на Пиърсън между z-оценките на условията и резултатите е 0.41.

68. Подходът вече е възприет в някои от обхванатите в доклада държави чрез механизма за оценка на въздействието върху правата на детето.

БЛАГОДАРНОСТИ

Автори на *Доклад 16 на „Иноченти“* са Анна Громада, Гуйдър Рийс и Екатерина Чжен с участието на Доминик Ричардсън, Селин Литъл и Дейвид Антъни. Цитираните в доклада факти са проверени от Алесандро Караро. Отговорни редактори Гунила Олсон и Присила Иделе. Редактор Мадлен Дроен.

Проверка на качеството е извършена от екип консултанти и рецензенти от УНИЦЕФ. Подкрепа и консултации бяха осигурени от Лорънс Шанди, Алесандра Гuedes, Даниел Кордефелт Винтер, Аменауон Нилан Есангбеде, Никита Уайт и всички национални комитети на УНИЦЕФ. Административната подкрепа в изследователския център на УНИЦЕФ – „Иноченти“ е предоставена от Чинция Иуско Бруски, Лиса Гасталдин и Флора Дзеки. Докладът е отпечатан под ръководството на Сара Маршант, а разпространението е под ръководството на Дейл Рътстейн, Патриция Фаустини и Катлийн Съливан.

Всички свързани с публикацията материали може да бъдат свалени от сайта на изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти“: www.unicef-irc.org

Автори

Анна Громада е консултант по социална и икономическа политика в изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти“, изследовател към Полската академия на науките и съосновател на фондация „Калецки“. Преди това е

работила с Президентството на Република Полша, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и правителството на Франция. Завършила е специалностите икономика, развитие, социология и политика.

Гуйдър Рийс е ръководител на направление „Социална и икономическа политика“ в изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти“. Освен това е научен сътрудник в Йоркския университет, където е научен директор на „Световите на децата“, глобално проучване на мненията на децата за живота и благосъстоянието им. Има докторска степен от университета в Кардиф и научни изследвания в областта на закрилата на детето и субективното благосъстояние на децата.

Екатерина Чжен е доцент по социология в Тринити Колидж в Дъблин. В университета се премества през август 2019 г. от изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти“, където е ръководител на отдел „Социална политика“ от 2013 година. Има докторска степен от Йоркския университет и публикации по въпросите за бедността и неравенството през целия жизнен цикъл. Туитър @kat_chzhen.

Консултативен съвет

Арсайл Мар Арнарсон („Здравословно поведение сред децата в училищна възраст“, Исландия)

Ашер Бен-Ариех (Институт „Харув“, Еврейски университет в Ерусалим)

Марио Биджери (Флорентински университет)

Джонатан Брадшоу (Йоркски университет)

Дороти Къри („Здравословно поведение сред децата в училищна възраст“, университет „Сейнт Андрюз“)

Енрике Деламоника (централна на УНИЦЕФ, Ню Йорк)

Дейвид Гордън (Бристолски университет)

Джо Инчли („Здравословно поведение сред децата в училищна възраст“, университет в Глазгоу)

Бергстейн Йонсон (Национален комитет на УНИЦЕФ Исландия)

Дагмар Кутсар (Университет в Тарту)

Джил Мейн (Университет в Лийдс)

Луиза Натали (Изследователски център на УНИЦЕФ „Иноченти“)

Марио Пиачентини (Организация за икономическо сътрудничество и развитие)

Лаура Шпеер (ДЕЦАТА ИМАТ ЗНАЧЕНИЕ, фондация „Ани Е. Кейси“)

Рамиа Субрахманян (Изследователски център на УНИЦЕФ „Иноченти“)

Предишни издания от поредицата:

Доклад 1 на „Иноченти“

Сравнителна таблица на детската бедност в богатите държави

Доклад 2 на „Иноченти“

Сравнителна таблица на смъртността сред децата от наранявания в богатите държави

Доклад 3 на „Иноченти“

Сравнителна таблица на юношеската бременност в богатите държави

Доклад 4 на „Иноченти“

Сравнителна таблица на неравнотойното положение по отношение на образованието в богатите държави

Доклад 5 на „Иноченти“

Сравнителна таблица на смъртността сред децата вследствие на малтретиране в богатите държави

Доклад 6 на „Иноченти“

Бедността сред децата в богатите държави 2005

Доклад 7 на „Иноченти“

Бедността сред децата в перспектива: обзор на благосъстоянието на децата в богатите държави

Доклад 8 на „Иноченти“

Преходът в грижата за децата: Сравнителна таблица на образованието и грижите в ранна детска възраст в икономически напредналите страни

Доклад 9 на „Иноченти“

Изоставените деца: Сравнителна таблица на неравенството в благосъстоянието на децата в богатите държави по света

Доклад 10 на „Иноченти“

Измерване на бедността сред децата: Нови сравнителни таблици за бедността сред децата в богатите държави по света

Доклад 11 на „Иноченти“

Благосъстояние на децата в богатите държави: сравнителен обзор

Доклад 12 на „Иноченти“

Децата на рецесията: въздействието на икономическата криза върху благосъстоянието на децата в богатите държави

Доклад 13 на „Иноченти“

Справедливост за децата: Сравнителна таблица на неравенството в благосъстоянието на децата в богатите държави

Доклад 14 на „Иноченти“

Напред към бъдещето: децата и целите за устойчиво развитие в богатите държави

Доклад 15 на „Иноченти“

Неравен старт: неравенство в образованието на децата в богатите държави

за всяко дете, отговори

UNICEF Office of Research – Innocenti

Via degli Alfani 58

50121 Florence, Italy

Тел.: +39 055 2033 0

Факс: +39 055 2033 220

florence@unicef.org

www.unicef-irc.org

[@UNICEFInnocenti facebook.com/UnicefInnocenti/](https://www.facebook.com/UnicefInnocenti/)

ISSN на печатното издание: XXXX-XXXX

ISSN онлайн: XXXX-XXXX

© Детски фонд на ООН (УНИЦЕФ)

юли 2020 г.

ISBN: XXX-XX-X-XXXXXX-X

eISBN: XXX-XX-X-XXXXXX-X

УНИЦЕФ ЗА ВСЯКО ДЕТЕ

Търговски №: E.18.XX.2

